

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GEOGRAFIJO

DIPLOMSKO DELO

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GEOGRAFIJO

DIPLOMSKO DELO

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI IRANSKEGA KURDISTANA

ŠTUDIJSKI PROGRAM:
GEOGRAFIJA - E

Mentor: izr. prof. dr. Jernej Zupančič

LJUBLJANA, 2016

IZTOK PAVLIČ

IZJAVA

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo.

Iztok Pavlič

ZAHVALA

Zahvaljujem se svojemu mentorju, izr. prof. dr. Jerneju Zupančiču za vodenje in strokovno pomoč pri pripravi diplomskega dela. Zahvaljujem se tudi vsem domačim za podporo med študijem, še posebno pa svoji življenjski partnerki Maji za vso podporo in pomoč pri zagotavljanju časa, ki sem ga lahko namenil pisanju diplomskega dela.

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI IRANSKEGA KURDISTANA

Izvleček

Diplomsko delo obravnava iranski Kurdistan, ozemlje v Iranu, ki ga večinsko poseljuje kurdsko prebivalstvo. Iranski Kurdistan je z vidika Irana in celotne regije pomemben zaradi svojih vodnih zalog in kmetijstva, ki ga ta podpira v sicer zelo sušni regiji. Kurdi že dolgo časa niso več nomadska družba, temveč narodnostna skupina, ki je odrinjena na obrobje iranske družbe. Zaznamuje jih notranja neenotnost, ki je posledica jezikovne, verske in politične razdeljenosti skupnosti. Pomemben vpliv na Kurde ima iranska država, ki ne priznava narodnostnih manjšin in je v zgodovini že večkrat nasilno obračunala z upornišskimi skupinami. Kurdi v Iranu so po drugi svetovni vojni dosegli celo ustanovitev kurdske države Mahabad, ki pa je zaradi interesov zunanjih sil propadla po manj kot enem letu. Kurdska manjšina je šibka in neenotna, iranski režim, ki mu po islamski revoluciji vlada šiitska duhovščina, pa je močan in se o narodnostnih pravicah z etničnimi skupinami ne pogaja. Kurdsko in druge manjšine zatira, veliko je tudi usmrtitev političnih aktivistov. S sporazumom o končanju jedrskega programa Iran želi otopliti odnose z Zahodom, kar bi Kurdi lahko izkoristili za izboljšanje svojega položaja, predvsem povečanje kulturne avtonomije.

KLJUČNE BESEDE: politična geografija, Kurdi, Iran, narodno vprašanje, nedržavni narodi

GEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS OF IRANIAN KURDISTAN

Abstract

The thesis highlights Iranian Kurdistan, area in Iran, with a Kurdish population majority. Iranian Kurdistan is an important region in Iran and broader for its water supplies and agriculture that it supports. Kurds are not a nomadic society anymore, but a marginalized ethnic group in Iran. The Kurdish society is divided as a result of differences in language, religious beliefs and political views. Iran doesn't acknowledge ethnic minorities and has previously been known to brutally deal with the rebel groups. Kurds in Iran have established a national state known as The Republic of Mahabad after World War 2. The country failed to exist for more than a year, due to external forces influence. Iranian Regime, which is ruled by the Shia clergy since the Islamic revolution, is strong and doesn't need to negotiate about national rights of minorities. The Kurdish and other minorities are repressed; executions of political activists occur regularly. Iran recently signed a treaty to end their nuclear program with the intention to improve relations with the Western countries. The Kurds could benefit from this fact and improve their position, especially toward enhancing their cultural autonomy.

KEY WORDS: political geography, Kurds, Iran, national minorities, stateless nations

KAZALO

1.	UVOD	3
1.1.	NAMENI IN CILJI.....	3
1.2.	SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV	4
2.	KURDI.....	5
2.1.	IRANSKI KURDISTAN	7
2.1.1.	PROVINCA KURDISTAN	9
2.1.2.	PROVINCA KERMANŠAH	10
2.1.3.	PROVINCA ILAM	12
2.1.4.	PROVINCA ZAHODNI AZERBAJDŽAN.....	13
2.1.5.	KURDI V HORASANU	15
3.	ZGODOVINSKI RAZVOJ OBMOČJA IRANSKEGA KURDISTANA	18
3.1.	STARE CIVILIZACIJE IN IZVOR KURDOV	18
3.2.	ARABSKI KALIFAT.....	18
3.3.	KURDI V ČASU VZPONA TURKOV	19
3.4.	PRVA VELIKA DELITEV KURDSKEGA PREBIVALSTVA	21
3.5.	RUSKO – BRITANSKI VPLIV IN PRVA SVETOVNA VOJNA	22
3.6.	IRAN POD DINASTIJO PAHLAVI	23
3.7.	ISLAMSKA REVOLUCIJA IN IRANSKO – IRAŠKA VOJNA	24
3.8.	RAZVOJ DOGODKOV PO LETU 2000	25
4.	GEOGRAFSKI ORIS IRANSKEGA KURDISTANA	26
4.1.	FIZIČNOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI.....	26
4.1.1.	POLOŽAJ IN RELIEFNE ZNAČILNOSTI	26
4.1.2.	PODNEBJE	31
4.1.3.	VODOVJE	35
4.1.4.	VEGETACIJA	37
4.2.	DRUŽBENOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI.....	38
4.2.1.	PREBIVALSTVO	38
4.2.2.	URBANIZACIJA.....	40
4.2.3.	GOSPODARSTVO	41
4.2.3.1.	NARAVNA BOGASTVA.....	41
4.2.3.2.	KMETIJSTVO	41
4.2.3.3.	INDUSTRIJA	42
4.2.3.4.	STORITVE, TRGOVINA IN PROMET	42
5.	JEZIKOVNA IN VERSKA RAZNOLIKOST IRANSKEGA KURDISTANA	44
5.1.	JEZIK.....	44
5.2.	VERSKA SESTAVA	46

5.2.1.	VERSKE MANJŠINE V IRANSKEM KURDISTANU	49
6.	IRAN, DRŽAVA, V KATERI PREBIVAJO IRANSKI KURDI	50
6.1.	VLOGA IRANA V REGIJI	50
6.2.	GLOBALNI KONTEKST IRANSKE DRŽAVE	52
6.2.1.	ODNOS S TURČIJO	53
6.2.2.	ODNOS DO ARABSKIH DRŽAV	54
6.2.3.	ODNOSI Z ZUNANJIMI SILAMI	54
6.3.	ETNIČNA POLITIKA IRANA	55
7.	KURDSKO VPRAŠANJE V IRANU	58
7.1.	PLEMENSKI UPORI KURDOV	58
7.2.	REPUBLIKA MAHABAD	60
7.3.	OSLABITEV POLITIČNE MOČI IRANSKIH KURDOV	63
7.4.	KURDSKI NACIONALIZEM IN ISLAMSKA REVOLUCIJA	65
7.5.	OBRAČUN TEOKRATSKEGA REŽIMA S KURDI	66
7.6.	PREGANJANJE POLITIČNEGA AKTIVIZMA	68
7.7.	JEDRSKI SPORAZUM KOT PRILOŽNOST ZA IZBOLJŠANJE RAZMER	69
8.	POLITIČNE STRANKE IRANSKEGA KURDISTANA	71
8.1.	DEMOKRATSKA STRANKA KURDISTANA V IRANU (PDKI)	71
8.2.	KOMALA	72
8.3.	STRANKA SVOBODNEGA ŽIVLJENJA KURDISTAN – PJAK	73
8.4.	OSTALE POLITIČNE STRANKE IN GIBANJA	73
9.	ZAKLJUČEK	75
10.	SUMMARY	78
11.	LITERATURA IN VIRI	81
12.	SEZNAM KART, GRAFOV IN TABEL	88
12.1.	SEZNAM KART	88
12.2.	SEZNAM GRAFOV	88
12.3.	SEZNAM TABEL	88

1. UVOD

Izbrana tema moje diplomske naloge obravnava iranski Kurdistan, del Irana kjer večinsko prebiva kurdsko prebivalstvo. Kurdi so pomemben narod na Bližnjem vzhodu, saj so ob Arabcih, Turkih in Irancih četrty najštevilčnejši narod. Ne živijo v lastni nacionalni državi, temveč v več državah, kjer so svojo identiteto, kolikor je bilo možno, razvijali znotraj obstoječih političnih meja. Kurdsko vprašanje je vprašanje naroda, ki skozi zgodovino, kljub zelo dolgo trajajoči naselitvi istega prostora, ni uspel realizirati sanj o lastni nacionalni državi. So pa v svojem boju postali pomemben igralec med regijskimi in zunanjimi silami, ki se na Bližnjem vzhodu bojujejo za prevlado.

Ozemlje iranskega Kurdistana je z državno mejo že dalj časa ločeno od preostale kurdske populacije, ki so jo nadalje razdelili v novejšem zgodovinskem obdobju. V Iranu Kurdi niso priznani kot etnična manjšina, vendar kljub temu ohranjajo svojo identiteto, jezik in kulturo, čeprav se predvsem na obrobni delih sklenjene kurdske poselitve povečuje asimilacija kurdske v perzijsko in druge identitete. Iranski Kurdistan je zaradi majhnega vlaganja dokaj zaostala regija v Iranu, čeprav leži v zahodnem delu države, ki ima mnogo boljše naravne pogoje za gospodarski razvoj in je jedro iranskega gospodarstva.

Literatura v slovenskem jeziku na temo kurdskega vprašanja je redka, medtem ko je v drugih jezikih veliko. Večina literature se ukvarja s kurdskim vprašanjem na splošno, veliko jo je osredotočene na kurdsko vprašanje v Turčiji, ki je bilo najbolj izpostavljeno v času po prvi svetovni vojni in skoraj do konca 20. stoletja. Iraški Kurdi so največ pozornosti pritegnili s spopadi z režimom Sadama Huseinija in predvsem v zadnjem obdobju, ko so po ameriškem posredovanju pridobili močno avtonomijo. V zadnjem obdobju pa je zaradi sirske krize, nastanka Islamske države svetovna pozornost preusmerjena na sirske Kurde, ki so se znašli v tem konfliktu in si utrjujejo možnost za doseg določene mere avtonomije.

Iranski Kurdi so bili najbolj izpostavljeni po drugi svetovni vojni, ko je bila ustanovljena samostojna kurdska država, o kateri najdemo veliko literature. Kasneje, po islamski revoluciji v Iranu pa je center zanimanja postal teokratski režim, njihov odnos do Zahoda in manj raznovrstne etnične skupine v Iranu, ki se borijo za manjšinske pravice.

V svojem delu sem se soočil z nekaterimi tehničnimi težavami. Prečkovanje perzijskih in kurdskih imen v slovenščino je zelo zapleteno, uporabljam pa tudi literaturo v drugih jezikih, ki že uporablja določena pravila prečkovanja. Sledil sem pravilom slovenskega pravopisa, ki pravi, da nelatinične pisave prenašamo v slovensko po načelih za zapisovanje slovenskih glasov, se pravi približno fonetično. Uporabil sem Nauk o pisnih znamenjih, ki ga je objavil Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in vsebuje priporočila pri prečkovanju iz perzijske pisave, hkrati pa sem imena in mesta preverjal tudi v slovenskih publikacijah, če so bila le ta že uporabljena.

1.1. NAMENI IN CILJI

V diplomski nalogi bom najprej predstavil Kurde in termin Kurdistana. Predstavil bom Kurde v Iranu, njihovo administrativno razdelitev ter značilnosti posameznih provinc v katerih živijo. Predstavil bom zgodovinski razvoj, ki je vplival na regijo in kurdsko prebivalstvo. Preučil bom geografske značilnosti iranskega Kurdistana. Med fizičnogeografskimi bom opredelil reliefne značilnosti, podnebje, vodovje in vegetacijo. Med družbenogeografskimi značilnostmi pa prebivalstveno strukturo, urbanizacijo in gospodarske dejavnosti v regiji. Jezikovna in verska raznolikost prebivalstva bo opisana v posebnem poglavju, saj te

značilnosti po mojem mnenju odločujoče vplivajo na razvoj boja za narodnostne pravice Kurdov v Iranu. Orisal bom Iran, državo, v kateri prebiva kurdska manjšina. Zanimal me bo regijski in globalni kontekst Irana, odnosi s sosedami in zunanja politika. Izpostavil bom kurdsko nacionalno vprašanje, kdaj se je pojavil, kakšna so bila dogajanja, uspehi ter neuspehi in posledice za kurdsko prebivalstvo. Pripravil bom še pregled politične aktivnosti iranskih Kurdov in pregled pomembnejših političnih strank.

Cilj diplomskega dela je prepoznati glavne značilnosti prostora in družbe v iranskem Kurdistanu, ugotoviti njihove prednosti in slabosti. Ugotavljal bom, kateri so ključni poudarki boja za narodnostne pravice in ali so uspešni pri ohranjanju svoje identitete. Zanimalo me bo tudi, kakšna je politika države Iran, tako zunanja kot notranja in kakšen odnos ima do kurdske narodnostne manjšine. Skušal bom predvideti možna dogajanja v prihodnosti.

1.2. SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV

PDKI – najbolj uveljavljena označba politične stranke: Demokratske stranke Kurdistan v Iranu. Stranka je poznana tudi po kratici KDPI, ki pa so jo spremenili, da se bolj razlikuje od drugih organizacij

Komala – politična stranka: Skupnost revolucionarjev iranskega Kurdistan

PJAK – Stranka svobodnega življenja Kurdistan

IRGC – Iranska revolucionarna garda

KDP – Kurdska demokratska stranka je kurdska politična stranka v Iraku

PUK – Patriotska unija Kurdistan je kurdska politična stranka v Iraku

PKK – Delavska stranka Kurdistan je kurdska politična stranka iz Turčije

KRG – Federativna regija Iraški Kurdistan, avtonomna kurdska entiteta v Iraku

2. KURDI

Obračunavanje teritorij je omejen s poselitvijo Kurdiv v Iranu. Kdo so Kurdi? Kurdi so etnična skupina na Bližnjem Vzhodu, eden večjih narodov brez lastne države. Poimenovanje Kurd so najprej uporabljali Arabci, ki so s tem terminom označevali različna iranska in iranizirana plemena, ki so živela v težko dostopnih gorah na obrobju njihovega vladanja. Pred tem sta ta plemena opisovala tudi Strabo in Plinij. V času raziskovanj so jih evropski popotniki po navadi opisovali kot bandite, kar se je kot stigma ohranilo do današnjih dni (Dahlman, 2002). Jezikovno in kulturno so sorodni Perzijcem, kurdski jezik je del indoiranske veje indoevropskih jezikov. Tudi v Izraelu najdemo Jude, ki se označujejo za Kurde, saj so se tja preselili iz različnih delov Kurdistanu. Nekateri asirski kristjani, ki živijo v Kurdistanu, govorijo dialekte kurdščine in prakticirajo kulturo Kurdiv sebe identificirajo kot Kurde. Čeprav je večina Kurdiv sunitskih muslimanov, je med kurdske skupnosti prisotno znatno število verovanj. Ravno tako govorijo različne dialekte in jezike, kar jih še dodatno razlikuje. Kljub vsemu bi lahko vse te prebivalce okarakterizirali kot Kurde, katere najbolj omejuje le teritorij in občutek kurdske identitete (McDowall, 2004).

Države, v katerih živijo Kurdi, le teh ne priznavajo kot etnične manjšine, zato tudi ne vodijo statistike o njihovem številu. Ocene so tako odvisne od gledišča; države, v katerih živijo Kurdi, njihovo število podcenjujejo, nekateri avtorji, ki se močno zavzemajo za Kurde pa njihovo število precenjujejo. Število se spremeni tudi v odvisnosti, ali se v skupno število vključuje nekatere etnične skupine, za katere ne moremo točno opredeliti, ali spadajo med Kurde, ter če v seštevke vključimo Kurde, ki živijo v diaspori in izven osrednje poselitve. Dahlman je število ocenil na 20-24 milijonov (2002, str. 274), McDowall na 24-27 milijonov (2004, str. 3), podatki, pridobljeni s spletnih strani CIE za leto 2015, pa število ocenjujejo na 30-32 milijonov. Večina prebivalcev živi na Bližnjem Vzhodu. Močna je tudi diaspora v zahodni Turčiji, še posebno v Istanbulu, ki bi bil po številu prebivalcev lahko največje kurdske mesto. Kurdi so se izselili tudi v Evropo in druge dele sveta, ocene govorijo o okrog 1-2 milijonih izseljencev. Še posebno močna je njihova diaspora v Nemčiji. Število prebivalcev se zaradi visokega naravnega prirastka še povečuje, posledično se povečuje tudi delež kurdskega prebivalstva v državah, kjer prebivajo.

Kurdska poselitev »deli« tri druge velike etnične skupine Bližnjega vzhoda: Arabce na jugu, Perzijce na vzhodu in Turke na zahodu. Stika se tudi z drugimi, manjšimi etničnimi skupinami, kot npr. Gruzijci, Armenci, Azerbajdžanci, Luri in Turkmeni. Kurdska narodna identiteta je izražena s skupno zgodovino, podobnim pogledom na svet, povezavami v kulturi in ekonomiji, sklenjeni poselitvi in boju za skupno prihodnost. Med nekaterimi drugimi narodi, ki so oblikovali države, ne bi našli toliko skupnih lastnosti, kot jih najdemo pri Kurdir (Izady, 1991).

Kurdistan – dežela Kurdiv, definiramo ga lahko kot območje, v katerem so Kurdi večinska etnična skupina. Termin tako označuje strnjeno poselitev kurdskega prebivalstva na Bližnjem vzhodu, velikosti približno 500.000 km², kar je podobno kot površina Španije. Država s tem imenom ni nikoli obstajala, tako da gre za miselni konstrukt in željo kurdskega prebivalstva po lastni državi, ki bi bila nacionalna država Kurdiv. Meje kurdske poselitve so se skozi zgodovino pomaknile bolj severno in vključujejo območja, ki so jih je pred tem večinsko poseljevali Armenci. Kurdi pa izgubljajo del svojega ozemlja predvsem v zahodni Anatoliji in v južnem delu poselitve, v Iranu zaradi zgodovinsko močne emigracije proti severu in etnične metamorfoze prebivalstva. Poleg osrednjega poselitvenega prostora sta se izoblikovali še dve večji enklavi kurdskega prebivalstva v Anatoliji (Turčija) in Horasanu (Iran). Ime Kurdistan je v uporabi za provinco v Iranu, ki pa še zdaleč ne vključuje vse kurdske poselitve

v Iranu, je pa etnično najbolj homogena. Tudi v otomanskem imperiju je obstajala provinca Kurdistan med mesti Dersim, Mus in Diyarbakir, vendar pa taka provinca v moderni Turčiji ne obstaja več (Izady, 1991).

Karta 1: Kurdi na Bližnjem vzhodu.

Vir: Kartografija, 2010, priredil: Iztok Pavlič.

Možnosti nastanka države Kurdistan so se pojavile po koncu prve svetovne vojne, padcu multietničnih imperijev in Wilsonovi deklaraciji o samoodločbi narodov. Nastajanje tamponskih držav med teritoriji pod vplivom Francije in Velike Britanije ter Rusijo in novo Turčijo na drugi stani so bile v interesu zaveznikov. Na tem teritoriju bi lahko nastale tudi armenska in asirska država. Kurdi v tem času še niso bili dobro organizirani, niso imeli ustreznega vodstva in predstavnikov v Evropi, ki bi se zavzemali za njihove cilje. Na terenu pa je Mustafa Kemal – Atatürk z vojsko zavzel ozemlje, ki je ostalo v moderni Turčiji. Ideja o Kurdistanu je tako propadla, Kurdi pa so po dokončni razdelitvi otomanskega imperija ostali manjšinski narod še v dveh arabskih državah Siriji in Iraku (O'Shea, 2004).

Kurdi, ki živijo v osrednji sklenjeni poselitvi, so tako politično razdeljeni v štiri države – Turčijo, Iran, Irak in Sirijo. To sklenjeno poselitev bom poimenoval jedrni ali osrednji Kurdistan. Ta del ozemlja je večinoma gorat, razteza se v gorovjih Taurus, Zagros ter čez anatolsko planoto in delom armenskega ter iranskega višavja, deloma pa se nadaljuje tudi proti Mezopotamiji. Najvišji vrh Kurdistanu je Ararat, visok 5165 m, ki leži v turškem delu Kurdistanu. Veliko drugih vrhov pa tudi presega 4000 m nadmorske višine. Gorata pokrajina je zgodovinska prednost Kurdiv, saj je bila zaradi otežene dostopnosti in prehodnosti težko obvladljiva za ljudstva in imperije, ki so ga želeli obvladovati. Kurdistan je strateško pomemben zaradi svojega vodnega bogastva, najpomembnejša vodotoka Bližnjega Vzhoda Evfrat in Tigris zbirata vodo v Kurdistanu in jo prenašata čez sušno pokrajino proti

Perzijskemu zalivu. Kurdistan je izvor tudi drugih manjših vodotokov, ki so ključni pri vodooskrbi ter kmetijski in industrijski rabi v sušni regiji. Regija je bogata tudi z nafto in drugimi rudnimi bogastvi (Strohmeier, Yalcin-Heckmann, 2003).

Večina nacionalističnih zahtev je v novjšem obdobju usmerjena v avtonomijo ali samostojnost znotraj države, v kateri živi del kurdskega prebivalstva. Še vedno pa obstajajo ideje o velikem Kurdistanu, državi ki bi nastala z združitvijo vseh delov Kurdistanu v enotno nacionalno državo. Po prvi svetovni vojni so se Kurdi te rešitve lahko nadejali v skladu z doktrino samoodločbe narodov po razpadu imperijev, vendar se ideja ni materializirala. Največjo stopnjo avtonomije so v zadnjem obdobju dosegli iraški Kurdi, ki obvladujejo del ozemlja v severnem Iraku – Kurdska federativna regija. V Siriji, kjer divja državljanska vojna, se kažejo možnosti izboljšanja položaja kurdske manjšine, medtem pa v Turčiji in Iranu kurdske skupnosti v novjšem obdobju nista dosegli velikega napredka proti avtonomiji ali samostojnosti.

Kurdi na Bližnjem Vzhodu živijo tudi izven te strnjene poselitve. Del populacije živi v Armeniji, Gruziji in Azerbajdžanu, še večje število Kurdov pa izven osrednjega Kurdistanu prebiva v osrednji Anatoliji in v iranskem Horasanu, kjer poseljujejo tudi dele ozemlja čez mejo, v Turkmenistanu. Seveda Kurdi živijo tudi v večjih mestih, kot npr. Teheran in Istanbul (največje kurdske mesto glede na število kurdskega prebivalstva) in imajo diasporo v Zahodni Evropi, Severni Ameriki in drugje (Izady, 1991).

2.1. IRANSKI KURDISTAN

Ozemlje, kjer živijo Kurdi – Kurdistan, največkrat delimo glede na državo, v kateri je posamezen del kurdskega prebivalstva. Praviloma tako govorimo o turškem ali Severnem Kurdistanu, o sirskem ali Zahodnem Kurdistanu, o iraškem ali Južnem Kurdistanu in o iranskem ali Vzhodnem Kurdistanu. Pri tej delitvi gre za golo omejevanje glede na politične meje, ki pa z drugimi elementi regionalizacije nima nujno več stičnih točk. Zgodovinsko gledano je razdelitev Kurdistanu na perzijsko in turško stran v 16. stoletju prinesla najdlje trajajočo, za zdaj stalno, delitev kurdskega prebivalstva.

Profesor Izady je v svojem delu *The Kurds; A concise handbook* kurdske populacije razdelil na pet enot v osrednjem delu in dve enklavi. Čeprav je bilo delo objavljeno že leta 1991 je po mojem mnenju delitev še vedno aktualna in lahko regionalno opredeli iranski Kurdistan.

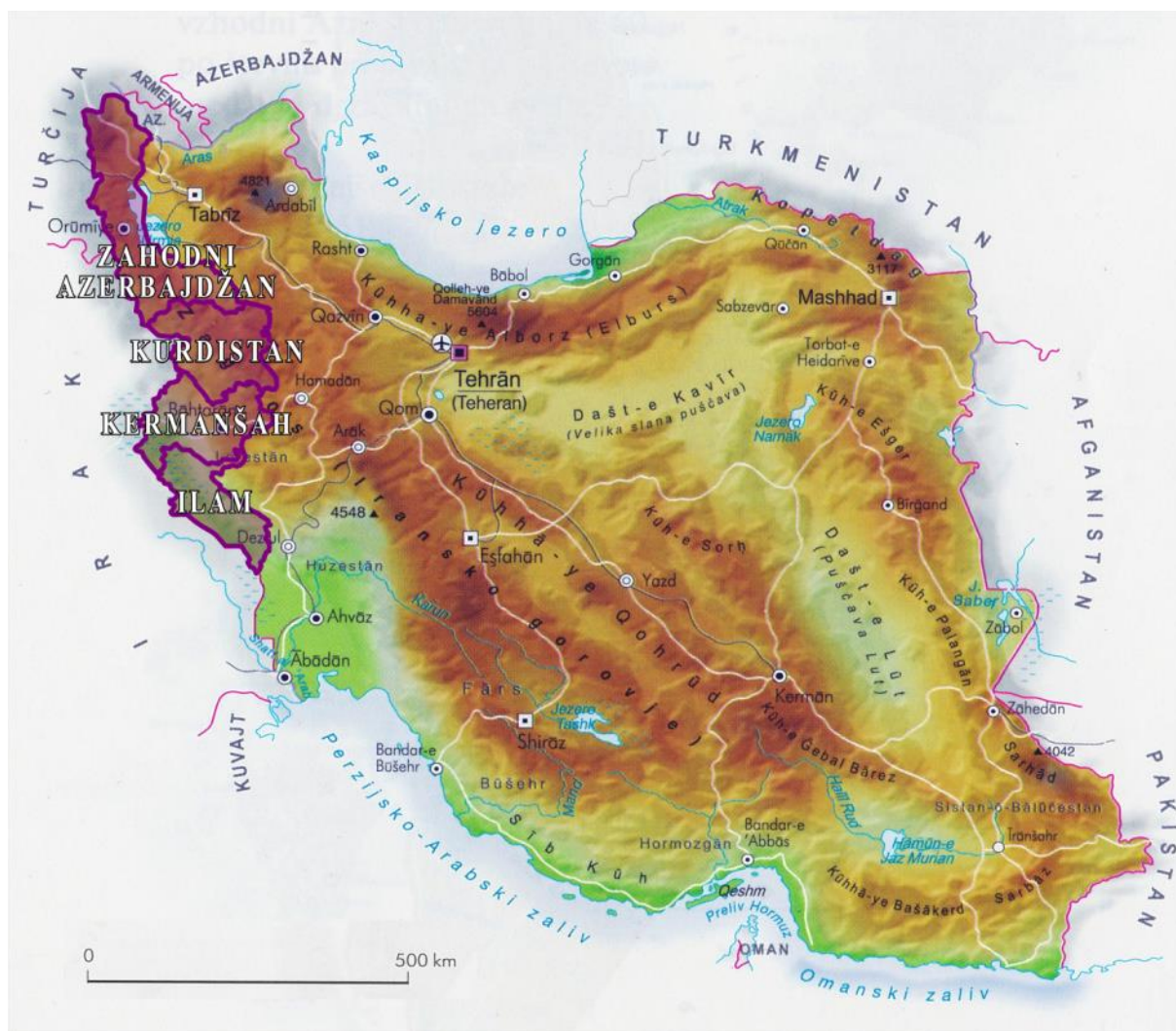
Osrednji del iranskega Kurdistanu je v skladu z delitvijo profesorja Izadyja umeščen v tri enote: Severni, Vzhodni in Južni Kurdistan. Severni Kurdistan obsega ozemlje, ki se prične od južnih obal jezera Urmija proti severu. Povezan je z veliko večjim delom ozemlja v Turčiji s središčem v Bayazidu. Za Severni Kurdistan so značilne najbolj neugodne reliefne in klimatske razmere znotraj Kurdistanu. Prebivalstvo je sunitsko, govorijo pa jezik kurmandži. Za vzhodni Kurdistan je značilna prevlada jezika sorani, ki je skupen tudi večinskemu prebivalstvu v iraškem centralnem Kurdistanu. Prebivalci so večinoma suniti, lahko pa ugotovimo, da je ta del najbolj aktiven kar zadeva izpostavljanja kurdskega vprašanja v Iranu. V populaciji je izrazito majhen odstotek drugih manjšin. Med mestnim in urbanim prebivalstvom ni velike stopnje povezanosti, podeželje je dokaj konservativno, medtem ko je mestno prebivalstvo bolj odprto in angažirano. To je eden izmed pomembnejših razlogov za manjšo uspešnost pri uresničitvi političnih ciljev. Južni Kurdistan, ki sega tudi malo čez mejo v Irak, je zadnje zatočišče verske ločine Jarsanov in z njim povezanega jezika gorani. V tem delu Kurdistanu je meja med etničnimi skupinami močno zabrisana, kot vidimo v primeru

Lakijev. Ozemlje je večinoma šiitsko, močno urbanizirano in pod največjim vplivom Irana (Izady,1991).

Iran je administrativno razdeljen na 31 provinc, imenovanih Ostani. Ostani so nadalje razdeljene na okraje ali šarestane, ti pa na okrožja ali bakše. Tipična okrožja so sestavljena iz mestnih in ruralnih aglomeracij, ki predstavljajo naslednji nivo regionalizacije. Eno izmed mest služi kot glavno mesto okrožja, po njem je okrožje tudi poimenovano. Province v Iranu niso osnovane na etnični podlagi, celo nasprotno oblast je večkrat spreminjala meje tudi z namenom disperzije etničnih skupin. Kljub temu, da obstaja provinca Kurdistan, Kurdi ne prebivajo samo v njej (Wikipedia, 2016).

Iranski Kurdistan torej omejuje ozemlje, na katerem živijo Kurdi v Iranu. V osrednjem delu Kurdistana živi večina kurdskega prebivalstva na površini 111.705 km², kot jih obsegajo štiri province Kurdistan, Kermanshah, Ilam in Zahodni Azerbajdžan. V zadnji izmed teh provinc Kurdi niso v večini. Pomembna eksklava je še v iranskem Horasanu, manjši deli poselitve pa so tudi drugje po Iranu, npr. v gorovju Elburs, v Farsu, Balučistanu.

Karta 2: Province osrednjega iranskega Kurdistana.

Vir: Šehić, Šehić, 2006, priredil: Iztok Pavlič.

Tabela 1: Izbrani socialno - ekonomski kazalci provinc osrednjega iranskega Kurdistanu in primerjava s provinco Teheran ter Iranom kot celoto.

Kazalci / Provinca	Z.Azerbajdžan	Kurdistan	Kermanšah	Ilam	Teheran	IRAN
Število prebivalcev 2011	3.080.576	1.493.645	1.945.227	557.599	12.183.391	75.149.669
Delež prebivalcev v Iranu (%)	4,10	1,99	2,59	0,74	16,21	100
Rast prebivalstva 2011/2006	1,4	0,73	0,69	0,43	1,44	1,29
Mestno prebivalstvo	1.932.544	985.874	1.355.094	356.896	11.305.832	53.646.661
Ruralno prebivalstvo	1.148.032	507.771	586.621	199.327	877.437	21.446.783
Nomadsko prebivalstvo	0	0	3.512	1.376	122	56.225
Delež mestnega prebivalstva (%)	62,7	66	69,7	60,7	92,8	71,4
Gostota poselitve (preb / km ²)	82	51	78	28	890	46
Spr. ruralnega preb. 2011/2006 (%)	-0,94	-2,77	-1,06	-1,10	-1,1	-0,63
Pismenost (%)	78,84	77,97	81,72	82,35	90,46	84,75
Delež BDP v Iranu (%)	2,25	1,05	1,69	1,03	30,2	100
Brezposelnost (%)	9,9	11,6	15,7	11,1	8,3	10,6

Vir: Statistical center of Iran, 2011. Avtor: Iztok Pavič.

2.1.1. PROVINCA KURDISTAN

Provinca Kurdistan obsega 29.137 km² teritorija na zahodu Irana. Ker v provinci skoraj ni drugih manjšin in je tudi poimenovana po njenih prebivalcih, je to osrednja provinca Kurdov v Iranu. Prebivalcev je po popisu leta 2011 1.493.645. Kurdistan na zahodu meji z Irakom, severno s provinco Zahodni Azerbajdžan, na vzhodu s provinco Zanzan in Hamadan, na jugu pa Kermanšah. Glavno mesto je Sanandadž. Najvišje gore v Kurdistanu so visoke nad 3000 m: Čarkhaln 3330 m, Čehelčešmeh 3173 m, Hussein Bak 3091 m in Masjede Mirza 3059 m. Najnižja točka je nekje na 900 m nadmorske višine v okraju Bidžar (Iran Chamber Society, 2016).

Kurdistan je gorska provinca, ki jo topografsko delimo na vzhodni in zahodni del, ki se stikata v mestu Sanandadž. Zahodni del regije obsega gorske grebene Zagrosa, ki potekajo v smeri severozahod-jugovzhod. Vzhodni del regije leži na uravnani planoti, okrog 1500 m nadmorske višine. Gorski del - Zagros je pokrit z mešanimi hrastovimi gozdovi. V dolinah in nižjih nadmorskih višinah pa raste oreh, figovec in mandelj.

Provinca je bogata z vodami, tako rekami kot jezери. V Kurdistanu se stikajo povodja Perzijskega zaliva in endoreični sistemi povodij celinske Azije. Razvodnica med endoreičnima sistemoma Kaspijskega jezera in jezera Urmija ravno tako poteka v provinci Kurdistan. Najpomembnejša reka je Zarrinne je dolga 302 km in se izteka v jezero Urmija v provinci Zahodni Azerbajdžan. Na reki je zgrajen eden izmed največjih jezov v Iranu. Južneje teče reka Sirvan, ki nekaj časa teče po meji z Irakom, nato pa se v Iraku kot Diyala izlije v Tigris, ki pripada povodju Perzijskega zaliva. Tudi na Sirvanu je zgrajenih več jezov, ki služijo za energetske preskrbo, industrijske obrate, namakanje, vodooskrbo, ribolov in turizem. Pomembna je še reka Kizil Uzan, ki se kot Sefid Rud izteče v Kaspijsko jezero in je po dolžini druga najdaljša reka v Iranu. Leži ob plodnih uravninah, ki jih namakajo za kmetijsko uporabo. Regija je primerna za turizem in rekreacijo, ki pa še ni dobro razvita. Poleg gora, rek in jezer so atrakcije še kraške jame, kulturni spomeniki in izviri mineralne vode. Bogata je tudi favna, saj v gorah prebiva veliko živalskih vrst: leopardi, hijene, šakali,

volkovi, lisice, podlasice in več ptičjih vrst: race, štoklje, papagaji, orli (Kurdistan province, 2016).

Administrativno Kurdistan delimo na 10 okrajev. Prebivalci so večinoma Kurdi, ki govorijo kurdski jezik sorani, v skrajno jugozahodnem delu pa jezik gorani. Prevladujoča vera je sunitski islam. Predvsem na zahodu v okrožjih Korve in Bidžar živi azerbajdžanska manjšina. V Kurdistanu je 66 % urbanega prebivalstva, delež katerega se na račun ruralnega še povečuje. Ob popisu leta 2011 niso zabeležili nestalno naseljenega prebivalstva. Pismenost se z leti zvišuje in znaša 82,32 %.

Večina prebivalstva se ukvarja s kmetijstvom, prevladuje živinoreja in moderno poljedelstvo. Namakanje je urejeno na 15 % obdelovalne zemlje. Pridelujejo pšenico, ječmen, krompir, sladkorno peso, jagode, grozdje in zelenjavo. V živinoreji se ukvarjajo z ovčerejo, kozjerejo, perutninarstvom in čebelarstvom. V novjšem obdobju je pomembna tudi ribogojna dejavnost. V provinci je nekaj industrijskih obratov, predvsem v živilskopredelovalni panogi, kovinskopredelovalni, tekstilni, kemični industriji in v kamnolomih (Kurdistan province, 2016).

Sanadadž (1480 m) je prestolnica Kurdistana s 373.987 prebivalci, ki leži 500 km od Teherana. V mestu je več industrijskih obratov: industrija usnja, predelava sladkorja, proizvodnja riževih izdelkov, preprog in bombažnih tekstilij. Turistično zanimive točke so: mošeja, spomeniki in starodavna tržnica.

Pomembnejša mesta v Kurdistanu so še Bane, Bidžar, Divaderah, Kamyaran, Marivan, Korve in Sakez. Mesto Bane leži na iransko-iraški meji in se je razvilo v pomembno trgovsko središče, v katerem trgujejo z blagom, ki ga večinoma pretihotapijo iz Iraka. Ob meji leži tudi Marivan, kjer je zahodno od mesta jezero Zarivar, pomembna turistična točka. Divadere in Kamjaran ležita severno od Sanadadža v gorskem delu Kurdistana. Bijar leži v vzhodnem delu Kurdistana, kjer je prst najrodovitnejša v provinci in se ukvarjajo z intenzivnim poljedelstvom. Korve leži južno od Bidžara, poleg poljedelstva pa je pomembna panoga tudi turizem v povezavi z izviri mineralne vode (Kurdistan province, 2016).

2.1.2. PROVINCA KERMANŠAH

Provinca Kermanšah leži na 24.998 km² površine, v njej živi 1.945.227 prebivalcev. Glavno mesto je Kermanšah. Med letoma 1986 in 1995 je bilo preimenovano v Bahtaran z željo po odstranitvi imen povezanih z monarhijo, vendar se ime ni prijelo, zato so ga spremenili nazaj. Leži med iraško mejo na zahodu, na severu meji s Kurdistanom, na vzhodu s Hamadanom in Lorestanom, na jugu pa s provinco Ilam. Večina province Kermanšah je gorate in leži v gorstvu Zagros, zahodno od Iranskega višavja. Gorske verige potekajo iz severozahoda proti jugovzhodu. Najvišji je skrajno zahodni del province, proti vzhodu se površje spušča. Najvišji vrh je 3350 m visok Dalakani.

Med gorskimi verigami ležijo plodne rečne doline. Najpomembnejši vodni viri so zgornji pritoki reke Karke – tretje najdaljše reke v Iranu. Reka Gamasiab – najdaljša reka v provinci, izvira pod masivom Alvand, v katero se izlije pritok Dinavar. Skozi mesto Kermanšah teče reka Karasu, ki se kasneje združi z Gamasiabom in teče naprej kot Sejmar. Na skrajnem zahodu province je rek manj, spuščajo pa se v nižavja vzhodnega Iraka.

V Kermanšahu so za klimatske razmere značilne zelo mrzle zime in blaga poletja, velike so tudi temperaturne razlike. Skrajno zahodni del province spada v vroče podnebje. Kermanšah,

ki leži na 1391 m nadmorske višine, ima povprečno januarsko temperaturo 0 ° C in julijsko 26 ° C. Vetrovi s Sredozemlja prinašajo padavine – povprečno 700 mm v višjih predelih in okrog 450 mm v mestu Kermanšah, ki leži vzhodneje. Naravno rastje obsega hrast, brest, platane, na višjih predelih listavci, na ravnini pa tudi vrbe in topoli. Deforestacija je občutna predvsem na jugu province, ocenjujejo, da je bilo posekanih okrog 800.000 ha gozdov (Habib, 2014)

Administrativno Kermanšah delimo na 14 okrajev. V provinci je 69,7 % urbanega prebivalstva, delež katerega se na račun ruralnega še povečuje. Ob popisu leta 2011 je bilo samo 3.512 nenaseljenih prebivalcev – nomadov. Pismenost znaša 81,72 % (Statistical center of Iran, 2016). Prebivalci so večinoma Kurdi, ki govorijo južnokurdske jezike in jezik gorani. Prevladujoči veri sta dvanajstniški šiizem in jasanizem. Na jugu in v okraju Kasr Širni so naseljeni Perzijci, ki so jih tja naselili po iransko-iraški vojni. Na vzhodni meji province pa v okrožju Sonkor živi azerbajdžanska skupnost.

Provincia leži na iraški meji in je spreminjala svojo velikost skozi čas. V času Kadžarske dinastije je bila Perzija razdeljena na štiri province, te pa na 23 manjših enot – ena med njimi je bila tudi Kermanšah. Leta 1937 so Perzijo razdelili na 10 provinc, Kermanšah je postal glavno mesto ene izmed provinc, ki je vključevala večji teritorij kot zdajšnja provinca – razširjena je bila z okrožji Šahabad, Sanandadž, Malayer, Hamadan in Ilam. Leta 1970 so provinco razdelili na zdajšnji Kermanšah, deli ozemlja pa so v provincah Kurdistan, Hamadan in Ilam. Po islamski revoluciji so pričeli s preimenovanji zemljepisnih imen, ki so imela imena povezana s staro monarhijo. Kermanšah je postal Baktaran – zahodna provinca. Leta 1990 je režim ime spremenil nazaj, saj se novo ime ni prijelo.

Provincia Kermanšah je ena izmed najpomembnejših kmetijskih provinc v Iranu. Zaradi zadostne namočenosti in rodnosti aluvialnih ravnin (ena tretjina celotne površine province) se je razvilo intenzivno kmetijstvo. Gojijo žita, sladkorno peso, v dolinah tudi fižol, krompir, zelenjavo. Pomembna je tudi hortikultura – pridelava grozdja in jabolk, ki so namenjeni izvozu. Med živinorejo prevladuje ovčereja, kozjereja (2.7 milijonov glav) in govedoreja (1.4 milijona glav). Pojavlja se tudi perutninarstvo, čebelarstvo in ribogojstvo. Na podeželju je še veliko obrtniški delavnic, usmerjenih v izdelavo preprog, čevljarstvo in lesarstvo.

Večina industrijskih obratov je koncentrirana v mestu Kermanšah; tovarna sladkorja, tekstilna industrija, industrija predelava hrane, električni aparati, cementna in gradbena industrija. V provinci so pomembni tudi kamnolomi, leta 1971 pa je pričela obratovati naftna rafinerija, ki predstavlja najpomembnejšo panogo v regiji. Rafinerija (Kermanshah Oil refining Company) ima kapaciteto 30.000 sodčkov nafte dnevno. Na zahodu se nahaja naftno polje, imenovano Naft-e Šah.

Provincia leži med Iranskim višavjem in Mezopotamijo. Skozi poteka ključna cestna povezava osrednjega Irana z Bagdadom v Iraku, v gradnji pa je tudi železniška povezava proti iraški Basri. Skozi Kermanšah poteka pomembna romarska pot v šiitski sveti mesti Nadžaf in Karbala. Na severovzhodu je mednarodno letališče. V provinci je tudi več turistično pomembnih lokacij, pri Bisotunu je skalna upodobitev Darija Velikega z vklesanim tekstom, ki je vpisana na Unescov seznam svetovne dediščine. V Tak-e Bostanu so skalni reliefi iz časov dinastije Part, v Kangavaru pa je arheološki kompleks iz časa Sasanidov. Poleg kulturnih je v provinci tudi več naravnih znamenitosti, kraške jame, izviri, slapovi, ozke in globoke soteske.

Mesto Kermanšah je najpomembnejše mesto na zahodu Irana, po novi regionalizaciji zdaj tudi prestolnica Regije 4. Mesto je pomembno upravno središče. Po 2. svetovni vojni se je

prebivalstvo pošesterilo in v njem zdaj prebiva 851.405 prebivalcev, rast mestnega prebivalstva pa je v okviru iranskega povprečja. Prebivalstvo je večinsko šiitsko. Mesto Kasr Širna leži na glavni prometnici ob meji z Irakom. V času iransko-iraške vojne so mesto in okolico zavzeli Iračani in ga ob koncu vojne porušili. Mesto leži na svileni cesti, zato je imelo že včasih pomembno trgovsko funkcijo, po vzpostavitvi normalnejših razmer pa tudi zdaj v njem cveti trgovinska dejavnost (Habib, 2014).

2.1.3. PROVINCA ILAM

Provinca Ilam je velika 19.086 km² in ima 557.599 prebivalcev. Ilam je tako provinca z najmanj prebivalci v Iranu in eno najmanjših gostot prebivalstva v Iranu - 29 prebivalcev/km². Ime province je bilo spremenjeno leta 1936 po zatrtju upora in uveljavitvi centralne oblasti pod vodstvom Reza Šaha. Ime je dobilo po kraljestvu Elam, ki se je raztezalo tudi čez območje zdajšnje province. Pred tem je bila provinca poznana pod imenom Piškuh Lorestana. Glavno mesto je Ilam, provinca pa leži na meji z Irakom na zahodu, na jugu meji s provinco Huzestan, Lurestan na vzhodu in Kermanšah na severu (Wikipedia, 2016).

Ilam je razdeljen na dve naravni enoti – severni in vzhodni višji deli spadajo v gorstvo Zagros, čigar gorski grebeni potekajo v smeri SZ-JV, v pasu pravilnega gubanja. Jugozahodni in zahodni del province pa ležita na uravnavi, podaljšku Mezopotamije. Kabir Kuh je najmogočnejša gorska veriga v provinci, 260 km dolga, ki leži blizu meje s sosednjo provinco Lorestan. Sestavljena je večinoma iz sedimentov kredne dobe, nekateri izmed največjih vrhov so s snegom in ledom pokriti vse leto. Najvišji vrh je 3050 m visok Kan Seifi. To gorstvo deli Zahodni Iran na dva dela: njen vzhodni del – Piškuh (provinca Ilam) in zahodni del, Poštkuh. Zahodni del, ki je v provinci Ilam, je bolj položen in suh. Druga gorska veriga Dinar Kuh leži v severnem delu okraja Dehloran in ima najvišji vrh, visok 1955 m. Na njenem vzhodnem pobočju pa leži okraj Abdanan. Gorstvo Šah-nakjir leži v jugozahodnem delu okraja Ilama, na meji z okrajem Mehran in ima najvišji vrh, visok 1898 m. Sia-kuh leži v okraju Dehloran, kjer se združi z gorstvom Dianr-kuh. Bankuh gorstvo pa leži najbolj severno, greben je dolg 30 km in ima tudi najvišji vrh province Ilam - 3304m. Gorstvo Šarazul leži v severozahodnem delu okraja Ilam z najvišjim vrhom 2050 m. V jugozahodnih in zahodnih delih province so obsežne uravnave z vročim podnebjem, ki se nadaljujejo v Huzestan na vzhodu.

V gorskih verigah izvira veliko rek, ki se izlivajo na dve strani; proti vzhodu so kratki pritoki reke Sejmare, ki leži za gorovjem Kabir Kuh. To so pritoki Čardavol, Sarabkalan in Sarab-zanjir. Proti zahodu pa reke tečejo v Irak, npr. reka Konjan-čam, ki izvira pod mestom Ilam in v Irak priteče pod imenom Sairao. Pomembnejše so še reke Gavi, Čangula in Meyme.

Podnebje je v provinci Ilam zelo raznoliko, na njega vplivajo geografska lega, nadmorska višina, vetrovi in bližina puščav. V skrajnem severnem in severovzhodnem delu je zaradi velike nadmorske višine podnebje ob zimah zelo hladno z dolgimi zimami. V jugozahodnih in zahodnih uravninah pa so značilna vroča in suha poletja, Okraja Mehran in Dehloran sodita med najbolj vroče dele Irana. Osrednji del regije ima zmerno podnebje. Povprečna količina padavin v provinci je 578 mm.

V gorskem delu Ilama je hladno, z zadostno količino padavin in bujno vegetacijo. Po pobočjih gora rastejo hrasti, mandljevci, granatno jabolko, figovec, češnja, jesen. Za proizvodnjo žvečilne gume uporabljajo smolo iz divje pistacije Bene. Provinca je biotsko zelo raznovrstna zaradi raznolikega reliefa in podnebja.

Administrativno je Ilam razdeljen na 7 okrajev – Ilam, Eivan, Čardavol, Širvan, Badre, Darešar, Abdanan, Mehran in Dehloran. Prebivalci so v večini Kurdi, poleg njih pa še Laki, Luri, Perzijci in Arabci. Skoraj vsi prebivalci v provinci so po veroizpovedi šiitski muslimani. Prebivalstvo se je v petinšestdesetih letih (med 1956–2011) povečalo za 447.532 prebivalcev ali več kot pet krat. Prav tako se je močno povečal delež mestnega prebivalstva, ki je leta 1956 znašal 7,6 %, leta 2011 pa 60,7 %. Število nomadskega prebivalstva je upadlo na 1.376 prebivalcev, kar predstavlja samo 0,25 % vsega prebivalstva v provinci. Pismenost je leta 2011 znašala 82,35 %, kar je malo podpovprečno v Iranu, vendar se je v zadnjem obdobju močno povečala. Od leta 1976 do 1996 za 96 % pri mestnem prebivalstvu in za kar 538 % pri ruralnem prebivalstvu.

Prevladujoča zaposlitvena panoga je kmetijstvo. V provinci se ukvarjajo z ovčerejo, kozjerejo in govedorejo. Najpomembnejši poljedelski produkti so žitarice, melone, zelenjava in datlji. Ti produkti so večinoma izvoženi v ostale province Irana, skupaj z volno, živino in orientalskim maslom – ghee.

Obrtniške dejavnosti so povezane z izdelavo preprog, volnenimi izdelki, v kamnolomih pa kopljejo kreda, kameno sol in različne kamne. V Ilamu je 9 rudnikov bitumna, odkrili so tudi nahajališča celestina. Počasi se razvija tudi industrija s poudarkom na petrokemični zaradi bližine naftnih polj. Regija je zaradi kulturnih in naravnih vrednost turistično privlačna, vendar infrastruktura še ni razvita. V regiji je več svetišč, grobnic šiitskih verskih dostojanstvenikov iz srednjega veka – Immamzadeh, ki jih obiskujejo šiitski verniki. V provinci so tudi templji ognja – zoroastrska svetišča iz obdobja Sasanidov, utrdbe, gradovi in dvorci iz različnih obdobj (dinastije Sasnidov, Partov, Ahamenidov), kraški izviri, jame in jezera. Pomembna turistična točka so katranske toplice v Dehloranu.

V času iransko-iraške vojne in po njej so bili deli province uničeni in zasedeni s strani Iraških sil, šele leta 1987 so zopet prišli pod oblast Irana. V tem času so se povečale tudi migracije, med leti 1976 in 1986 se je znotraj province razselilo 45.636 prebivalcev, nadaljnjih 15.036 pa se jih je izselilo iz regije.

Največje mesto je Ilam s 155.289 prebivalci in je edino mesto v provinci, kjer je število prebivalstva večje od 100.000. V mestu je nekaj industrijskih obratov, kjer proizvajajo opeke, krpe in preproge. V mestu je še manjša termoelektrarna. Večja mesta v provinci so še Dehloran, Ejvan in Mehran (Shafarudi, 2012).

2.1.4. PROVINCA ZAHODNI AZERBAJDŽAN

Provinca Zahodni Azerbajdžan je velika 37.437 km² in ima 3.080.576 prebivalcev. Provinca na severu meji z Armenijo in Nahičevanom (Azerbajdžan), na zahodu s Turčijo in Irakom, na jugu s provinco Kurdistan in na vzhodu z Vzhodnim Azerbajdžanom in Zanzanom. Zahodni Azerbajdžan je bil do leta 1950 združen z Vzhodnim Azerbajdžanom v enotni provinci Azerbajdžan. Glavno in največje mesto v provinci je Urmija. V provinci Zahodni Azerbajdžan kurdsko prebivalstvo ni v večini, živijo pa v strnjeni poselitvi, zahodno od jezera Urmija vzdolž turško-iranske meje. V letu 2014 so Kurdi v parlamentu predlagali izločitev dela province in ustanovitev nove Severni Kurdistan, ki bi obsegal ozemlje, na katerem so Kurdi v večini, predlog pa ni bil sprejet (Wikipedia, 2016).

Provinca je gorata, z globokimi dolinami in rodovitnimi uravnavami. Na severu jo omejuje dolina reke Aras, v kateri so odložene kvartarne naplavine. Vzhodno od jezera Urmija se je razvila značilna pokrajina, ki jo je oblikovala vulkanska aktivnost in prelamljanje Iranskega

višavja. V tektonski prelomnici med Zagrosom in vulkanskimi gorstvi na vzhodu ležijo kotline, ki so napolnjene z neocenskimi in kvartarnimi nanosi. Najbolj obsežna je kotlina, v kateri je nastalo jezero Urmija. V kotlini je nekaj vulkanskih stožcev, severozahodno od jezera ležita Bezov (1.947 m) in Zambil (1.610 m), na vzhodu pa Kuh-e Čoboklu (2.175 m). V Zahodnem Azerbajdžanu gube Zagrosa niso pravilno oblikovane, površje je bilo izpostavljeno prečnim prelomom in dviganjem. Kamnine so mešanica kambrijske osnove in paleozojskih in mezozojskih kamnin z intruzijami, ki so bile nagubane ob koncu obdobja krede in ob pričetku eocena.

Večino province se odmakaja v endoreično jezero Urmija. Jezero se občutno zmanjšuje zaradi manj padavin in povečanega obsega črpanja vode za kmetijstvo, industrijo in gospodinjstva. Glavna pritoka v jezero sta Zarrinne z juga in Aji-čaj z vzhoda. Največji pretoki rek in največja površina jezera so v aprilu in maju, najmanjše v avgustu. Vodotoki severno od jezera Urmija se iztečejo v reko Aras, ta pa je del Kaspijskega povodja. V skrajno jugozahodnih delih province pa vode odtekajo v Zab, ki je sestavni del povodja Perzijskega zaliva.

Na klimatske razmere najbolj vplivajo vlažne zračne mase iz Sredozemlja, ki prinašajo padavine in hladni severni vetrovi, ki v zimah prinašajo zelo nizke temperature in močno sneženje. Količina padavin variira med 300 mm v skrajno severnem delu province (Maku) do 870 mm padavin v južnih delih province. Največ padavin je v jeseni in pomladi, poleti je padavin malo oziroma jih praktično ni.

V višjih predelih Zagrosa so hrastovi gozdovi z brinjem, v nižjih predelih pa naravnega rastja ni več. Večina uravnav se uporablja za kmetijstvo, prevladuje intenzivno namakalno poljedelstvo (De Planhol, 2011).

Administrativno je Zahodni Azerbajdžan razdeljen na 14 okrajev. Delež mestnega prebivalstva je 62,7 %, nomadskega prebivalstva ob popisu leta 2011 niso registrirali. Gostota poselitve v Zahodnem Azerbajdžanu je 82 prebivalcev/km², kar je bistveno več od povprečja v Iranu, ki znaša 46 prebivalcev/km².

Večina prebivalcev v provinci je po etnični pripadnosti Azerbajdžancev, druga najpomembnejša etnična skupina pa so Kurdi, ki poseljujejo območje zahodno in južno od jezera Urmija. Kurdi večinsko poseljujejo okraje Ošnavije, Sardašt, Mahabad, Piranšar in Bukan. Poleg teh dveh prevladujočih etničnih skupin v provinci živijo še Perzijci, Armenci, Asirci in Židi. Verska pripadnost je v provinci zelo raznolika in se je zgodovinsko zelo spreminjala. Uradna statistika v letu 2011 beleži 0,54 % nemuslimanskega prebivalstva. Največja verska manjšina so kristjani – to so predvsem Armenci in Asirci. V provinci je tudi judovska skupnost, majhno število pripadnikov zoroastrstva in vere Bahai. Azerbajdžanci v provinci so večinoma pripadniki šiitske veje islama, Kurdi pa so suniti. Obstaja tudi nekaj sunitskih skupnosti Azerbajdžancev. V Zahodnem Azerbajdžanu živijo tudi pripadniki islamske verske ločine jasaranov, katerih število je v upadu.

Provinca je pomembna z vidika kmetijstva. Gojijo pšenico, ječmen, sadje, bombaž, riž, tobak, sladkorno peso, orehe, mandlje in grozdje. Med obrtjo sta najpomembnejša tkanje preprog in predelava volne. Poleg poljedelstva sta pomembni tudi ovčereja in kozjereja. Kmetijstvo je intenzivno s pomočjo namakanja, v uravnavah, primernih za tako pridelavo je padavin premalo. Kmetijstvo zato zelo obremenjuje okolje in vodne vire.

Pomembnejše industrijske panoge so kovinska, tekstilna, predelava hrane, električne naprave in predelava sladkorja.

Največje mesto v provinci je glavno mesto Urmija s 680.228 prebivalci. Mesto leži na 1330 m nadmorske višine, zahodno od istoimenskega jezera na rodovitni uravnavi, kjer gojijo žitarice, sadje, tobak in druge poljščine. Mesto je deseto največje v Iranu, največ prebivalcev je Azerbajdžancev, ki jim sledijo Kurdi, Asirci in Armenci. V letu 1900 je bilo kar 40 % prebivalstva kristjanov, vendar se je njihovo število po prvi svetovni vojni močno zmanjšalo zaradi pobojev in izseljevanja. V bližini mesta so ostanki starega mesta iz kraljestva Urartu, ki je bilo pomembno med 9. in 8. stoletjem pr.n.št. Urmija je bila dolgo sestavni del otomanskega imperija (Encyclopaedia Britannica online, 2014).

Mesto Hoj leži v kotlini, severno od jezera Urmija. V okolici mesta so obsežne površine, namenjene gojenju sadja in žitaric, prebivalci pa so večinoma Azerbajdžanci. Mesto Bukan ima 149.340 prebivalcev in leži ob reki Simine na cestni povezavi med Sakezom in Miandoabom. Prebivalci mesta so večinoma Kurdi. Prebivalstvo okraja Bukan se večinoma ukvarja s kmetijstvom, pridelavo žitaric, sladkorne pese in tobaka. Mahabad leži južno od jezera Urmija, v ozki dolini na nadmorski višini 1300 m. Mesto je bilo znano kot prestolnica Republike Mahabad, ki je bila razglašena v letu 1946 kot kurdska nacionalna država. Mesto Miandoab leži ob sotočju rek Zarrinne in Simine. V mestu je tovarna sladkorja in leži na cestni povezavi med Vzhodnim in Zahodnim Azerbajdžanom. V mestu je večinsko azerbajdžansko prebivalstvo, poleg njih pa v mestu živijo Kurdi, Armenci in Židi. Mesto je pomembno zaradi kmetijstva in industrije (De Planhol, 2011).

2.1.5. KURDI V HORASANU

Kurdi poleg poselitve v osrednjem Kurdistanu prebivajo tudi v drugih delih Irana. Prebivalstvo je bilo večkrat nasilno razseljeno po Iranu. Medtem ko so skupnosti drugje dokaj majhne, je v Horasanu najpomembnejša eksklava kurdskega prebivalstva v Iranu.

Nekdanja provinca Horasan je bila največja provinca Irana, ki leži na severovzhodu Irana. Ime Horasan pomeni »dežela vzhajajočega sonca«, torej vzhodna provinca. V letu 1835 je bil zdajšnji obseg ozemlja v celoti v Perziji, vendar ga centralna oblast ni obvladovala. Najpomembnejšo vlogo so imela kurdska in turkmenska plemena, ki so vladala posameznim delom ozemlja (Izady, 1991). Etnična razdelitev je zelo pestra, saj v Horasanu lahko najdemo praktično vse skupine prebivalcev, ki sestavljajo Iran: Kurdi, Baluči, Luri, Turkmeni, Turki, Sistani, Afganistanci, Arabci. Večina teh etničnih skupin se je tu znašla kot posledica migracij iz drugih delov, ki so njihova zgodovinska domovanja. Število Kurdov v Horasanu je ocenjeno na 1 milijon (Ali Madih, 2007).

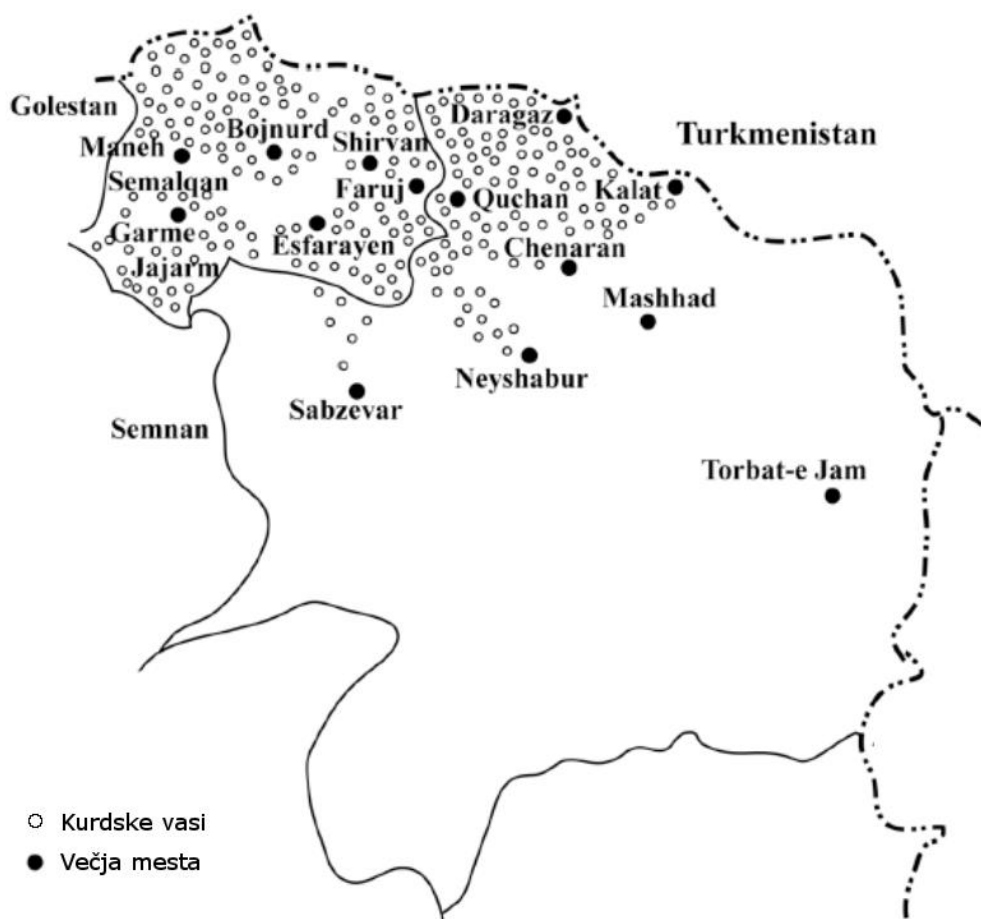
Ozemlje, poseljeno s Kurdi leži v višavju Kopet Daga, ki je nadaljevanje Elbursa. Na vzhodu se v Afganistanu gorovje nadaljuje v Hindukuš. Na severu sega kurdska poselitev čez iransko – turkmensko mejo in se konča v višavju nad Ašhabadom. Ozemlje je sestavljeno iz dveh vzporednih gorskih verig, ki tečeta v smeri od Kaspijskega jezera proti jugovzhodu do meje z Afganistanom. Južno od mesta Bojnurd leži gorstvo Aladak, z najvišjim vrhom Saluk (2670m), proti vzhodu mu sledi naslednja gorska veriga Šahjahan z najvišjim vrhom 3032 m, zadnji del te verige pa je gorstvo Binalud z najvišjim vrhom 3211 m, ki leži južno od doline Kučan – Mašhad. Severni del Kopet Daga se pričenja ob vzhodni obali Kaspijskega jezera, se vzpne kot Hazarmasjed z najvišjim vrhom 3200m in se vleče do afganistanske meje. Med obema grebenoma leži rodovitna dolina z vsemi pomembnejšimi mesti. V dolini teče reka Atrak, ki se izlije v Kaspijsko jezero. Reka Kašft pa teče v drugo smer, porečje obsega četrtno celotne doline in nima izliva, izteče se v puščavi Karakum. Zahodni deli regije so pokriti s kaspijskim gozdom, proti vzhodu pa se drevesa razredčijo in preidejo v travnato

stepo. Podnebje poleti je v višjih legah blago, v nižjih delih pa so temperature zelo visoke. Pozimi je regija pod vplivom sibirskih zračnih mas, ki prinašajo zelo mrzlo vreme s temperaturami tudi pod -20 °C (Izady, 2008).

Leta 2004 je bil Horasan administrativno razdeljen na tri dele: Severni Horasan, Horasan Rezavi in Južni Horasan. Kurdsko prebivalstvo je večinoma omejeno na prvi dve provinci, prisotno pa je tako v ruralnih kot tudi mestnih območjih. V mestih je etnična sestava zelo pisana, medtem ko so vasi etnično bolj homogene. Kurdi prebivajo v mestih kot so Mašhad, Kučan, Bojnurd, Nejšabur, ipd., vendar so etnične vezi zelo zrahljane. Veliko izobraženih slojev v mestih se asimilira v perzijsko družbo, kot to velja tudi za druge etnične skupine. Izobraženi sloji se izogibajo označbe Kurd, ker je to podano kot socialna označba, nalepka, ki jih označi kot vaško ali pastirsko prebivalstvo.

Večina horasanskih Kurdiv je stalno naseljenih, nekaj malega jih še ostaja zvestih nomadskemu načinu življenja. Po veroizpovedi so večinsko šiitski muslimani, kar je velika razlika s Kurdi v osrednjem delu iranskega Kurdistan (Ali Madih, 2007).

Karta 3: Kurdske vasi v Severnem Horasanu in Horasanu Rezavi.

Vir: Ali Madih, 2007, priredil: Iztok Pavlič.

Najbolj pomembno obdobje pri naseljevanju kurdskega prebivalstva v Horasan se je pričelo v 16. stoletju in se nadaljevalo v 17. stoletju. Med Safavidi in Otomani so potekale pomembne bitke predvsem na ozemlju med obema imperijema, kjer leži Kurdistan s svojim prebivalstvom. Regija je tako postala vojaško zelo pomembna. Otomani so pričeli z naseljevanjem kurdskega prebivalstva v Vzhodni Anatoliji, kjer so zamenjevali Armensko

prebivalstvo. S tem so želeli okrepiti svoje meje proti Perzijcem. Perzijci pa so se lotili obratnega procesa, disperzije kurdskega prebivalstva s preselitvami v Horasan in tako oslabitvijo vezi med Kurdi in Otomani. Hkrati so potrebovali branitelje meje na severovzhodu, ki bi Perzijo varovali pred vpadi Turkmenov in Uzbekov. Preseljeni Kurdi so sicer dokaj uspešno branili meje, vendar se njihovo uporništvu proti Perzijcem s preselitvijo ni končalo.

Proces preseljevanja je pričel Šah Ismail, nadaljeval ga je Šah Tahmasp, v času Šaha Abasa pa je proces postal sistematičen. Ob prelomu v 17. stoletje je bilo prisilno preseljenih 45.000 kurdskih družin predvsem iz zahodne Armenije in južnega Kavkaza. Šah je ustanovil pet kurdske naseljenih območij – Astranad, Činaran, Bojnurd, Kučan in Daragaz. V 18. stoletju se je tok preseljevanja nadaljeval, v času šaha Nadirja. Ta del prebivalstva je bil preseljen iz drugih delov Perzije, zdajšnjega iranskega Kurdistanu (Ali Madih, 2007).

Prebivalstvo govori večinoma kurmandži kurdščino, ki je skupna Kurdom iz zdajšnje Turčije, Kavkaza in severnega dela jedra kurdske poselitve v Iranu. Po vsej verjetnosti je bilo med deportirano populacijo tudi večje število alevitov, ki govorijo jezik zaza, ti pa so se večinoma asimilirali v kurmandži govorečo skupnost. Navade, običaji in narodne noše so zelo podobne tistim iz kurmandži govorečih predelov – predvsem zdajšnje Turčije. Po verski pripadnosti so večinoma šiitski muslimani. Iz tega se da sklepati, da je bilo šiitsko muslimanstvo bolj prisotno tudi v turškem Kurdistanu, kjer zdaj te veje islama praktično ni več. V nekaterih delih Horasana so tudi druge kurdske skupnosti. V južnem Horasanu je manjša skupnost Lakijev, ki prakticirajo jasanizem. Deportacija tega prebivalstva se je zgodila v 18. stoletju.

Asimilacija preseljenega prebivalstva ni bila preveč uspešna. Ob deportacijah v druga območja Irana se je kurdsko prebivalstvo bolj intenzivno asimiliralo kot v Horasanu. Razlog za manjšo stopnjo asimilacije je predvsem v velikem številu preseljenega prebivalstva, ki je na novem ozemlju predstavljal večino. Hkrati je bilo perzijsko kmečko prebivalstvo zdesetkano zaradi nenehnih vpadov nomadskih plemen iz severa, kar je bil razlog za preselitev kurdskega prebivalstva v regijo. V regiji je bila prisotna močna turkmenska skupnost, ki so se ji lahko zoperstavili le z lastno močno identiteto in pripadnostjo. Turkmeni so bili še v 19. stoletju uspešnejši, predvsem zaradi vojaške premoči, ki pa so jo ustavili Perzijci leta 1930, ko so jih razorožili. Od takrat naprej se je kurdska populacija širila in poseljevala rodovitne pašnike v Horasanu (Izady, 2008).

Regija je zaradi majhnih vlaganj nerazvita, veliko prebivalstva je še nepismenega. Kurdske stranke so tako kot drugje v Iranu prepovedane, šolstvo poteka v perziščini. Podeželsko prebivalstvo se ukvarja s kmetijstvom, gojijo sladkorno peso, bombaž, žitarice, zelenjavo, sadje, grozdje in živinorejo. Med produkti so pomembni tudi mlečni izdelki, volna, usnje, preproge in druge tekstilije. Večina kurdskega prebivalstva v mestih pa se ukvarja s trgovino, delom v javnem sektorju, ki ga ocenjujejo na 15 % vseh zaposlitev. Potencial za gospodarsko rast je tudi v najdiščih nafte in zemeljskega plina v okolici Kučana, Raza in Hangirana in Saraha (Shekofteh, 2008).

3. ZGODOVINSKI RAZVOJ OBMOČJA IRANSKEGA KURDISTANA

3.1. STARE CIVILIZACIJE IN IZVOR KURDOV

O zgodnji zgodovini Kurdoz ni veliko informacij. Kurdi sami trdijo, da njihova zgodovina sega do 11.000 let nazaj v čas, ko so v Mezolitiku ljudstva poseljevala dele iraškega Kurdistanu ob vznožju Zagrosa. Nekatere izmed lokacij, recimo gora Sindžar imajo še vedno zelo pomembno simbolno vrednost za Kurde. Ti prebivalci so kasneje prešli pod vpliv sumerske civilizacije. Po smrti sumerskega voditelja Sargona so se na območju Kurdistanu pojavila svobodna ljudstva Guti, v današnjem Iranu, Huriti ob vznožju Taurusa in Lulubi v današnjem iraškem Kurdistanu, ob vznožju Zagrosa.

Kurdi naj bi po eni izmed variant izhajali iz Gutov. Guti so bili ljudstvo, ki so bili v tretjem in drugem tisočletju pomembna politična sila v Mezopotamiji, ko so vojaško ogrožali Sumerijo in Akadijo. Druga varianta o kurdskeu izvoru govori, da bi njihovi predniki lahko bili nesemitski Huriti – ljudstvo, ki so se pojavili okrog 3. stoletja pr. n. št. okrog jezera Van v zdajšnji Turčiji, kasneje v 2. tisočletju pr. n. št. pa so živeli v zgornji Mezopotamiji – ustanovili so državo Mitani, ki je segala do meja hetitskega in egiptovskega kraljestva.

Po tem obdobju so se na ozemlju, ki jih zdaj poseljujejo Kurdi, razvili imperiji. Najprej so svoj imperij razvili Asirci. Indoevropska ljudstva so bila prisotna že od drugega tisočletja pr. n. št., v 9. stoletju pr. n. št. pa sta prevladali dve ljudstvi – Medijci in Perzijci. Medijci so svoje kraljestvo utrdili na severu Iranskega višavja, na jugu pa so po propadu Elama prevladovali Perzijci. Oboji so svojo državo poimenovali Iran (dežela Arijev) (Potočnik, 2015).

Izvor Kurdoz je, po še eni izmed teorij, povezan z Medijci, ki so govorili indoevropski jezik. V prvem tisočletju pr. n. št. so prebivali na Iranskem višavju, oblikovali so svojo državo in uničili Asirce, kar je bil vrh Medije kot velesile. Perzijci so se jim leta 588 pr. n. št. uprli in si jih v končni fazi podredili. Medijci so bili bistveni sestavni del ahajmenidskega kraljestva. Številna pomembna medijska mesta so obstala še v kasnejših sevkliidskih in sasanidskem obdobju (Deshner, 2007). Izvor Kurdoz pa je po vsej verjetnosti povezan z več heterogenimi skupinami različnih etničnih in plemenskih skupin, ki so prebivale na tem prostoru (Van Bruinessen, 1992).

Perzijci so se zapletli v vojno z Grki, ki so jih porazili in z osvajanjem Aleksandra Velikega prevzeli nadzor nad celotnim ozemljem. Te so porazili Parti, ki so zopet vzpostavili perzijsko oblast, kurdske ozemlje pa je bilo razdeljeno med Partsko in Rimsko cesarstvo. Partom so sledili Sasanidi, ki so vzpostavili tretje perzijske kraljestvo in so regiji vladali do prihoda Arabcev v 7. stoletju. Sasanidi so uvedli zoroastrizem kot državno vero. V tem času so med Perzijo in Rimom ter kasneje bizantinskim cesarstvom potekali nenehni boji za prevlado predvsem na ozemlju današnjega Kurdistanu (Potočnik, 2015).

3.2. ARABSKI KALIFAT

V 7. stoletju se je pojavila nova močna regionalna sila Arabci. Kmalu so zasedli Perzijo in vsa ozemlja današnjega Kurdistanu in tako prekinili dolgoletno prevlado Perzijcev na tem ozemlju. Po podreditvi so ozemlju vladali do konca 13. stoletja, ko so jih porazili Mongoli. Izvedli so islamizacijo prebivalstva. Kurdi so v mestih kot Cizre, Erbil in Amid (Diyarbakir)

hitro sprejeli ortodoksno vejo islama. Zaradi nedostopnosti terena in posledično manjšega vpliva novih vladarjev pa so se drugje razvile tudi druge oblike verovanja. Jazidi in Jarsani so se pojavili v centralnem in južnem Kurdistanu, Kizilbaši in Aleviti pa predvsem v zahodnem Kurdistanu (Van Bruinessen, 1992). Na celotnem ozemlju prejšnje Perzije se je razširila in utrdila veja šiizma kot posledica boja proti arabski okupaciji in depriviligiranosti proti sunitiskim prišlekom (Potočnik, 2015).

V 7. stoletju se je prvič pojavil termin »Kurd«, ki so ga opisovali Arabci, toda ne kot jezikovno skupino, temveč kot ljudstva, ki so se ukvarjala s pašništvom in so živela na obrobju njihovega vpliva. V 10. stoletju je termin že označeval ljudi, ki so bili nomadi ali polnomadi, govorili so različico iranskega jezika, živeli pa južno od jezer Van in Urmija in tudi ob vznožju Kavkaza. Arabci so tako poimenovali plemena, ki so govorila različice iranskega jezika, vendar so jih ločevali od Perzijcev. Že v tem času so bila ta plemena poznana kot zelo bojevitna in nasilna, zato so se oblasti v kar največji meri izogibale konfliktov z njimi.

V obdobju Arabske prevlade so Kurdi postali pomembna sila. Bili so znani kot dobri bojovníki in uporniki, zato so svojo pozicijo lahko izkoristili sebi v prid, saj so jih voditelji imperijev želeli na svoji obrambni črti, v zameno pa so jim večkrat podelili formalno priznanje neodvisnosti. Kurdi se v tem obdobju niso ločevali na podlagi etnične pripadnosti, temveč na osnovi družinskih vezi in ozemlja, ki so ga obvladovali (npr. dinastije Šadadidi, Maravanidi, Hasanvajhidi). Te avtonomne in polavtonomne entitete so obstajale še dolgo časa tudi po odhodu Arabcev in so odigrali pomembno vlogo med rivalskimi imperiji (McDowall, 2004).

3.3. KURDI V ČASU VZPONA TURKOV

V 10. stoletju so se pričela krepiti turška plemena. Že v naslednjem stoletju so zaradi invazije teh plemen v Anatolijo kurdske dinastije propadle, ozemlje pa je prešlo pod vladavino turških Seljdžukov iz plemena Oguzi. Seldžuki so se nato ozemeljsko širili in dokončno prevzeli oblast nad celotnim arabskim kalifatom. Kurdi so bili v tem obdobju dokaj svobodni, veliko so sodelovali v vojnah proti Bizancu, Armeniji in tudi v križarskih vojnah. Za dobro delo so jih Turki nagradili z ozemljem. Ti, večinoma vojaški poveljniki, so postali pomembni voditelji in lastniki posesti (Deshner, 2007).

V 13. stoletju so se pričeli mongolski vdori, ki so uničili preostanke abasidske in seldžukske vladavine. Mongoli so se islamizirali, ozemlje Perzije pa je zopet postalo pomembno trgovsko in kulturno središče vzhoda. Po razpadu velikega mongolskega kanata se je pojavil nov mongolski osvajalec Timur. Osvojil je Osrednjo Azijo, Perzijo, severno Indijo, del Rusije in se spopadel s turškimi Osmani. Na pohodih je bil še bolj krut kot predhodnik Džingiskan. V začetku 15. stoletja je kraljestvo razpadlo na majhne države (Potočnik, 2015). Kurdi so v času mongolske okupacije doživeli velike pretrse. V nekaterih krajih so bili pobiti vsi prebivalci, plemenske zveze so razpadle in pričelo se je opuščanje kmetovanja, ker je bilo lažje preživeti kot nomadi, v težje dostopnih gorovjih (McDowall, 2004).

V naslednjem stoletju so se zopet začela krepiti turška plemena. Najprej sta imeli nad Kurdistanom oblast dve turški plemeni Kara Kojunlu in kasneje Ak Kojunlu. V Perziji pa se v začetku 16. stoletja pojavijo Safavidi. Ismail po zmagi nad turškimi poglavarji vkoraka v prestolnico Tabriz in se razglasi za šaha, dvanajstniški šiizem pa proglasi za državno vero – predvsem kot nasprotovanje sunitiskim turškim Osmanom.

Osmani, ki so se pojavili v 10. stoletju, so po zmagah na zahodu svoj imperij pričeli širiti tudi proti vzhodu. Safavidi in Osmani se tako zapletejo v serijo vojn, ki so spreminjale meje med državama, predvsem na ozemlju Kurdistan. Posamezna kurdska plemena in vladarji so sklepali zavezništva zdaj z eno, nato z drugo stranjo. Perzijski Šah Abas je želel v regijo namestiti perzijske voditelje, preganjal je vse sunitske vernike, zato je veliko kurdskih voditeljev raje sodelovalo z Otomani. Pomembnejša izjema je bila provinca Ardalan, ki je bila zaveznica šaha. Ardalan leži v zdajšnji provinci Kurdistan, s prestolnico v Sanandadžu. Kot polavtonomna ali vazalna enota je obstajala dolgo obdobje, med letoma 1169-1867. Tu se je razvila tudi kultura Gorani Kurdev in versko prepričanje jarsani (Ahl-e Haqq), ki je bila nekaj časa uradna vera province.

Osmani so se na območju Kurdistan odločili za drugačen pristop, kurdskim vladarjem so obljubili relativno samostojnost v zameno za vojaško pomoč. Tako so ustvarili večje število emirats, ustanovili pa so tudi plemenske zveze za tiste Kurde, ki niso bili vključeni v emirate. Tako so poskrbeli za obrambo svojih ozemelj, za svoje vojaško moč in priznanje Otomanske oblasti. Šele v 19. stoletju je otomanska centralna oblast odvzela pravice tem emiratom in s tem sprožila zametke kurdskega nacionalizma (McDowell, 2004).

Karta 4: Kurdske entitete v perzijskem in turškem imperiju okrog leta 1835.

Vir: Izady, 2000, priredil Iztok Pavlič.

Safavidi so Kurde videli kot eno glavnih groženj njihovemu vladanju. Zmanjšanje njihovega vpliva in samega števila populacije ob meji z Otomani in v Kavkazu je bil strateški cilj. Veliko Kurdov so izselili v Horasan, kjer so imeli nalogo braniti severno mejo pred vpadi Turkmenov in drugih plemen. Razselili pa so jih tudi v druge dele Perzije – gorovje Elburs, centralno Perzijo, Balučistan in tudi v pogorje Hindukuš. Safavidi so se podobnih prijemov lotili tudi pri drugih etničnih skupinah in plemenih v Perziji in s tem povečali nadzor nad ozemljem ter slabili njihov vpliv (Izady, 1991).

3.4. PRVA VELIKA DELITEV KURDSKEGA PREBIVALSTVA

Leta 1639 sta Safavidski in Otomanski imperij podpisala sporazum v Kasr Širni, kjer sta določila mejo in posledično prekinila 150 let vojne. Tako sta si imperija razdelila Armenijo, Gruzijo in seveda Kurdistan. Safavidi so pod svojo kontrolo dokončno dobili Azerbajdžan in Dagestan. Otomani pa so prevzeli popolni nadzor nad Mezopotamijo. Vendar se spopadi med obema imperijema niso končali. Kurdski plemenski voditelji in voditelji ozemeljskih enot so spreminjali svoja zavezništva, za prevlado so se bojevali tudi med seboj (O'Shea, 2004).

V 18. stoletju je safavidska država postopoma propadla, leta 1722 so šaha Huseina vrgli z oblasti Paštuni iz Afganistana. Razmere so izkoristile tudi zunanje sile: Turki in Rusi, ki so zavzeli ozemlje v severnem in zahodnem Iranu, velik del poseljen s kurdskim prebivalstvom. Perzijci so se zato združili pod novim voditeljem Nadiejem. Ta je zopet osvojil prejšnje ozemlje in se podal na nadaljnja osvajanja. S pomočjo Rusov je osvojil tudi ozemlja, ki so ga pred tem okupirali Osmani. Svoj imperij je še razširil, osvojil je tudi Delhi v Indiji. Po njegovi smrti je Perzijo preplavila nova kriza (Potočnik, 2015).

Večji del Perzije je bil v kaosu. Postopoma pa je Mohamed Karim uveljavil prevlado nad deželo in ustanovil dinastijo Zand. Nekaj kurdskih plemen v Balučistanu in Farsu naj bi se tja priselili ravno v času dinastije Zand kot vojaška pomoč. Notranji razdori in pohlep so končali obdobje vladavine dinastije Zand in jo prepustili plemenu Kadžarov (Potočnik, 2015). Ker je bila centralna oblast ob začetku vladanja šibka, so se znova pojavljale težave na perifernih delih, kjer so se uprle različne skupine, tudi Kurdi. Plemenske skupine so preganjale in tudi absorbirale naseljeno prebivalstvo, tako da je bilo konec 18. stoletja več prebivalcev v plemenskih skupnostih kot pred tem. Kadžari so se uspeli ohraniti le zato, ker se uporniki niso ustrezno povezali in so se za vpliv preveč vojskovali tudi med sabo. Veliko plemenskih voditeljev se je obrnilo k Osmanom predvsem zaradi vere in oddaljenosti Istanbula in s tem manjše možnosti za pobiranje davkov in vključevanje mož v vojsko. Zaradi težkih življenjskih razmer, suše in uvajanja nekaterih poljščin se je število plemenskega prebivalstva kasneje zmanjšalo, posledično se je zmanjšal tudi njihov vpliv. Hkrati so se poslabšale življenjske razmere: koncentracija posesti v rokah posameznikov, nered in lakote so prebivalstvo prisilile v migracije. Kadžari so to poskusili omiliti s prenosom posesti na revne kmete, ki pa ni bilo uspešno (McDowell, 2004).

Oba imperija sta ob koncu 19. stoletja želela vzpostaviti centralizem in s tem zmanjšati vpliv perifernih regij in njihovih voditeljev. Emirati so bili ukinjeni, vplivi na periferne regije pa so bili pomembni: znotraj bivših emirats se je politična moč razporedila na manjše enote, pomembni voditelji teh enot pa so postali verski voditelji - šejki. Med posameznimi manjšimi voditelji so se vneli spopadi za vpliv, s tem pa so povzročili še večjo nestabilnost regije. Šejki pa praviloma niso bili povezani s posameznimi plemeni, spoštovali so jih plemenski vodje in do neke mere tudi centralna oblast. Šejki so zato posredovali v sporih, postali so najpomembnejši politični voditelji Kurdistana do sredine 20. stoletja. Plemena so se

združevala v konfederacije, v Iranu sta bili zelo pomembni Kalhur konfederacija v zahodu Kermanšaha in Šikaki v Zahodnem Azerbajdžanu (Koohi-Kamali, 2003).

3.5. RUSKO – BRITANSKI VPLIV IN PRVA SVETOVNA VOJNA

V obdobju prehoda v novi vek sta Iran in Turčija izgubljala teritorij na račun sosednjih držav in doživljala pritiske evropskih sil: Velike Britanije in Rusije, ki sta se vmešavali v notranje razmere. Iran se je zapletel v vojno z Rusijo in leta 1828 podpisal pogodbo iz Turkmenčaja, s katero so se bili prisiljeni odpovedati kavkaškemu območju (Potočnik, 2015). Kadžari so se za pomoč obrnili na Britance, ki so se bali ruskega vpliva in so želeli zaščititi svoje kolonije, predvsem Indijo. Britanci so Kadžarom pomagali tudi vojaško, poslali so svoje enote, šolali so perzijsko vojsko in tudi poskusili ustanoviti vojaške enote iz posameznih plemen. V regijo so v tem času prišli misijonarji različnih krščanskih ver in pokristjanjevali ljudstva. V začetku 19. stoletja so Kurdi močno ogrožali drugo prebivalstvo s plenjenjem ob letnih nomadskih migracijah. Kurdski voditelji so tekmovali med seboj, se bojevali, odvezemali ozemlja in na splošno izgubljali moč proti imperijema.

Leta 1906, ko so imeli Rusi notranje težave, so Turki pričeli s pohodi in zavzemanjem ozemelj v iranskem Azerbajdžanu, v katerem so sodelovali tudi Kurdi. Rusi so se nato povezali z Britanci, da bi skupaj zaščitili svoje interese v Iranu. Leta 1907 so podpisali sporazum, s katerim so si razdelili cone vpliva, Rusom je pripadala severna polovica Irana, Britancem pa jugovzhodni del. Leta 1912 so Rusi pregnali Turke in zasedli dele iranskega Azerbajdžana ter ga proglasila za protektorat. Rusi so imeli na ozemlju majhno vojsko, zato so sodelovali s kurdskega plemeni, kot so to prej počeli Turki.

V začetku 20. stoletja se je v Iranu pričel upor proti Kadžarom, v katerem so Kurdi sodelovali le deloma. Večinoma so bili nenaklonjeni ustavnim spremembam, po drugi strani pa so Kadžarom zamerili vmešavanje v njihove zadeve in so se jim na ta način želeli zoperstaviti. Plemenski voditelji so Kadžare v veliki meri podpirali, mestno prebivalstvo pa je stopilo na stran upornikov. Upor je bil v končni fazi uspešen, leta 1906 je bil ustanovljen parlament – madžlis, Iran pa je postal ustavna monarhija. Leta 1908 so odkrili bogata nahajališča nafte v Huzestanu ter posledično še povečali vpliv in rivalstvo Britancev ter Rusov v Iranu. Rusija je porazila Turke in sama okupirala iranski Azerbajdžan, ki ga je nadzirala kot protektorat.

V času prve svetovne vojne so Iran okupirale britanske, ruske in otomanske sile, čeprav je bila formalno nevtralna. Na ozemlju iranskega Kurdistana so potekale bitke med Turki in Rusi. Rusi so pričeli s preganjanjem, ne samo turškega, temveč tudi ostalega sunitskega prebivalstva. Turki so na svojem ozemlju odgovorili s preganjanjem krščanskih skupnosti, predvsem Armencev. Ko so se ruske sile umaknile, se je etnično čiščenje armenske in asirske skupnosti še okrepilo. V južnem delu iranskega Kurdistana, ki je pretežno šiitski, so bili enako nedobrodošli Rusi kot tudi Turki. Plemena in prebivalci so se borili skupaj s perzijskimi vojaki in ustavljali prodor Turkov z zahoda. V dogajanje so se vmešali tudi Britanci, ki so ščitili svoje interese, in Nemci, ki so sodelovali s perzijsko oblastjo. Proti koncu 1. svetovne vojne so Velika Britanija, Francija in Rusija podpisale sporazum Sykes-Picot, s katerim so si razdelile vpliv nad ozemljem, ki bo nastal po verjetnem porazu Otomanskega imperija (McDowall, 2004).

Po koncu 1. svetovne vojne so na konferenci v Sevresu te zaveze realizirali. Velika Britanija in Francija sta podprli ustanovitev držav, kot so Libanon, Jordanija, Irak in Sirija. Eden izmed razlogov je bila zahvala arabskim šejkom, ki so bili nagrajeni s kraljevinami – Jordanija in

Irak. Kurdi so bili v tem procesu še dodatno razdeljeni v novonastali državi; Irak, pod vplivom Velike Britanije, in Sirija pod vplivom Francije (Deschner, 2007).

Po oktobrski revoluciji v Rusiji je Velika Britanija želela izkoristiti razmere in celoten Iran vzeti pod svoje okrilje. Razmere so se še poslabšale po razpadu osmanskega imperija in po porastu arabskega nacionalizma. Takrat so neodvisnost zahtevali tudi Arabci v Huzestanu in Kurdi. Ustanovljena je bila socialistična republika Gilan pod sponzorstvom Sovjetske zveze (Potočnik, 2015).

3.6. IRAN POD DINASTIJO PAHLAVI

Leta 1921 je oblast v Iranu prevzela dinastija Pahlavi z državnim udarom in uvedbo osebne diktature. Šah je ukinil politične stranke, razpustil sindikate in prepovedal komunistično delovanje. Z vojsko je prevzel nadzor nad upornimi provincami in plemeni, zavladal je mimo šiitske duhovščine. Uvedel je sekularne zakonike in razvil državne sekularne šole. Izboljšal je infrastrukturo in vpeljal moderno industrijo, gradili so šole, tudi univerzo in bolnice. Izvedel je modernizacijo mest, njegov vpliv je bil tudi v modi, kjer je uvedel evropska oblačila in prepovedal čador. Šah je svojo državo gradil na principu evropskih nacionalnih držav, ki so se lotile homogenizacije svojega prebivalstva in prostora.

Po pričetku 2. svetovne vojne je Reza Šah navezal tesnejše odnose z Nemčijo in čeprav so bili uradno nevtralni, so Sovjeti in Britanci to izkoristili, zasedli ozemlje in imenovali novega voditelja Irana, njegovega sina Muhameda Rezo Pahlavija. Po koncu vojne se je britanska vojska umaknila, ostali pa so prisotni v naftnih podjetjih. Sovjeti so ostali dalj časa in omogočili razglasitev neodvisnosti v Azerbajdžanu in Kurdistanu. Kurdi so 23. 1. 1946 ustanovili republiko Mahabad. Živel je nekaj manj kot eno leto. Ko so se Sovjeti umaknili, je vojska Reze Pahlavije nasilno zatrla samostojnost in ozemlje priključila nazaj v Iran. Sovjeti so se podobno kot Britanci zadovoljili z naftnimi koncesijami in Iran prepustili Šahu.

Leta 1949 je bil na Šaha izveden atentat, komunistična stranka Tudeh pa je bila posledično prepovedana. Sledilo je obdobje zbližanja z ZDA. Iranci so nato poddržavili nafto pod vodstvom premiera Mosadeka, ki je poskušal omejiti moč šaha, pri tem so ga podpirali tudi Kurdi. Mosadek ni podpiral komunistov, niti ni iskal podpore pri verskih krogih, zagovarjal je republiko in odpravo monarhije. V tem času se je zaradi zmanjševanja cen nafte in padanja vrednosti riala življenje v Iranu močno poslabšalo. Šah je Mosadeka odstavil, deželo pa so zajeli nemiri, ki so jih podprle ZDA. Po odstavitvi Mosadeka je oblast prevzel šah Muhamed Reza Pahlavi, ki je deloval kot lutka v interesu ZDA in Velike Britanije. Okrepil je nasilje proti nasprotnikom, s tem pa so odtujili večino prebivalstva razen elite (Potočnik, 2015).

Leta 1955 v Bagdadu sklenejo sporazum Iran, Turčija in Irak, ki med drugim predvideva skupne vojaške operacije proti vsakršnemu kurdskega osvobodilnemu gibanju. Po tem se je glavnina dogajanja, povezanega s Kurdi, preselila v Irak. Leta 1963 se je na oblast z državnim udarom povzpela stranka Baas, ki se je v nadaljevanju naslonila na Sovjetsko zvezo. Iran in ZDA sta tako zopet videla Kurde kot zaveznike proti socialistično-nacionalističnem arabskem Baasu. Iran je tako omogočal pretok orožja in opreme, ki ga je priskrbela ZDA, skozi svoje ozemlje v Iraški Kurdistan. V letih 1974 in 1975 je zaradi vojne v Iran prebežalo večje število Kurdov, ki niso mogli bežati v Turčijo in Sirijo, saj sta državi svoji meji zaprli. Po iransko-iraškem dogovoru v letu 1975 se je končala preskrba Iraških Kurdov, njihov velik poraz in naslednji val kurdskih prebežnikov v Iran (Deschner, 2007).

V šestdesetih letih je Šah poskušal izpeljati t.i. belo revolucijo: agrarno reformo, reformo vodnih virov in gozda, delno nacionalizacijo, izboljšavo šolstva, infrastrukture, postaviti temelje k enakopravnosti žensk. Verski voditelj Homeini je reformo kritiziral, saj je menil da gre za uničevanje poljedelstva, obenem pa se širi zahodna kultura, ki izpodriva islamsko. Poleg verskih voditeljev so se temu uprli tudi levica in narodna fronta. Šah je svoje prebivalstvo nadziral s pomočjo tajne policije Savak, kar mu je naprtilo še dodatno sovraštvo različnih skupin v Iranu.

Ajatola Homeini je večkrat kritiziral šaha, leta 1978 pa je vladna vojska nasilno zatrla demonstracije v njegovo podporo. Homeini je ustanovil vlado v izgnanstvu, 1. 2. 1979 pa se je vrnil v Iran. Želel je vzpostaviti islamsko republiko, ki bi jo vodil verski poglavar. V tem času je imel Iran veliko težav: vladna korupcija, rastoča inflacija in večanje razlik med revnimi in bogatimi.

Zaradi silovitosti protestov so razpustili vlado in imenovali vlado nacionalne sprave, ki je uvedla nekaj reform, ki so bile v prid verskim krogom. Vendar s tem niso pomirili napetosti. V opoziciji so se združili: nacionalisti, socialisti, marksisti in duhovščina, ki je protestnike združevala. Šah je moral na koncu zapustiti državo, kar je pomenilo konec 2500-letne vladavine perzijskih kraljev (Potočnik, 2015).

3.7. ISLAMSKA REVOLUCIJA IN IRANSKO – IRAŠKA VOJNA

Po vzpostavitvi revolucionarnega sveta so vzpostavili izredne razmere. Vojska se je čez čas odpovedala zvestobi šahu. Islamska sodišča so sodili šahovim privrženecem in jih veliko obsodila na smrt. Kleriki so uvedli ukrepe, ki so povzročali upor nekaterih drugih skupin. Prebivalci Irana so kljub nasilju na referendumu močno podprli preobrazbo Irana v islamsko republiko. Oblast je prevzel revolucionarni svet, Ajatola Homeini pa je postal dosmrtni vrhovni voditelj, politična avtoriteta z odločilnim položajem v državi. Šahov parlament je bil ukinjen, ustava preklicana, država je postala teokratska. V sodišča je bilo vpeljeno šeriatsko pravo.

Predsednika države volijo na štiri leta neposredno, hkrati pa je tudi predsednik vlade. Kandidate izbere svet varuhov revolucije, potrdi pa jih vrhovni duhovni vodja. Svet varuhov sestavlja šest pravnikov in šest učenjakov islamskega prava. Ta preuči vsak zakon, da prepreči neskladnost z ustavo in islamskimi načeli. Islamska revolucija je kmalu uvedla prepovedi izdaj knjig, časopisov, prepovedali so politične stranke, politični nasprotniki so pristali v zaporu. Ženske so morale zopet nositi rute.

Po revoluciji so se zapletli v vojno z Irakom, ki je želel izkoristiti kaos po revolucionarnem vrenju. Leta 1980 so iraške enote vdrle v Iran in pričele zalivsko vojno, najbolj intenzivno v Huzestanu – z nafto bogati pokrajini. Šlo je za spopad dveh ideologij (iraška-socialistična, iranska-teokratska) in dveh konkurenčnih vej Islama (Šiiti-Suniti). Irak je napadel Iran pod pretvezo zaščito arabske manjšine v Huzestanu, pravi razlog pa je bilo dejstvo, da so se bali teokratske republike in širjenja islamske revolucije v Irak, predvsem v južni pretežno šiitski del države. Iranski in iraški režim sta v času medsebojne vojne obračunala tudi s svojima kurdskega manjšinama, ki sta v času vojne videla priložnost za doseg svojih ciljev. Iran je bil celo uspešnejši od Iraka v zatrtju kurdskega nacionalizma, saj je praktično iztrebil vso vojaško in politično organizacijo strank PDKI in Komala.

Po koncu osemletne vojne je bil Iran uničen. Pestili so ga gospodarska kriza, inflacija, brezposelnost in pomanjkanje hrane. ZDA in Rusija sta že v času vojne podpirali Irak, saj sta

se bali razširitve šiitskega fundamentalizma. Po smrti Homeinija je bil na njegovo mesto imenoval Ali Hamenej. Iran je malo popustil v revolucionarnem zagonu. Konec tisočletja so se pojavi protesti proti oblastem, ki pa niso veliko spremenile situacije (Potočnik, 2015).

3.8. RAZVOJ DOGODKOV PO LETU 2000

Po letu 2000 je imel Iran veliko težav doma in v tujini. Predsednik ZDA George W. Bush je Iran vključil na svoj seznam »sil zla« zaradi domnevnega podpiranja terorizma. Iran je obsodil napade 11. 9. 2001 na ZDA in zavrnil ekstremizem Osama Bin Ladna (Held, Cummings, 2011).

Na volitvah leta 2004 so bile reformistične sile v Iranu poražene. Zmagovalci so bili konservativci – Svet graditeljev islamskega Irana. Naslednjega leta je bil za predsednika države izbran Mahmud Ahmadinedžad, ki je zaostрил odnose z Zahodom. Med drugim je pričel razvijati jedrski program in zaostрил odnose z manjšinami, ki so se neuspešno upirale. Iran je še intenziviral cenzuro interneta in ukinjanje opozicijskih publikacij. Parlament je izglasoval omejitev zunanjih investicij, Iran se je zaradi sankcij Zahoda povezal z Rusijo, predvsem za dobavo orožja in jedrske tehnologije (Us Survey, 2008).

Leta 2013 je bil izvoljen nov predsednik Hasan Rohani, ki je zmernejši, zato je vzbudil upanje za rešitev jedrskega vprašanja, izboljšanje razmer z zunanjimi silami in obnovitev gospodarske rasti. Državo predvsem zaradi sankcij pesti velika inflacija, brezposelnost in politični razkol. Leta 2015 Iran podpiše sporazum o končanju jedrskega programa, kar pomeni postopno odpravo gospodarskih sankcij in normalizacijo trgovanja (CIA, 2016).

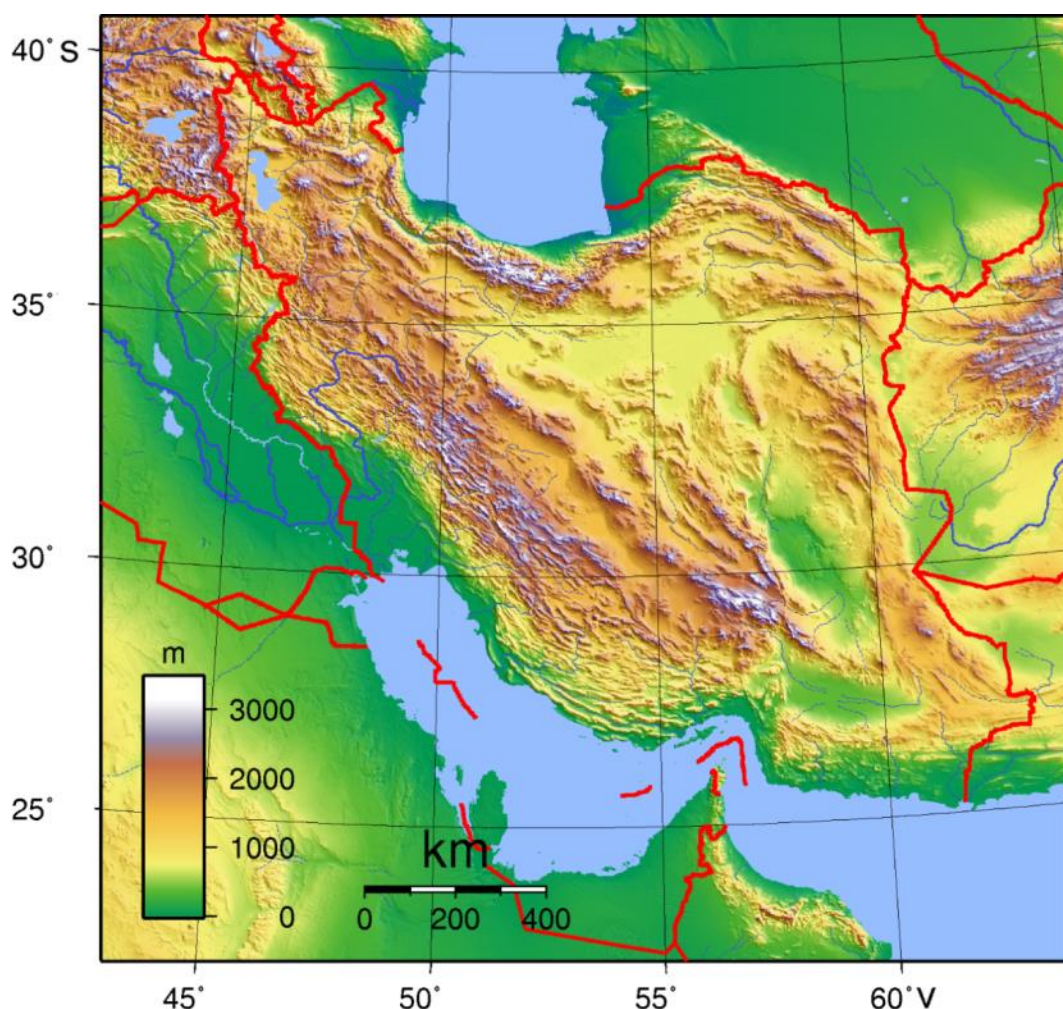
4. GEOGRAFSKI ORIS IRANSKEGA KURDISTANA

4.1. FIZIČNOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

4.1.1. POLOŽAJ IN RELIEFNE ZNAČILNOSTI

Iranski Kurdistan leži na severozahodu Irana v gorovju in predgorju Zagrosa. Na zahodni strani iranskega Kurdistana je turška in iraška meja, kjer se kurdska poselitev sklenjeno nadaljuje v dolinah in planotah Zagrosa. Na vzhodu in severu se sklenjena poselitev ne konča na naravni meji, temveč je omejena s poselitvijo druge etnične manjšine – Azerbajdžancev. Razmejitev poteka predvsem v kotlinah. V največji – kotlini jezera Urmija je kurdska poselitev na zahodni strani, večinska azerbajdžanska pa praviloma vzhodno od jezera. Na jugovzhodu je podobna omejitev s poselitvijo lurskega in perzijskega prebivalstva. Kurdska poselitev v provinci Hamadan se konča na vzhodni in južni strani pogorja Alvand. Proti jugu je kurdska poselitev omejena na vznožja Zagrosa, ob spustu v nižavje Huzestana pa se kurdska poselitev konča.

Karta 5: Relief Irana.

Vir: Mapsof.net, 2016, priredil Iztok Pavlič.

Velik del iranskega reliefa se je oblikoval z alpsko orogenezo, leži v vzhodnem delu mladonagubane gorovja med Pireneji in Himalajo. Med dviganjem površja so se oblikovali obsežni gorski sistemi, med njimi pa je ujet močno denudiran, dvignjen in relativno nefleksibilen ščit Iranskega višavja (Held, 2011). Če pogledamo Iran z zahoda proti vzhodu, bomo videli, da je zahodni del bolj gorat in razčlenjen, medtem ko se površje proti vzhodu niža in uravnava. Posledice takšne razporeditve površja so razlike v podnebjju, socialnih in ekonomskih značilnostih Irana. Večina prebivalstva živi na zahodu države, na vzhodu pa so v neugodnih klimatskih pogojih nastale puščave, kjer je prebivalstva malo (Kiyani Haflang, 2003).

Osrednji del Irana - Iransko višavje je sestavljen iz več zaprtih notranjih kotlin, z vmesnimi gorskimi hrbti. Kotline so zapolnjene z rečnimi naplavinami. Povprečna višina površja je 900m, na vzhodu sta obsežni puščavi Kavir in Lut.

Iransko višavje z vseh treh strani zapirajo gorske verige. Od severozahoda proti jugovzhodu poteka obsežen gorski sistem Zagros. Ob Perzijskem zalivu, na sedimentih rek Karun in Karke je z nafto bogato nižavje Huzestana, ki je podaljšek Mezopotamije.

Na severu Iranskega višavja leži zelo visoko Severno gorovje, ki je sestavljeno iz gorstev Tališ in Elburs. V Elbursu leži tudi najvišji vrh Irana Damavand (5671 m). Med Kaspijskim jezerom in Elbursom leži Kaspijsko nižavje. Z vzhoda in jugovzhoda Iransko višavje zapira več gorstev z vmesnimi uravnnavami, ki jih skupno lahko poimenujemo - Vzhodna gorovja (Fisher, 1968).

Karta 6: Naravnogeografska delitev Irana.

Vir: Fisher, 1968, str. 7, priredil: Iztok Pavlič.

Zagros je gorska veriga, ki se razteza skozi celoten Iran od severozahodne meje do hormuške ožine (dolga je približno 1200 km in široka do 600 km). Celoten osrednji del iranskega Kurdistanu leži v tej naravnogeografski regiji Irana. Je impozantno gorstvo z najvišjo točko 4409 m v pogorju Dena. Na severu se Zagros nadaljuje v Armensko višavje, proti vzhodu se odcepi gorstvo Elburs, na zahodu pa se v iraškem Kurdistanu nadaljuje in se spusti v Mezopotamijo. (Kiyani Haflang, 2003).

Lokalno gre za podpiranje Arabske plošče pod Iransko in Anatolsko mikroploščo. Zaradi tega procesa se še vedno dviguje gorovje Zagros. Del Iranske plošče je bil v geološki zgodovini z morjem ločen od jugozahodnega Irana. Arabska plošča se je nato začela približevati Evrazijskemu kontinentu, verjetno zaradi odmikanja od Afrike v Rdečem morju in Adenskem zalivu. Kontinentalni stik s subdukcijo arabske plošče se je pričel v pozni juri. Drugo večje deformacijsko obdobje se je zgodilo v eocenu, ko se je oceanska skorja naložila na Arabsko ploščo in se nagubala. Ta del je bolj vplival na severovzhod, kjer so se pojavila gorstva, ki pa so bila hitro erodirana in prekrita z nanosi miocenskega apnenca. Temu je sledilo še eno obdobje intruzije gabra. V mio-pliocenu je nastalo gorstvo Zagros, kot ga poznamo zdaj. Med gubanjem so se dogajali tudi vertikalni premiki, močna erozija pa je razkrila nižje plasti (Molnar, 2006).

Karta 7: Podpiranje Arabske pod Iransko in Anatolsko tektonsko ploščo.

Vir: Sorkhabi, 2012, priredil: Iztok Pavlič.

Gorovje Zagros lahko v grobem razdelimo na tri geološka območja, ki si sledijo od zahoda proti vzhodu, ali od nižavij Mezopotamije in Perzijskega zaliva proti Iranskemu višavju in Elbursu. Na zahodu je pas normalnega ali pravega gubanja, ki mu sledi kompleksni pas in nato še vulkanski pas. Provinci Zahodni Azerbajdžan in Kurdistan ležita v kompleksnem pasu, na meji z vulkanskim pasom. Večino province Kermanshah in provinca Ilam pa ležita v pasu normalnega gubanja (Fisher, 1968).

Karta 8: Geološki pasovi v Iranu.

Vir: Fisher, 1968, str. 143, priredil: Iztok Pavlič.

1) Pas normalnega gubanja

Pas normalnega gubanja je geološko nadaljevanje strukture, ki leži pod Perzijskim zalivom in je ostanek morja Tetida, ki je bogat s hidrokarbonatnimi nanosi. Pravilno gubanje poteka na celotnem ozemlju med Sredozemljem in Hormuško ožino. Perzijski zaliv se je stikal z zdajšnjim Sredozemljem in šele v recentni geološki zgodovini sta se ločila in sta povezana vsak v svoj ocean (Izady, 1991).

V pasu normalnega gubanja so običajni debeli apnenčasti skladi občasno prekinjeni z glino. Pod to plastjo je peščenjak, pod peščenjakom pa sol, sadra in dolomit. Gube so pravilne, na severovzhodnem delu pa so nekateri deli bolj prelomljeni, izpostavljene so spodnje plasti. Prelomi so sestavljeni v dveh skupinah in tečejo v smeri sever – severozahod. Ob vznožjih je površje prekrito s peščenjaki in konglomerati, plastjo soli in sadre (Fisher, 1968).

Pas je sestavljen iz nagubanih gorstev in vmesnih dolin v smeri severozahod – jugovzhod. Površje je sestavljeno iz zelo pravilno oblikovanega sistema antiklinal in sinklinal. Pobočja so zelo strma, reke in potoki so tu močno erodirali in ustvarile globoke soteske, večina med njimi se izteče v Mali Zab in Sirvan. Reke so zaradi velikih gorskih grebenov svoje doline vrezale vzdolž njih in tako močno podaljšale pot do nižin in oceana. Nekatere med njimi pa so te gorske pregrade prebile, kot npr. Sejmar, ki ustvari prebojno dolino pod mestom

Kermanšah. Podnebje je zelo hladno ob zimah na višjih predelih in zelo vroče v dolinah v poletju. Ob takih razmerah so se razvile sezonske selitve prebivalstva, ki so se prilagodili podnebjju in omogočili pašo svoji živini. Grebeni so visoki nad 3000 m, vmesne doline pa so strme in težko prehodne. Ko se pomikamo proti zahodu, se nadmorska višina zmanjšuje, gorovje preide v predgorje in nato v ravnino Perzijskega zaliva. Proti vzhodu se je gorstvo Zagros v času dviganja nagubalo s tršimi kameninami Iranskega višavja, kar je povzročilo večjo amplitudo gorskih grebenov in višjo nadmorsko višino najvišjih vrhov (Fisher, 1968).

2) Kompleksni pas (Sanandadž – Sirjan)

V kompleksnem pasu je pas gubanj deformiran in močno prelomljen v več straneh kot posledica stika Arabske in Evrazijske plošče. Severozahodni del je deloma prekrit s pliocenskimi nanosi, skrilavci in laporji. Prisotna sta tudi recentna tuf in lava, večinoma v objezerskih terasah. Vmes so skrilavci, ki so prekriti s karbonskimi in permskimi apnenci in dolomiti. Zahodno od Umrijskega jezera so skrilavci paleozojske in mezozojske starosti, prekriti s kamninami iz zgornje krede in terciarja. Južneje so peščenjaki, laporji in tanki apnenci iz obdobja krede. Pri mestu Kermanšahu je pas radiolitov, v sinklinalah proti severovzhodu pa apnenci z luskami peridotita in serpentinita. Prisoten je tudi roženec. Proti severovzhodu se prične plast temnega apnenca (Fisher, 1968). Večina krasa v Iranu se nahaja ravno v gorovju Zagros. Med kraškimi pojavi je veliko kraških izvirov, lepo je razvit tudi visokogorski kras v okolici Kermanšaha (Gabrovec, 2000).

Značilna oblika površja so planote, ki so večinoma na nadmorski višini med 1500 in 1800 m, proti zahodu in severu pa ležijo na višji nadmorski višini, med 2000 in 2800 m. V prelomih potekajo rečne doline in kotline. V eni izmed takih prelomnic leži mejna reka Aras. Aras razmejuje Iran od zahoda proti vzhodu s Turčijo, azerbajdžansko enklavo Nahačivan, Armenijo in osrednjim Azerbajdžanom. Jezero Urmija leži v največji kotlini Zagrosa in nima izliva v morje.

Najpomembnejši geomorfološki procesi v severozahodnem Zagrosu so rečna erozija, denudacija in kraška korazija. Relief je sestavljen iz grebenov in vmesnih dolin ter kotlin. Zaradi velikih naklonov in močne erozije so pomemben geomorfološki procesi tudi plazovi.

3) Vulkanski pas

V območju za intenzivnim gubanjem so nastale razpoke v zemeljski skorji in s tem povezan vulkanizem. Pričetek vulkanske aktivnosti sega v zgornjo kredo, najbolj intenzivna je bila v eocenu, nadaljuje pa se tudi v zdajšnjem času. Predornine so graniti in gabro. Lave so različne od riolitnih do bazaltnih z olivinom. Globočine, najdene v tem pasu med starejšimi sedimentnimi kamninami, so nagubane in prelomljene. Pomembne geomorfološke oblike so tudi ugasli stratovulkani, ki so praviloma locirani na vzhodnem obrobju uravnav, kot npr. Sahand, ki leži na vzhodni obali jezera Urmija ali pa Ararat, ki leži čez mejo v Turčiji. Severozahodni Iran je potresno zelo ogrožen. Kurdska poselitev se večinoma konča na obrobju vulkanskega pasu (Fisher, 1968).

4.1.2. PODNEBJE

Zaradi večjih gorskih pregrad leži večina Irana v padavinski senci. Na privetni strani gorovij je padavin zadosti, to je samo ob obali Kaspijskega jezera, ostali del Irana pa leži na zavetrni strani glede na gibanje prevladujočih toplih zračnih mas. V osrednjem delu Irana je zato sušno, puščavsko in polpuščavsko podnebje. Kar tri četrtine ozemlja Irana ima sušno podnebje, kjer evaporacija presega količino padavin. Po Koppenovi klasifikaciji je v Iranu na površini 700.000 km² podnebje tipa BW - puščavsko podnebje in 500.000 km² stepskega podnebja - BS.

Pravo puščavsko podnebje se v Iranu pojavlja na vzhodu in ob obali Perzijskega zaliva. Območje stepskega podnebja obkroža puščavsko, razteza se proti zahodu do gorovij Elburs in Zagros, na vzhodu pa do vznožij gora na meji s Pakistanom. Območje se nahaja na nadmorski višini med 1000–1500 m. Stepsko podnebje imata tudi uravnava Mugan v Azerbajdžanu in ravnina Gorgan na jugovzhodnem delu Kaspijskega jezera, ki pa sta na bistveno nižji nadmorski višini. V osrednjem delu, kjer ležita Teheran in Esfahan, so velike temperaturne razlike med dnevom in nočjo ter med poletjem in zimo. Za stepsko podnebje v zahodnem delu države je značilno manj padavin kot v vzhodnem delu (cca 250 mm), a deževna doba tu traja daljši čas in zato so naravni pogoji vseeno malo boljši.

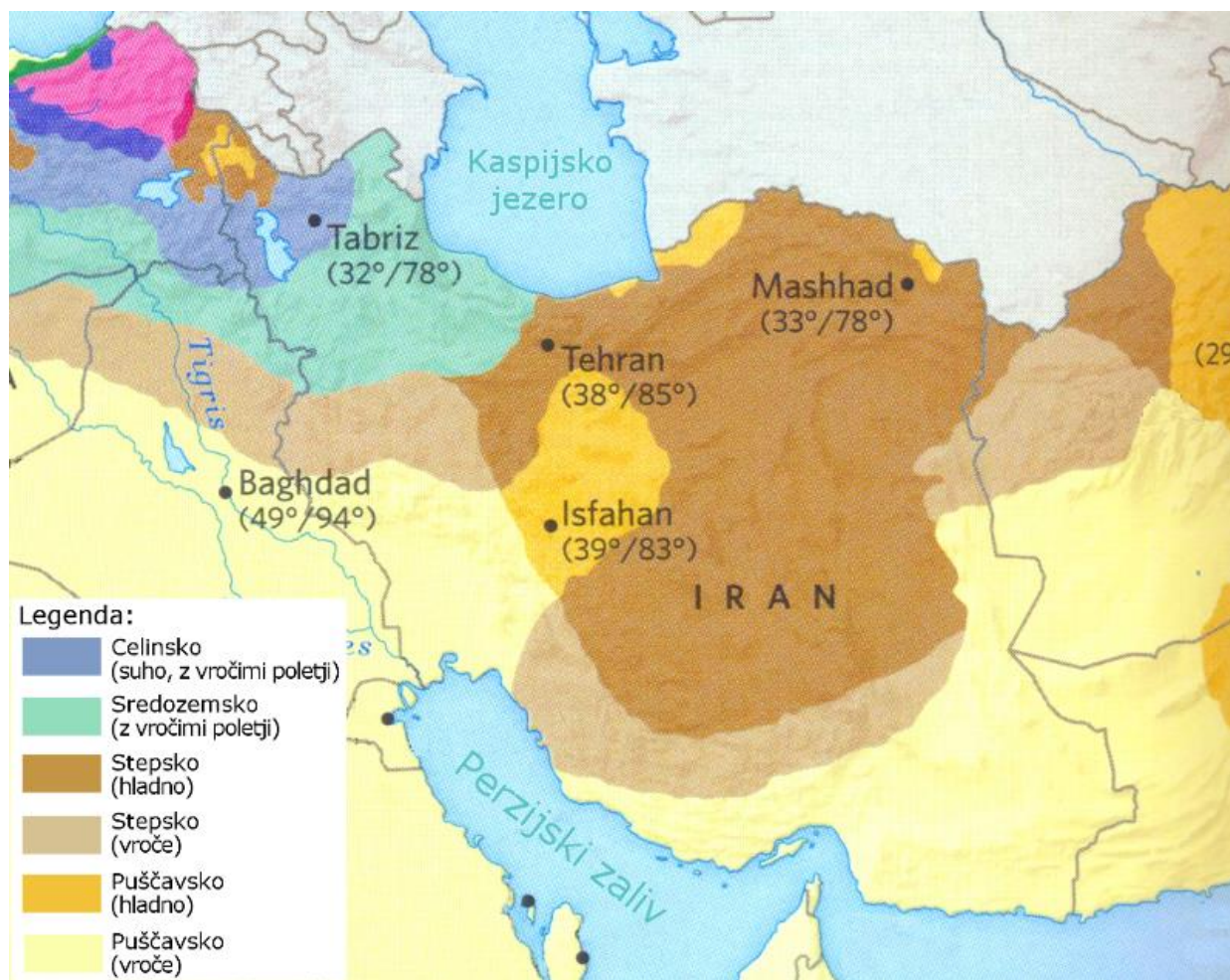
Zmerna topla podnebja pokrivajo približno 400.000 km² v Iranu. Ozemlje je na višji nadmorski višini med 1500–2000m, z izjemo obale Kaspijskega jezera. Blago gorsko podnebje leži na obrobju stepskega podnebja proti zahodu, pokriva večino predgorja Zagrosa in Elbursa ter dele severozahodnega Irana. Po Koppenovi klasifikaciji je to podnebje definirano kot sredozemsko - Csa. Večina padavin je pozimi, sušno obdobje pa je poleti s temperaturami okrog 22 °C. Regija je pozimi hladnejša kot mesta z enako klasifikacijo ob Sredozemlju. Najhladnejša meseca sta december in januar, najtoplejša pa junij in julij. Največ padavin pade v mesecih marec in april, poleti je padavin zelo malo.

Blago kaspijsko podnebje je na severni strani Elbursa neposredno ob Kaspijskem jezeru, kjer je količina padavin največja v Iranu, tudi nad 2000 mm. Padavine so prisotne vse leto, kar podnebje po Koppenu uvršča v Cf kategorijo.

Celinsko podnebje z vročim poletjem – Dsa pokriva dele severozahodnega Irana in najvišje dele Elbursa in Zagrosa. Na gorovju Zagros je to podnebje omejeno samo na severozahodni del. Bolj, ko se pomikamo proti severozahodu, je pas celinskega podnebja širši in zavzema večji del ozemlja.

Osrednji del iranskega Kurdistanu leži v pasu s sredozemskim podnebjem. Južno od province Kermanšah je vroče stepsko podnebje. Na severu, nekje v bližini jezera Urmija, podnebje zaradi hladnejših zim preide v pas celinskega podnebja z vročimi poletji. Na skrajnem severnem in severovzhodnem obrobju kurdskega poselitvenega območja v Iranu pa evaporacija preseže količino padavin, tako da podnebje preide v hladno stepsko. Na skrajnem južnem delu, proti Mezopotamiji pa je vroče stepsko podnebje. (Kiyani Haflang, 2003).

Karta 9: Podnebni pasovi v Iranu.

Vir: Atlas of the middle East, 2008, str. 72, priredil: Iztok Pavlič.

Čez zimo se nad Sibirijo formira anticiklon, ki vpliva na vreme v Iranu. Zaradi njegovega vpliva so zime v severozahodnem Iranu zelo mrzle, padavine pa so povečini v obliki snega. Nad Kaspijskim morjem se nahaja topla zračna masa, z zahoda pa prodirajo fronte iz Sredozemlja, ki prinašajo padavine. Manjši vpliv pozimi ima tudi ciklonsko območje nad Perzijskim zalivom. Pomladi se ciklon v Perzijskem zalivu še okrepi in do poletja postane središče nizkega pritiska z enim najnižjih pritiskov na Zemlji. Nad Kaspijskim jezerom se formira anticiklon. Smer gibanja zračnih mas je tako s celine proti Perzijskemu zalivu, kar pa zaradi manjše vlažnosti pomeni, da padavin poleti, z izjemo obal Kaspijskega jezera, v Iranu skoraj ni.

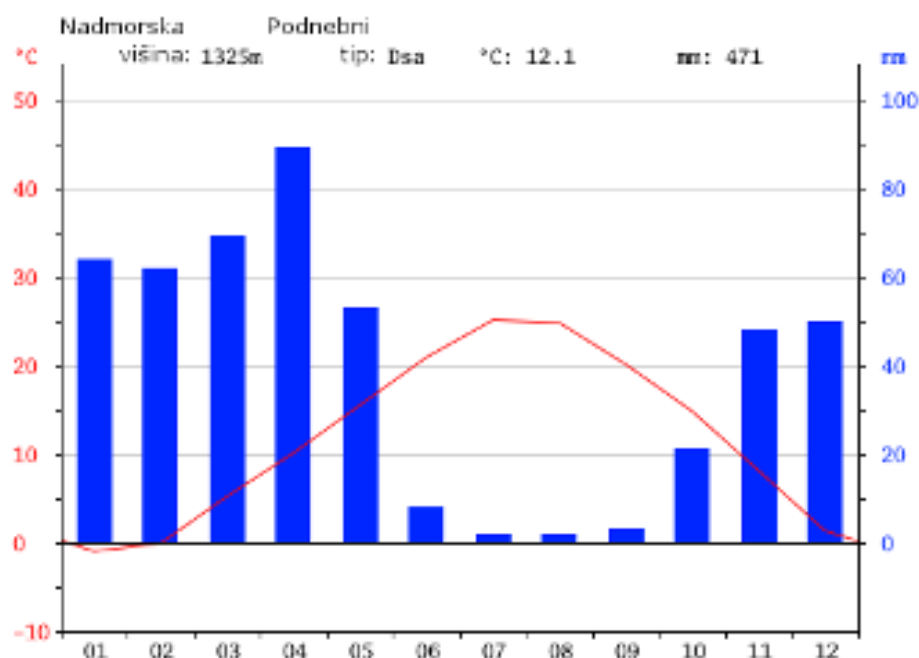
Vetrovi, ki prehajajo čez gorstvo Zagros ustvarjajo močan učinek fena proti centralnemu Iranu ali Mezopotamiji. V razvejanem sistemu dolin in gorskih hrbtov je zelo pomemben lokalni veter – dolnik (zvečer) in gornik (podnevi). Zaradi kanalizacije zraka v dolinah se pojavljajo tudi močnejši, rušilni vetrovi.

Najvišji del Zagrosa letno dobi več kot 1000 mm padavin, toda že ob vznožju gora količina padavin pade na okrog 400 mm. Zime so mrzle, poletja zmerno topla. Padavine pozimi z zahodnimi vetrovi prinesejo vlažne sredozemske mase. Te padavine so zaradi orografske prepreke manj intenzivne na skrajnem severnem delu iranskega Kurdistan in bolj pogoste

proti južnejšemu delu. Večina padavin pade v obliki snega. Pozimi je temperatura zelo nizka, posledica visoke nadmorske višine, celinske lokacije in stabiliziranega anticiklona.

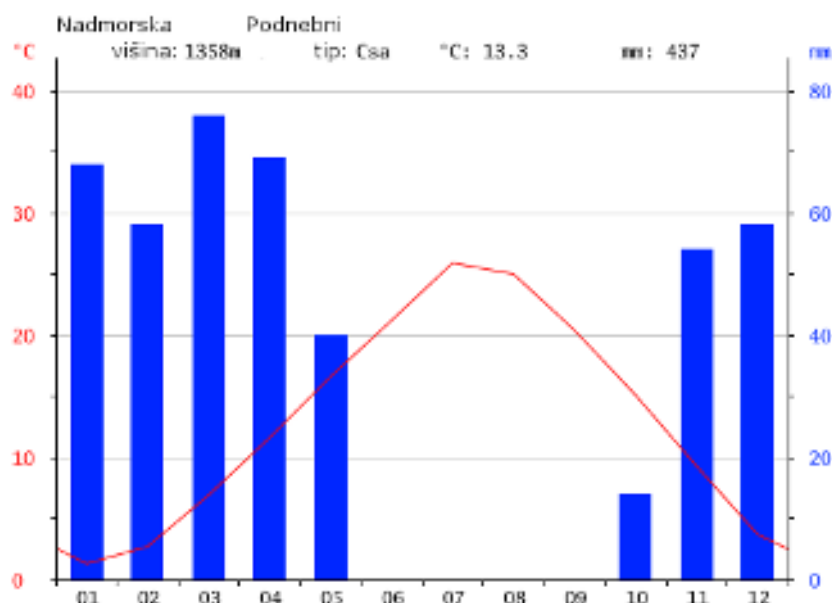
Velik del letnih padavin nastane z absorpcijo in prenosom vlažnega zraka iz Perzijskega zaliva in nižin Iraka - ti dejansko prinesejo največjo količino dežja v regijo. Ta dogajanja so značilna za pomlad, ko se površje začne hitro ogrevati in izhlapevati. Sočasno je potrebno upoštevati, da je velik del ozemlja v Zagrosu takrat še pokrit s snežno odejo, kar povečuje toplotni odboj, topljenje snega pa poveča vlago v zraku. Padavine so konvekcijske, lahko zelo močne, z možnostjo toče in udarov strele. Poletja so suha z redkimi padavinami. Ob jeseni zopet nastopi obdobje potujočih depresij s Sredozemlja, ki prinašajo padavine, ki pa niso tako intenzivne kot poletne ali zimske (Fisher, 1968).

Graf 1: Klimogram Mahabada (celinsko podnebje). Višek padavin je v marcu in aprilu ter z malo padavinami v poletju. Najhladnejši meseci so pod 0°C, poletja so zmerno topla.

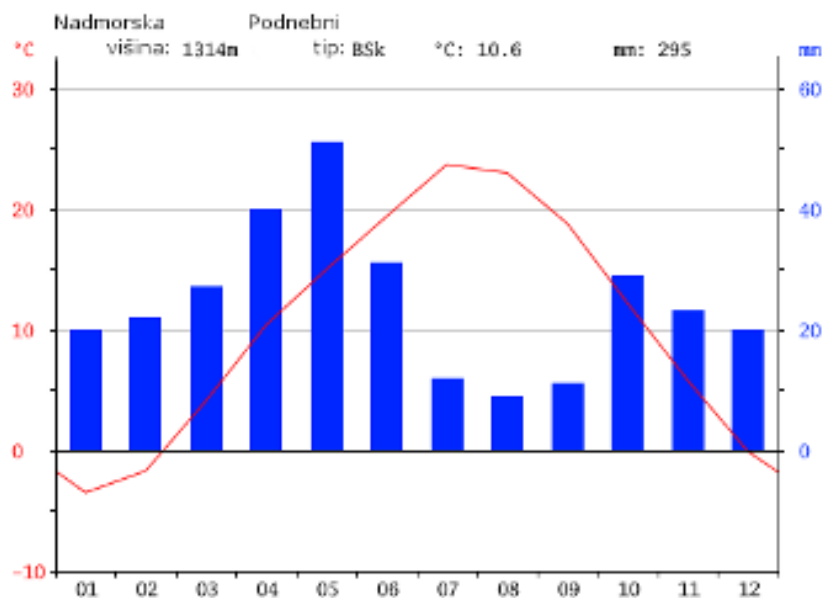
Vir: Climate data for cities worldwide, 2016, priredil: Iztok Pavlič.

Graf 2: Klimogram Kermanšaha (sredozemsko podnebje). Povprečna mesečna temperatura najhladnejšega meseca se ne spusti pod 0 °C. Zaradi večje izpostavljenosti zahodnim toplim zračnim masam je delež padavin v zimi (november-januar) večji kot v Mahabadu. V poletju padavin ni.

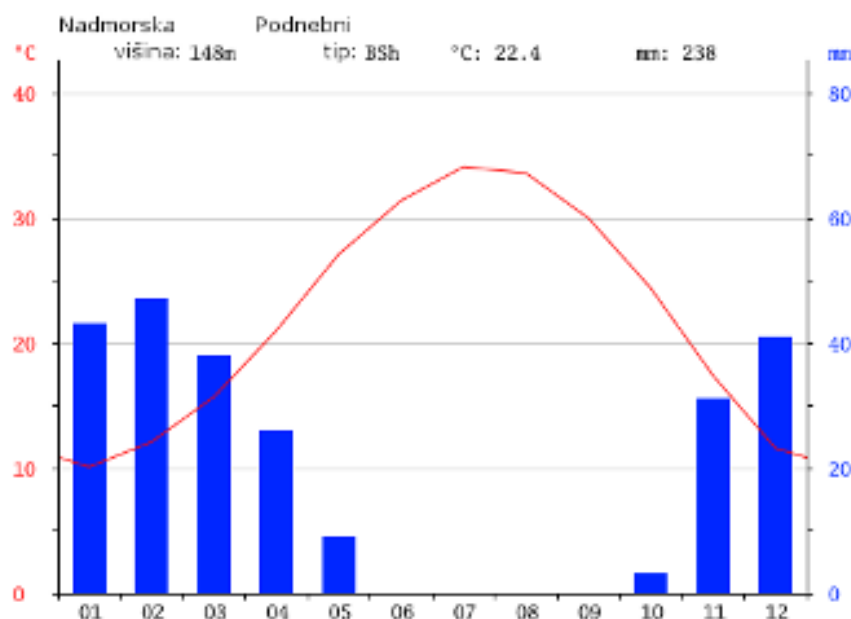
Vir: Climate data for cities worldwide, 2016, priredil: Iztok Pavlič .

Graf 3: Klimogram Makuja (hladno stepsko podnebje). Maku leži v skrajnem severozahodnem delu Irana in je zelo oddaljen od morja. Količina padavin je zelo majhna, zato je tu že značilno hladno stepsko podnebje. Pozimi se temperatura najhladnejšega meseca spusti pod 0°C.

Vir: Climate data for cities worldwide, 2016, priredil: Iztok Pavlič.

Graf 4: Klimogram Mehrana (vroče stepsko podnebje). Mehran leži na drugem skrajnem obrobju iranskega Kurdistan – na jugu ob vznožju Zagrosa, na nizki nadmorski višini. Podnebje je vroče stepsko z zelo vročimi poletji in milimi zimami, ko pade tudi največ padavin.

Vir: Climate data for cities worldwide, 2016, priredil: Iztok Pavlič

4.1.3. VODOVJE

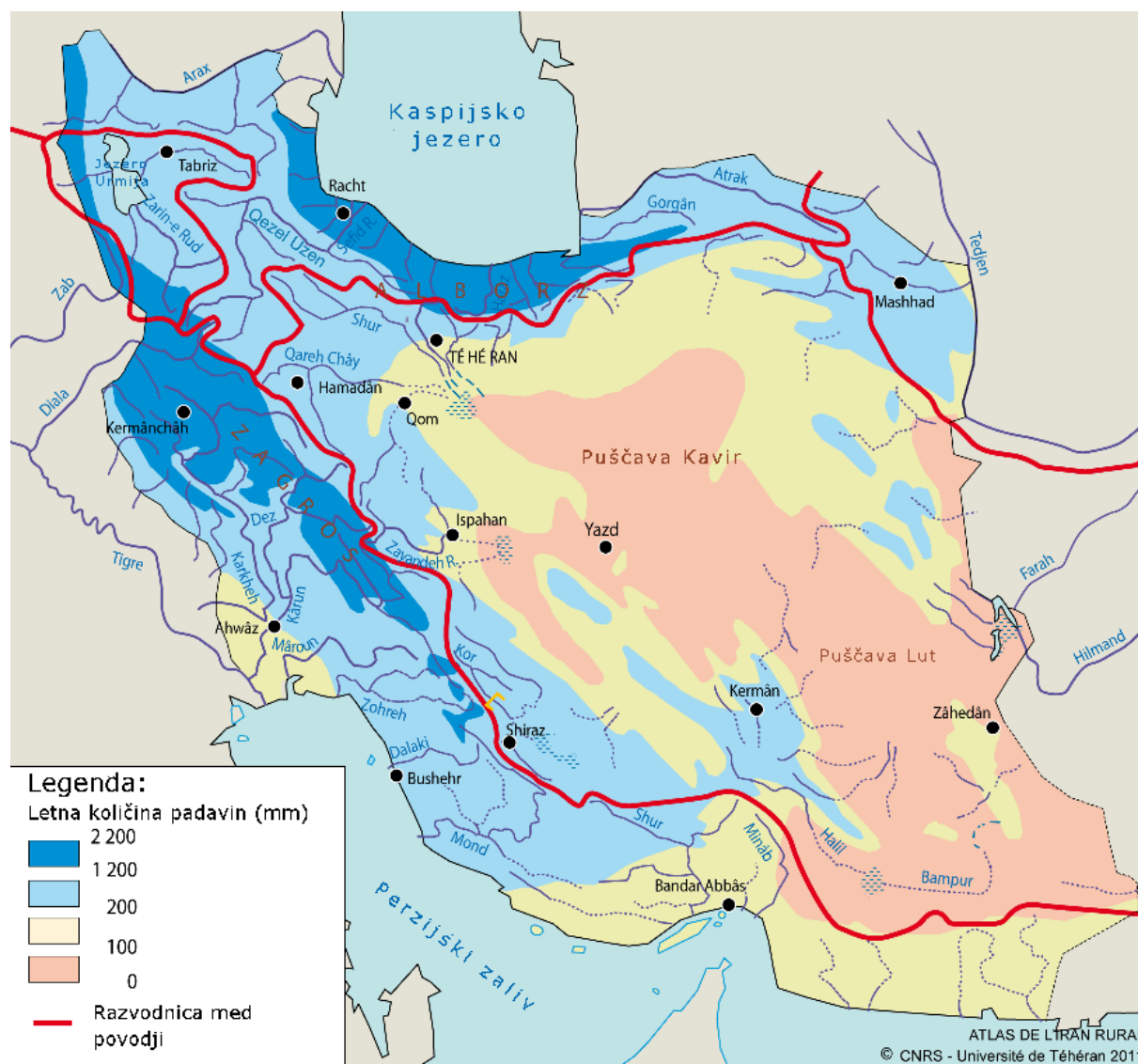
Voda je na celotnem Bližnjem vzhodu ključna dobrina, ki je ni v izobilju. Povprečna količina padavin v Iranu je 860 mm. Razporeditev padavin je zelo neenakomerna, saj velika večina teh padavin pade na severu in zahodu države. Ob obali Kaspijskega jezera beležijo več kot 2000 mm padavin, v osrednjih delih Zagrosa več kot 1000 mm, na vzhodu države pa je padavin izredno malo, tudi manj kot 100 mm. Iranski Kurdistan s svojo lego torej leži v razmeroma dobro namočeni regiji Bližnjega vzhoda (Kiyani Haflang, 2003).

V severozahodnem Iranu je razvejana mreža rek, ki je na vzhodu Irana ni, tam so vodotoki sezonski, večina jih nima izliva. Severozahod Irana leži na razvodnicah več povodij. Tu poteka glavno razvodje med povodji Perzijskega zaliva in endoreičnimi povodji notranjosti Azije.

Endoreični sistem Urmijskega jezera, ki obsega 50.000 km², je bil v preteklosti verjetno povezan s Kaspijskim povodjem. Jezero ima 13 stalnih pritokov – rek in več manjših potokov. Najpomembnejši pritoki so reke Zarrine, Talkhe in Simine. Jezero leži v kotlini, ki je nastala tektonsko. Površina jezera se manjša, leta 2011 so izmerili površino 2366 km², leta 1995 pa je bila izmerjena velikost še nad 6000 km². Povečuje pa se slanost, ki je dosegla 340 g/L. V jezeru zaradi slanosti živi malo živalskih vrst, odsotne so ribe. Zmanjšanje pretoka v rekah, ki napajajo jezera so posledice klimatskih sprememb, deforestacije, zajezev in preusmeritev voda v zgornjih tokih zaradi vodooskrbe, namakanja in industrije. V regiji so v novem obdobju močno povečali delež namakalnih površin. Zaradi izsuševanja so se

zmanjšala mokrišča, veter nanose soli prenaša in s tem poslabšuje kakovost prsti in vpliva na zdravje ljudi in živali. Ker je jezero manjše, to vpliva na lokalno klimo, višja temperatura in nižja vlaga sta zato pogostejši. Dva izmed večjih projektov, ki prispevata k zmanjšanju jezera, sta vodovod iz reke Zarrinne v Tabriz, zgrajen leta 1999 in cesta čez jezero med Urmijo in Tabrizom, zgrajena leta 1979, ki onemogoča močnejši pretok vode med obema polovicama jezera. Veliko vodnih virov iz okolice jezera se tako uporablja za oskrbo prebivalstva in druge namene v drugih regijah Irana, medtem ko ima lokalno prebivalstvo (predvsem Kurdi) z vodooskrbo vse večje težave (Kiyani Haflang, 2003).

Karta 10: Razporeditev padavin in glavna povodja v Iranu.

Vir: Irancarto, 2011, priredil: Iztok Pavlič.

Na vzhodu iranskega Kurdistan sta reki Arak in Kizil Uzan (spodnji tok kot Sefid Rud), ki se iztečeta v Kaspijsko jezero in pripadata temu endoreičnemu povodju.

Reke, ki so usmerjene proti zahodu, pomembnejši sta Zab in Sirvan, se izlivajo v Tigris ali njegove pritoke. Pretoki teh rek so največji pozimi. Ob pomladi postane veliko rek in potokov v višjem Zagrosu neprehodnih, poleg padavin se prične še taljenje snega. Reke so se

prebile tudi skozi antiklinale in izoblikovale soteske čez apnenice in konglomerate, pod katerimi se je razkril lapor.

Reke, ki tečejo južneje od Sirvana, le redko dosežejo Tigris ali Perzijski zaliv, večina med njimi potone v močvirjih na mejnem območju med Iranom in Irakom. Najpomembnejša je reka Sejmara, ki se v spodnjem toku preimenuje v Karke. Reka se je včasih iztekla v reko Karun, ki doseže Perzijski zaliv, zdaj pa se je njen vodotok zaradi zmanjšane pretoka preusmeril in se izteče v močvirje med Al Amaro in Ahvazom (Fisher, 1968).

4.1.4. VEGETACIJA

V gorovju Zagros prevladujejo polsuhi hrastovi gozdovi do višine 2100-2200 m. Zaradi deforestacije je naravnih gozdov zelo malo, zamenjujejo jih pašniki z grmičevjem in stepa. Med vrstami so prisotni predvsem hrasti, mandljevci, brin, oreh in pistacija. Prevladujejo rjave in kostanjeve prsti ter litosoli. V močno namočenih soteskah rastejo vrbe, bresti, jesen in topoli. Razlogi za deforestacijo so predvsem v slabi razvitosti regije, povečevanju prebivalstva in njegovi samooskrbnosti. Les uporabljajo za kurjavo in gradnjo, veje in plodove za hrano živali. Gozdni sestoji se ne obnavljajo zadosti hitro, veliko pa so jih uničili tudi zaradi širjenja kmetijskih površin.

V perifernem stepskem vznožju Zagrosa prevladuje grmovni sestavi pistacije, mandljevca in brinja. Na tem delu je bila deforestacija najmočnejša, tako da dreves praktično ni. Prsti so litosoli in občasno kostanjeve prsti. Vegetacija tu ozeleni samo v mesecih, ko je zadosti padavin.

V Iranu s pašniki priskrbijo 10 milijonov ton krme letno za potrebe živinoreje. Od 90 milijonov ha pašnikov jih je 14 milijonov ustreznih in v dobri kondiciji za uporabo. Več kot 60 milijonov hektarov pa je srednje do skoraj neustreznih za pašo. Preostali pašniki pa so v puščavskem delu Irana z zelo omejeno možnostjo za pašo. Količino krme na pašnikih ne zadošča za potrebe živinoreje, kar posledično povzroča opuščanje pašništva in nomadskega načina življenja (Kiyani Haflang, 2003).

4.2. DRUŽBENOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

Iran je država z več kot 80 milijoni prebivalcev, ki je prebivalstveno zelo heterogeno. V Iranu živi več etničnih manjšin, Kurdi so tretji po številu, za Perzijci in Azerbajdžanci. Ker Iran ne vodi uradne statistike števila prebivalcev etničnih manjšin, je točno število težko določiti. V literaturi se pojavljajo podatki med 3 -15 milijonov Kurdiv, kar je posledica odsotnosti popisa prebivalstva na to temo in želje ocenjevalca ali število podceni ali preceni. Kot osrednje obravnavano območje sem izbral province, ki jim lahko rečemo, da so jedro poselitve Iranskih Kurdiv. To so province Kurdistan, Kermanšah, Zahodni Azerbajdžan in Ilam. V provinci Zahodni Azerbajdžan Kurdi niso v večini, vendar živijo v sklenjenem območju ob zahodni meji. Nekaj kurdskega prebivalstva je tudi v sosednjih provincah, kjer se poselitev iz osrednjega dela nadaljuje. Kurdi živijo v provinci Hamadan, predvsem v okrajih Asabad in Razan (JZ delu), v Luristanu pa na zahodu.

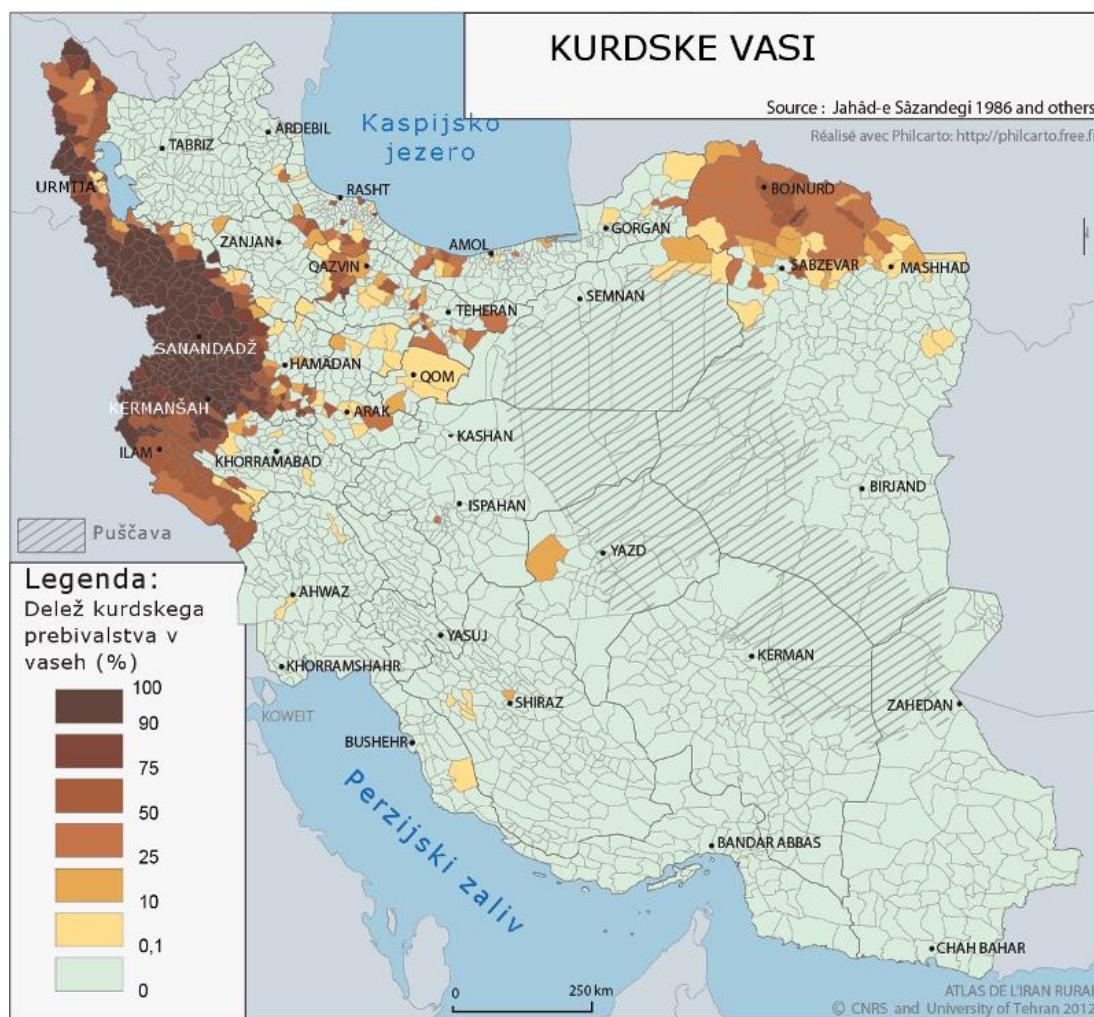
Kurdi prebivajo tudi v drugih delih znotraj Irana. Največja kurdska skupnost izven osrednjega Kurdistanu je v pogorju Kopet Daga - v iranskem Horasanu, večje skupnosti so tudi v žepih Elbursa in tudi nekaj manjših skupnosti v drugih delih Irana. Kurdi so se v novjšem obdobju zaradi ekonomskih emigracij, študija in boljših življenjskih pogojev preselili v večja mesta izven tradicionalnih poselitvenih območij (Izady, 1991).

4.2.1. PREBIVALSTVO

Prebivalci v iranskem Kurdistanu so večinoma Kurdi. Poleg njih živi tudi več manjšin, tako etničnih kot tudi verskih. Samo v letu 1986 so v popisu prebivalstva ljudi vprašali tudi o jezikih, ki jih govorijo. Ti podatki so že stari, vendar so poleg etnografskih in lingvističnih terenskih raziskav osnova za določitev prebivalstvene strukture na podlagi etnične pripadnosti.

Leta 2010 je bila izvedena ena izmed zadnjih raziskav s strani iranskega ministrstva za kulturo, ki je s pomočjo ankete ugotavljala materni jezik prebivalstva. Rezultati po provincah se ne razlikujejo veliko od popisa leta 1986.

Karta 11: Delež kurdskega prebivalstva v iranskih vaseh na podlagi popisa leta 1986.

Vir: Irancarto, 2012, priredil: Iztok Pavlič.

Poleg kurdskega prebivalstva v provincah, ki sem jih opredelil kot osrednje dele iranskega Kurdistanu, prebivajo tudi druge etnične skupine. Na vzhodu se kurdska populacija stika z veliko azerbajdžanska narodno skupnostjo. Azerbajdžanci so največja etnična manjšina v Iranu in poseljujejo predvsem dele med kurdske poselitve na zahodu in gorstvom Elburs na vzhodu. Severno se njihova poselitev nadaljuje v Republiki Azerbajdžan, na jugu in jugovzhodu pa se stika s perzijsko in lursko poselitvijo. Azerbajdžanska populacija zato živi tudi v obravnavanih provincah, predvsem v Zahodnem Azerbajdžanu, kjer so v večini in na skrajnih vzhodnih okrajih province Kurdistan in Kermanšah, kjer je njihovo število majhno. Poleg azerbajdžanske je prisotna še ena manjša turško govoreča skupnost, Azerbajdžancem sorodni Karapapaki, ki živijo južno od jezera Urmia predvsem v okraju Sulduz. V zahodnem Azerbajdžanu živijo tudi Asirci in Armenci, ravno tako v okolici jezera Urmia. Proti jugu so meje kurdske poselitve težje določljive, stikajo pa se predvsem s perzijsko, lursko in lakijsko populacijo, ki kot manjšine živijo v provincah Kermanšah in Ilam. Ker je perzijsčina edini uradni jezik Irana, se med perzijsko populacijo prišteva tudi večji delež šiitskih Kurdiv, ki so se asimilirali v perzijsko družbo. V Ilamu, v skrajno južnem delu, živijo Arabci. V večjih mestih iranskega Kurdistanu pa so tudi manjše judovske skupnosti.

4.2.2. URBANIZACIJA

Leta 1930 je samo 20 % Kurdov živelo v mestih. Leta 1996 je bilo več kot 50 % prebivalstva urbanega, leta 2011 pa se je delež povečal že na skoraj 65 %. Čeprav je delež podeželskega prebivalstva v primerjavi s celotnim Iranom še vedno večji, 35 % v primerjavi z 28 %, ki je iransko povprečje, je opazen trend približevanja povprečju.

Povečevanje mestnega prebivalstva v iranskem Kurdistanu je bilo največje v letih med in po iransko-iraško vojno. Leta 1976 je bilo povečevanje 2,4 %, leta 1986 5,4 %. Leta 1996 in 2001 se je povečevanje zopet znižalo na 2,8 % na letni ravni. Največje povečanje mestnega prebivalstva med 1976 in 1986 je skladno z največjo rastjo prebivalstva v Iranu in z migracijami iz ruralnega v urbana okolja predvsem neizobraženih prebivalcev. Zaradi velikega povečevanja prebivalstva na podeželju so se bili posamezniki prisiljeni preseliti v mesta zaradi eksistenčnih razlogov. Število mest v iranskem Kurdistanu se je med 1976 in 2011 povečalo s šest na deset. Po islamski revoluciji se je pričela industrializacija iranskih mest. V iranskem Kurdistanu industrializacija ni bila tako intenzivna, odprli pa so prvo novo tovarno cementa v Bidžarju. Tovarna je privabila večje število novih naseljencev, v povezavi z industrijo pa so se razvile dodatne dejavnosti, ki so zaposlile še več prebivalstva.

Med iransko-iraško vojno se je mestno prebivalstvo močno povečalo, BDP pa se je zmanjšal, posledično pa se je zmanjšal tudi življenjski standard prebivalstva. Okrog 2,5 milijona prebivalcev se je preselilo iz vojnih območij in se naselilo v mestih in begunskih taboriščih v Iranu. Nova mesta v iranskem Kurdistanu niso imela osnovne infrastrukture, ki bi jo potrebovala, niti zadostnih stanovanjskih kapacitet in zaposlitvenih možnosti. Sanandadž, prestolnica province Kurdistan, je mesto, ki je privabilo največ novih priseljencev. Večina investicij v provinci je koncentrirana predvsem v prestolnici, kar je povzročilo bistveno večjo privlačnost za bivanje kot v ostalih manjših mestih province. Vendar pa se je v novem obdobju, po letu 1991, število prebivalcev zmanjšalo. Mesto je v provinci Kurdistan najbolj razvito, ima univerzo in je privlačno predvsem za bolj izobražene in bogatejše sloje prebivalstva. Revnejše prebivalstvo je nastanjeno predvsem na obrobju ali pa se je preselilo v za njih ugodnejša okolja, kjer pa so stanovanjski objekti v slabšem stanju in z neustrezno infrastrukturo. Povečevanje populacije v kurdskih mestih torej ni toliko posledica povečanja števila delovnih mest in omogočanje boljšega življenja kot posledica povečevanja prebivalstva in bistveno zmanjšane zmožnosti ruralnega okolja za zagotavljanje normalnih pogojev življenja vsemu prebivalstvu (Tavakoli, Heydari, 2011).

Največje mesto v iranskem Kurdistanu je Kermanšah, ki je deveto največje mesto v Iranu, Urmija pa je deseto največje. Veliko kurdskih mest in vasi je bilo poškodovanih med vojnami, ki so bile tu pogoste. Nekateri vasi so bile popolnoma uničene, prebivalstvo pa pobito ali preseljeno. Gostota prebivalstva je večja, kot je povprečno v Iranu, vendar so tudi znotraj iranskega Kurdistanu večje razlike. Zelo nizko gostoto prebivalstva ima provinca Ilam, medtem ko sta provinci Kermanšah – 78 prebivalcev/ km² in Zahodni Azerbajdžan – 82 prebivalcev / km² nadpovprečni. Na splošno v Iranu velja, da je predvsem zaradi klimatskih dejavnikov bolj gosto naseljena zahodna polovica države.

4.2.3. GOSPODARSTVO

Iran je gospodarsko dokaj nerazvita država, znotraj le te pa je še slabše razvito gospodarstvo v iranskem Kurdistanu. Bruto družbeni proizvod na prebivalca v Iranu znaša 17.800 \$ v letu 2015, kar Iran uvršča na 95. mesto v svetu (CIA, 2016). Province iranskega Kurdistanisa prispevajo skupno 6,02 % skupnega BDP Irana. Če to primerjamo s številom prebivalcev, ki jih je v štirih obravnavanih provincih 9,42 % celotne iranske populacije, vidimo, da je njihov prispevek k skupnemu bruto produktu dokaj nizek. Edina izmed provinc, ki prispeva več kot 2 % v skupni BDP pa je provinca Zahodni Azerbajdžan, kjer je kurdska populacija v manjšini. V provincih je zelo malo industrijskih in rudarskih objektov, več je obrtnih dejavnosti, med gospodarskimi panogami pa prevladuje kmetijstvo.

4.2.3.1. NARAVNA BOGASTVA

V Iranskem Kurdistanu so domnevno večje mineralne zaloge. Razen majhnega rudniškega obrata za izkop svinca v mestu Maku drugih rudnikov ni, niti se Iranska vlada ne odloča za projekte v tej smeri (O'Shea, 2004). Iran je z nafto zelo bogata dežela, saj ima četrte največje znane zaloge nafte na svetu in druge največje znane zaloge zemeljskega plina. Manjši del teh zalog leži tudi v provincih iranskega Kurdistanisa. Največje naftno polje, Naft e- šah se nahaja ob iransko-iraški meji ob mestu Kasr Širna, kjer so leta 1931 nafto našli Britanci. Na podlagi tega se je razvila rafinerija v Kermanšahu in Hanakin v Iraku. Rafinerija v Kermanšahu ima kapaciteto okrog 30.000 sodčkov dnevno, kar jo uvršča med manjše rafinerije v Iranu, kjer je največja v Abadanu s proizvodnjo okrog 350.000 sodčkov dnevno. Rafinerija v Kermanšahu je z naftovodom povezana z glavnim iranskim naftnim omrežjem, tako da nafta regija prejme tudi iz naftno še bogatejših revirjev v Huzestanu. Še južneje od naftnega polja Naft e-šah leži naftno polje Dehloran, v Ilamu, ki je povezano v naftovod do Ahvaza, od tam pa je na voljo za prevoz s tankerji. Še pomembnejše so zaloge zemeljskega plina v regiji, ki pa so bistveno manj izkoriščene od naftnih. V iranskem Kurdistanu so največje zaloge južno od naftnega polja Naft e- šah, imenovane Tange Bidžar. V mestu Ilam je bil zgrajen obrat za predelavo in distribucijo zemeljskega plina. Pomembnejši naravni viri so še kamnine za namene gradbeništva, ki jih kopljejo v kamnolomih. Zaradi pestre geološke strukture so kamnine različne, od marmorja, diorita, granita, do več različnih vrst apnencev.

Ker je regija zelo vodnata, je le ta pomembna strateška dobrina. Poleg vodooskrbe lokalnega prebivalstva in izven regije je vodno bogastvo pomembno za industrijo in kmetijstvo. Najpomembnejše zaježitve so na reki Zarrinne, Mahabad in Gešlah. Poleg tega so nekatera vodna telesa primerna za turizem, kot npr. jezero Zarivar (Izady, 1991).

4.2.3.2. KMETIJSTVO

V Iranu je okrog 17,9 % prebivalstva zaposlena v kmetijstvu, ki ustvari 9,3 % BDP. Delež zaposlenih v kmetijstvu je v provincih iranskega Kurdistanisa večja kot v povprečju Irana. V Zahodnem Azerbajdžanu je v kmetijstvu zaposlenih 32,8 %, v Kurdistanu, Ilamu in Kermanšahu pa med 25-28 % aktivnega prebivalstva. Kmetijstvo je zato nadpovprečno pomembna dejavnost. V iranskem Kurdistanu se večinoma ukvarjajo s poljedelstvom v uravnavah in z živinorejo, predvsem rejo drobnico v višji delih. Razmere za poljedelstvo v višjih predelih niso ugodne zaradi reliefa, ki je večinoma zelo strm, posledica pa je slabša, ne dovolj globoka in rodovitna prst, ki bi bila potrebna za poljedelstvo. Hkrati so na nekaterih

predelih omejitveni dejavnik klimatske razmere – kratka topla obdobja, drugje tudi odsotnost oziroma težka dosegljivost vodnih virov, na tretjih pa slaba cestna povezava in nedostopnost območja. Gozdovi so skoraj v celoti uničeni, pašniki pa so relativno dobro ohranjeni in omogočajo kvalitetno pašo. So se pa spremenili vzorci reje živali, saj je nomadski način življenja praktično izumrl. V nekaterih primerih se je zaradi neugodnih klimatskih razmer ohranila sezonska selitev živali med poletjem in zimo, v večini primerov pa je reja živali omejena na okoliške pašnike. Najpomembnejša panoga je ovčereja, kjer je dobičkonosna prodaja mesa, mleka in mlečnih izdelkov. Zaradi dobre paše, kjer je še niso zamenjali s krmo, so mlečni izdelki iz kurdskih regij zelo cenjeni. Pomembna surovina je tudi volna in izdelki iz volne, okrog katere je ustvarjena pomembna obrtniška in deloma tudi industrijska dejavnost. Kozjereja je značilna za revnejše sloje prebivalstva in je manj ugodna za prodajo. Uveljavlja se tudi moderna govedoreja in vzreja piščancev, ki kmetom prinašajo večje dohodke (Yildiz, 2007).

V širokih in rodovitnih dolinah ter uravnavah se ukvarjajo z intenzivnim poljedelstvom, zaradi ugodnejših klimatskih razmer pa so te obdelovalne površine pomembne za celoten Iran. Glavne poljščine so: tobak, ječmen, pšenica in riž. Pridelujejo tudi druge kulturne rastline, ki so znane po velikih donosih, kot so soja, sončnice in poljščine, iz katerih pridelujejo olja. Poleg tega so pomembni tudi pridelava raznovrstne zelenjave, sladkorne pese, sadja in oreškov – mandljev, pistacij, orehov, ki so avtohtoni v iranskem Kurdistanu (Izady, 1991).

4.2.3.3. INDUSTRIJA

Iranski Kurdistan je industrijsko dokaj zaostala regija, predvsem kot posledica zelo majhnega obsega vlaganj v industrijske objekte in primerno infrastrukturo s strani iranske vlade, ki zapostavlja periferne, njim ne najbolj naklonjene province (Yildiz, 2007). V Iranu je v industrijskem sektorju zaposlenih 33,8 % prebivalstva, v iranskem Kurdistanu pa je ta delež bistveno manjši in se po štirih izbranih provincah giba med 23-26 %.

Tradicionalno je v iranskem Kurdistanu najpomembnejša obrtniška dejavnost povezana s preprogami. Poleg te dejavnosti so pomembne tudi druge vrste predelave tekstila. Najpomembnejša novejša industrija je naftna, ki ji sledi kamnoseštvo; obe pa izhajata iz lokalno dobavljivih surovin. Pomembnejša je tudi lahka industrija predelave sladkorja, predelave gradbenih materialov in tekstilne industrije.

Industrija je zelo slabo razvita v primerjavi s preostalim Iranom in tudi v primerjavi z drugimi deli kurdske poselitve v Turčiji ter Iraku. Leta 1992 je bilo na ozemlju iranskega Kurdistanu tobačna tovarna, tri predelovalnice sladkorja, dva tekstilna obrata, večje število obratov za tkanje preprog in več opekarn. Večji poudarek je na družinski obrteh, predvsem izdelava preprog in oblačil (O'Shea, 2004).

4.2.3.4. STORITVE, TRGOVINA IN PROMET

Delež zaposlenih v storitvah v iranskem Kurdistanu je zelo podoben kot v povprečju Irana, ki znaša 48,3 %. V provinci Kermansah je ta delež celo višji – 49,2 %, v ostalih provincah pa je malo pod povprečjem.

Trgovina v iranskem Kurdistanu je bila pomembna že v starejši zgodovini, skozenj je potekala starodavna svilena pot. Po odkritju morskih poti se je trgovina omejila predvsem na lokalni trg. Šele v novejšem obdobju je mednarodna trgovina postala pomembnejša predvsem

kot posledica izkoriščanja nafte. V času iransko – iraške vojne se je trgovanje zopet ustavilo, po njej pa dobiva nov zagon. Ustanovitev kurdske entitete znotraj Iraka je v zadnjem obdobju pospešilo trgovanje, saj centralna iraška oblast nima več vpliva na mejo z Iranom, na ozemlju Kurdske federativne regije - KRG. Ker pa je bil Iran pod sankcijami mednarodne skupnosti, se je ilegalna trgovina z blagom zelo razmahnila in pozitivno vplivala na ekonomijo iranskega Kurdistan.

Glavna prometna povezava poteka iz osrednjega Irana, čez Hamadan, Kermanšah proti Bagdadu. Proti Turčiji, Armeniji, Azerbajdžanu in Rusiji pa glavne prometnice potekajo severno izven iranskega Kurdistan, na relaciji med Teheranom in Tabrizom. V skrajnem severnem delu pri Makuju, znotraj province zahodni Azerbajdžan prometnica preči mejno črto. Proti Turčiji poteka tudi železniška povezava, ki severno od jezera Urmija preči mejo in se v Turčiji usmeri proti Vanu. Ta povezava je pomemben del pankontinentalne poti med Evropo in Indijsko podcelino. Proti Iraku železniška povezava še ni izgrajena, vendar je v načrtu podaljšanje iz Kermanšaha do iraške meje (Izady, 1991).

5. JEZIKOVNA IN VERSKA RAZNOLIKOST IRANSKEGA KURDISTANA

Kurdi ne govorijo enotnega jezika, kurdščino lahko delimo na več manjših jezikov. Kurdski jeziki so si med seboj tako različni, da se govorci med seboj praviloma ne razumejo. Trudili so se celo z tvorjenjem umetnega skupnega jezika s katerim bi omogočili lažjo komunikacijo in poskrbeli za večjo enotnost, vendar poskus ni bil uspešen. Kurdi v Iranu poznajo največjo jezikovno pestrost med kurdsko populacijo na Bližnjem vzhodu. Tudi raznolikost verovanj iranskih Kurdiv je zelo pestra, večinsko so sicer sunitski muslimani, vendar je prisotna tudi izredno močna skupnost šiitskim muslimanom in pripadnikov starejših verovanj. Verska raznolikost je še močnejše kot jezikovna vplivala na manjšo enotnost prebivalstva, najbolj intenzivno po islamski revoluciji in prevzemu oblasti šiitske duhovščine v Iranu, kjer so šiitski Kurdi delovali tudi proti ostalemu kurdskega prebivalstvu. Obe značilnosti kurdskega prebivalstva v Iranu pomembno vplivata na manjšo enotnost pri doseganju skupnih ciljev.

5.1. JEZIK

Jezik igra zelo pomembno vlogo v kurdski identiteti. Upošteva se ga kot dokazilo in močan simbol ločene identitete. Kurdščina se do konca 19. stoletja ni uporabljala v pisani besedi. Kurdščina je zahodno iranski jezik, del iranske veje indoevropske družine jezikov. S perzijskim jezikom farsi je soroden. V grobem lahko kurdščino razdelimo na dve skupini. Eden je sestavljen iz jezika zaza in gorani, ki izhajata iz starega jezika pahlavani in vključujeta manjše število govorcev. Prevladujoča pa je druga skupina jezikov kurmandži s svojimi variacijami, ki so postali prevladujoči.

Jezika zaza (ki ga govorijo v osrednji Anatoliji) in gorani, ki je prisoten v Iranu, sta jezika, ki sta sorodna kurmandži kurdščini, sta se pa razvijala samostojno. Govorci jezika gorani so močno vplivali na razvoj kurdščine v južnem naselitvenem pasu in pomagali soustvariti jezik sorani, ki se je razvil iz enotnega jezika kurmandži (Krayenbroek, 2005).

Kurmandži kurdščino govorijo Kurdi v Turčiji, Siriji, Armeniji, Gruziji in Azerbajdžanu. V Iranu govorijo kurmandži severno od jezera Urmija in v provinci Horasan. Jezik je bil dolgo časa izoliran, govorili so ga v plemenu Hakari, zahodno od Urmije. V 14. stoletju se je zaradi povečanih migracij pričel širiti. V 16. stoletju so se zgodili še večji pretresi: nasilne preselitve kurdskega prebivalstva, zmanjšanja vpliva trgovine čez Kurdistan na račun odkritja novih morskih poti in uničenja agrarne ekonomije. To je povzročilo večje premike prebivalstva, kar je posledično pomenilo širitev jezika kurmandži. Najprej so se govorci preseljevali proti Mosulu in tako ustvarili pas, ki je razdelil govorce enotnega pra-jezika pahlavani na severni del – jezik zaza in južni del – jezik gorani (Izady, 1991).

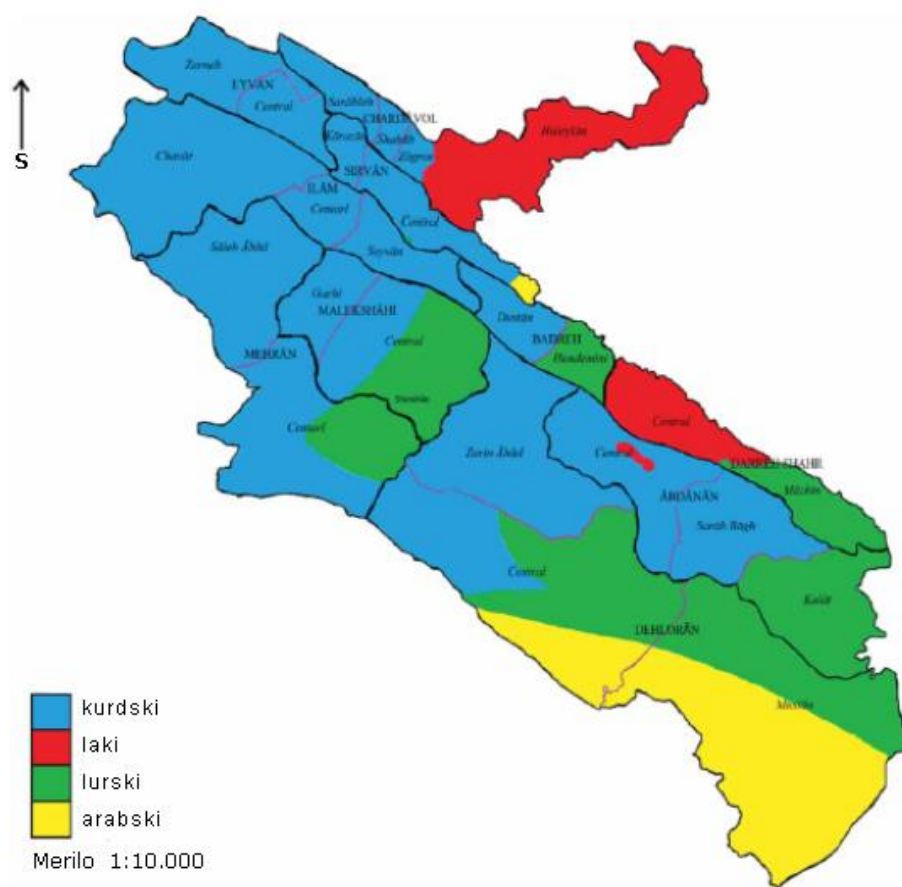
V osrednjem delu iranskega Kurdistana in v Iraku govorijo jezik sorani, južne dialekte kurmandži kurdščine pa govorijo na jugu province Kermanshah in Ilam ter deloma tudi čez mejo v Iraku (Krayenbroek, 2005).

Veliko je bilo debate, do kod sega meja kurdskega jezika na jugu. Kurdski pisci so v kurdsko etnično ozemlje velikokrat vključevali tudi ozemlje Lurov, ki govorijo kurdščini soroden jezik. Njihov jezik ima namreč značilnosti tako perzijskega kot tudi kurdskega jezika. So pa Luri razvili svojo identiteto, ki je drugačna od Perzijske in Kurdske in jih v novem obdobju upoštevamo kot samostojno etnično skupino. Jezik se je razvil iz stare perzijske in je po

osnovni strukturi bližje moderni perzijsčini kot kurdščini. Vključitev lurskega jezika je bila tako bolj politična kot realna ocena (Izady, 1991).

Zanimiva je situacija v provinci Ilam. V njej poleg Kurdiv prebivajo tudi Luri, Arabci in Laki. Zadnja raziskava je pokazala, da večina prebivalcev, torej 446.000 ali okrog 80 % celotnega prebivalstva govori južne dialekte kurmandži kurdščine. Vprašanje je tudi, ali je jezik laki samostojen, občasno se ga uvršča kot dialekt kurdščine ali lurščine. Laki govorijo tudi v provinci Kermanšah, kjer je majhna skupina govorcev in v Luristanu, kjer je teh govorcev največ. Laki se etnično močno identificirajo z Luri predvsem v provinci Luristan, kjer je to prevladujoča etnična skupina in imajo zato močan vpliv na ostalo prebivalstvo. Lingvistično pa ima jezik laki močnejšo povezavo s kurdščino (Aliakbari, Gheitasi, Anonby, 2015).

Karta 12: Jeziki v provinci Ilam.

Vir: Aliakbari, Gheitasi, Anonby, 2015, priredil: Iztok Pavlič.

Najbolj pogosta kurdska jezika: kurmandži in sorani sta si različna, podobno kot angleščina in nemščina. Ena izmed pomembnejših razlik med jezikoma kurmandži in sorani je v tem, da se v prvem ločuje spole, v drugem pa tega ni. Oba jezika sta regionalno razdeljena še na manjše enote – dialekte. Kurmandži jezik se v pisani besedi uporablja bolj pogosto, v Iranu ga govorijo sunitiski Kurdi, severno od južne obale jezera Urmija. Poskusili so tudi s tvorbo umetnega jezika med kurmandžijem in soranijem. Na ta način so želeli poudariti večjo enotnost Kurdiv, vendar se jezik ni prijel in ni zaživel. Jezik sorani uporablja največ kurdskih govorcev v Iranu in je jezik tako sunitiskih kot šiitskih Kurdiv. Sorani je tudi najbolj pogost jezik Kurdiv v Iraku (Krayenbroek, 2005).

Sorani je nadalje razdeljen na dialekte mukri, ardalani, gamijani, hušnov, piždar, varmvava, kirmanšahi in arbili. Govorce jezika sorani lahko razdelimo na dve polovici, severno, ki je manj pod vplivom perzifikacije, in južni del, kjer je večji vpliv tega jezika. Linija med obema polovicama poteka med krajema Bidžar v Iranu in Kifri v Iraku. (Izady, 1991).

Jezik gorani govorijo predvsem pripadniki verske ločine jarsanov, ki so imeli prevlado v dinastiji Ardalan, vazalni državi, ki je uživala dobršno mero samostojnosti in je obstajala več stoletij do sredine 19. stoletja. Govorci jezika gorani so zato pomembno vplivali na razvoj kurdščine in diferenciacijo jezikov. V novejšem obdobju je ta jezik manj pomemben, govorniki pa so koncentrirani v jugozahodnem delu province Kurdistan in na zahodu province Kermanšah ter deloma čez mejo v Iraku. Jezik govorijo tudi v nekaterih enklavah v Balučistanu in v žepih kurdske poselitve na Elbursu. K zmanjšanju števila govorcev so pripomogle tudi vojne in begunci z iraške strani, ki so bili praviloma sorani govoreči Kurdi. Veliko govorcev gorani je v zadnjem stoletju prevzelo jezik sorani, vendar še vedno uporabljajo posamezne elemente goranija in tako ustvarjajo neko novo obliko jezika (Izady, 1991).

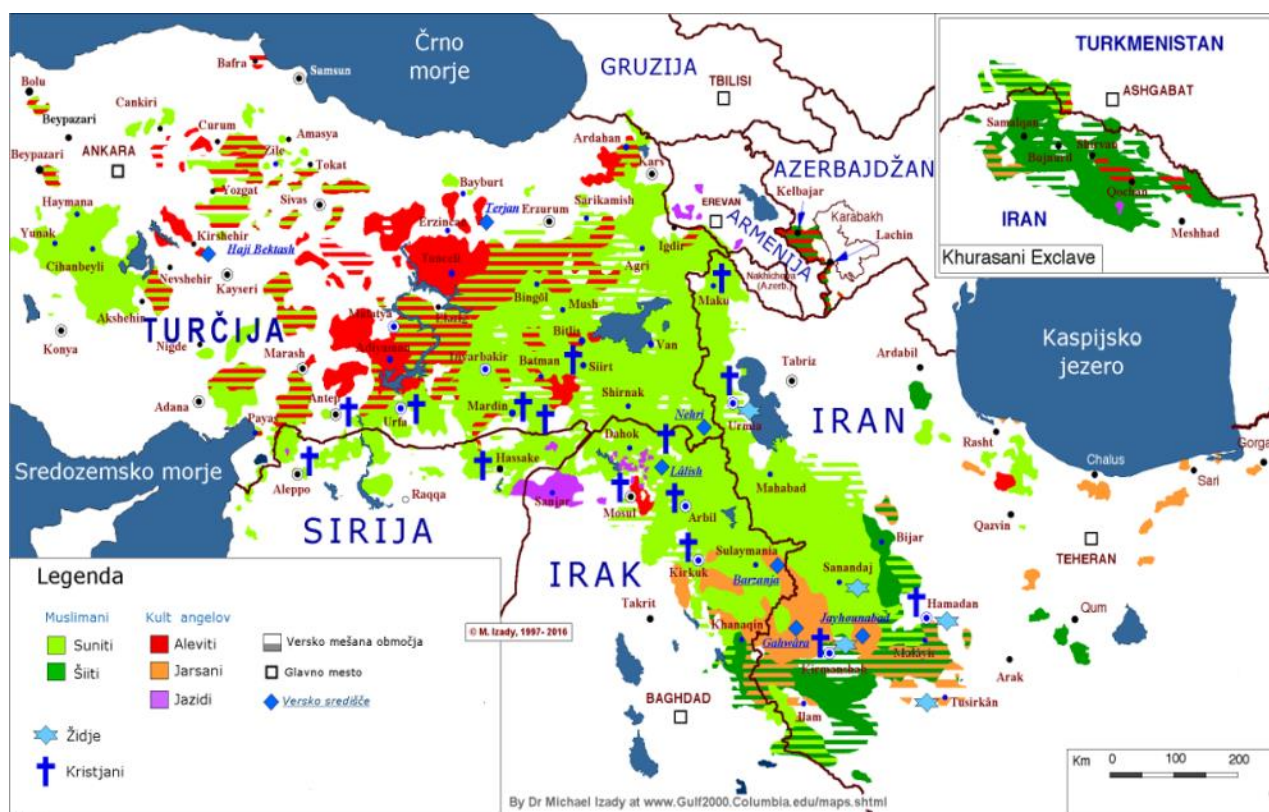
Ker je v Iranu veliko etničnih skupin, je običajno, da so v posameznih delih ozemlja govorili vsaj dva različna jezika. Skozi zgodovino ni bilo veliko poskusov, da bi govorjenje posameznih jezikov prepovedovali, so pa močno omejevali rabo jezika v pisani besedi. Odnos govorcev perzijske do kurdščine je, da ga priznavajo samo kot dialekt njihovega jezika oziroma njegova arhaična oblika in ne samostojni jezik. V času Reza Šaha, med letoma 1926-1941 so prepovedovali kurdske publikacije in širili uporabo perzijskega jezika. Pravo renesanso je kurdščina doživela v času republike Mahabad, kjer so pričeli izdajati veliko publikacij, kurdščina pa je bila seveda uradni jezik republike. Po padcu Mahabada, v obdobju novega iranskega voditelja Muhamada Reze Pahlavija je bila kurdščina v publikacijah prepovedana, izdanih je bilo zelo malo del. Po islamski revoluciji so Kurdi pričakovali pozitivne spremembe, kurdščina bi morala postati uraden jezik Islamske republike na ozemlju, kjer se jezik uporablja. Pričakovali so tudi uveljavitev jezika v šolah ter program na univerzah. Realnost je bila ustava, v kateri je uradni jezik v Iranu samo perzijsčina, vsi šolski učbeniki so v perzijsčini, ustanovitev oddelka za kurdski jezik na univerzi pa se takrat ni uresničila. Po letu 1984 so bile zopet dovoljene publikacije v kurdščini, izdajati so pričeli časopise in druga gradiva.

Ker je perzijsčina uradni in dominantni jezik v Iranu, se ga Kurdi naučijo zelo zgodaj. Uporabljati ga morajo veliko, tako da se čez čas lahko zgodi, da se lažje izražajo v perzijsčini. Kljub temu pa je govorcev kurdščine veliko, pritisk oblasti na govorjeno besedo pa ni tako velik, da bi bil jezik ogrožen (Krayenbroek, 2005).

5.2. VERSKA SESTAVA

V iranskem Kurdistanu je prevladujoča vera islam. Uradna statistika ne beleži delitev znotraj islama, zato uradnih podatkov o številu pripadnikov posameznih vej islama ni. Ocene o tem koliko iranskih Kurdov pripada sunitski in koliko šiitski veji islama, je težko določiti, se pa povečuje delež šiitskega prebivalstva, saj je ta vera uradna in prevladujoča v Iranu in kot taka prevladuje in privablja nove vernike.

Karta 13: Verska pripadnost v širšem Kurdistanu.

Vir: Izady, 2000, priredil: Iztok Pavlič.

Kurdistan je bil zgodovinsko pod vplivom več različnih prevladujočih verovanj. Zoroastrizem kot državna vera v Iranu je imel pomembno vlogo pri oblikovanju specifičnih običajev in verovanj posameznih kurdskih skupnosti. Kurdi so bili tudi pod vplivom judaizma, krščanstva, helenističnih verovanj in drugih starih verovanj. Islam je v Kurdistan prišel v zelo zgodnji fazi širjenja, vendar je bil stik z novo religijo zelo površinski. Medtem ko je na obrobju kurdske poselitve islam pridobival, v odmaknjenih delih vpliv ni bil velik. Veliko Kurdiv je prakticiralo druga verovanja, kot so krščanstvo, judaizem in kult angelov. Šele v 15. stoletju je večina Kurdiv prevzela sunitiski islam pod vplivom plemena Kurmandži, ko so ti postali vplivnejši in so širili svoj jezik ter versko pripadnost. Na južnem obrobju so Kurdi prevzemali šiitsko vero s strani prevladujočih Perzijcev. Tudi znotraj kurdske skupnosti obstajajo medsektaske napetosti, ki občasno eskalirajo v spopadih (Izady, 1991).

Kurdsko prakticiranje islama se razlikuje od ostalih muslimanskih skupnosti in vključuje elemente starejših verovanj, ki so bile prisotne že pred prihodom islama, npr. praznovanje Newroza – kurdskega novega leta je pomaknjeno v čas pomladi, kar je bilo tipično za zoroastrizem. Kurdska verovanja vključujejo misticizem, globoko verovanje v čudeže in svetosti, ki se razlikuje od tradicionalnih islamskih verovanj (Acker, 2004).

Sunitiski Kurdi poseljujejo severne dele iranskega Kurdistan, predvsem provinci Zahodni Azerbajdžan in Kurdistan. Poleg Kurdiv so sunitiske veroizpovedi v Iranu tudi Balučiji na JV Irana, Turkmeni, Arabci in manjše skupnosti Perzijcev. Iran je uradno šiitska država, število prebivalcev, ki so pripadniki te veje islama je ocenjeno na 90 % (Akhavi-Pour, 2008). Sunitiski Kurdi so tako dvojna manjšina – tako etnična kot tudi verska.

Sunitski Kurdi so večinoma pripadniki Šafiridske veje. To prakticiranje islama izvira iz srednjega veka, ko je bila Perzija še večinsko sunitska. Turška plemena so s seboj prinesla drugačno vejo islama - Hanafitski sunizem, ki pa ga Kurdi niso neposredno prevzeli, temveč so se elementi ohranili v tako imenovanih mističnih redih - tariqa: Nasqshbandiya in Qadiriyya, ki so zelo vplivala na kmete in nižje socialne razrede v mestih. Veliko šejkov, ki so bili zagovorniki omenjenih redov, je pridobilo močan vpliv. Igrali so pomembno vlogo v razvoju nacionalističnih idej med 1880 in 1930 (Van Bruinessen, 2005).

V provinci Kermanšah in v enklavi Horasan je prevladujoča vera Dvanajstniški šiizem, uradna vera Islamske republike Iran. Šiitske veroizpovedi so tudi Fejli Kurdi, ki živijo v provinci Kermanšah, Ilam in v Iraku. Večje število se jih je preselilo v Iran iz Iraka v šestdesetih letih zaradi represije. V Iraku so jim zavračali prošnje za državljanstvo na podlagi domneve, da so njihovi predniki zavrnili državljanstvo v Otomanskem imperiju, da so se s tem izognili vpoklicu v vojsko (O Shea, 2004).

Med pomembnimi religijami Kurdiv so tudi religije t.i. kulta angelov. Samo tri variante teh kultov so se ohranile do današnjega časa: jazidska, alevitska in jarsanska. Vse veje povezuje verovanje v angelska bitja, število sedem, ki ščiti vesolje in enako število temnih sil, ki so jim komplementarne. Verjamejo v brezmejni, vseobsegajoči univerzalni sveti duh, ki je prišel na Zemljo, se utelesil in ustvaril materialni svet. Kreator se je utelesil v obliki petih naslednikov, nadangelov. Skupaj s kreatorjem in svetim duhom sestavljajo število sedem in predstavljajo prvo epoho univerzalnega življenja. Tej je sledilo še šest epoh, v katerih se je sveti duh utelesil v manjše svetnike - Babe. V 19. stoletju se je s tem nazivom oklical Mirza Ali Muhamed, ki je osnoval svojo religijo babizem, ki se je kasneje razširila in je zdaj poznana kot bahaizem. Prakticiranje te vere je v Iranu strogo prepovedano in podvrženo najhujšim sankcijam. Prakticiranje kultov angelov ni poznano nevernikom, njihovi rituali so zato malo znani in so podvrženi špekulacijam. Zaradi nekaterih značilnosti, kot so vpliv kreatorja na svet, inkarnacija, svetniki, ipd. je verovanje podobno večjim monoteističnim religijam, kot neke vrste drugačno verovanje z enakim bistvom. Ob stiku z drugimi religijami so zaradi podobnosti lahko v kult vpeljali drugačne prakse in običaje, kar je pripeljalo do diverzifikacije verovanj in nastajanja več različnih vej kulta angelov (Izady, 1991).

V Iranu so prisotni jarsani (Ahl-e Haqq), katere glavni pripadniki so kurdski Gorani, ki živijo na jugu Kermanšaha in v Ilamu. Ta verska ločina se je razvila v Kurdistanu in vključuje veliko elementov zoroastrstva (O'Shea, 2003). Pripadniki te verske ločine niso dobro sprejeti s strani iranske oblasti, večkrat imajo težave tudi z drugimi Kurdi. Pregarjani so bili v dobi pod Šahom Pahlavijem, ki je želel ločiti vero od državne politike, kot tudi v novjšem obdobju po islamski revoluciji in prevzemu oblasti s strani šiitskega klera (VanBruinessen, 2005). Vernike jarsanizma lahko nadalje razdelimo v dve veji. Znotraj prve veje so verniki, ki se deloma identificirajo s šiitskim islamom, toda sledijo verskim naukom Nurali Ilahije in zase trdijo, da prakticirajo vero, ki je samo različica šiizma. Druga veja ni tako pragmatična in se ne povezuje s prevladujočo iransko vero. Sledi starim verskim naukom in se ne prilagajajo versko-politični realnosti. Zaradi svojih prepričanj so zato pogosto pregarjani. Center Jarsanizma je v mestu Gavara, zahodno od Kermanšaha (Izady, 1991).

Pred islamsko revolucijo sektaških nemirov znotraj iranskega Kurdistanu ni bilo veliko. Razlog je bil v tem, da je pri Kurdi prevladal nacionalistični element. Kurdi so se združevali na etnični osnovi proti skupnemu nasprotniku. Verski voditelji ali šejki so bili pomembni voditelji, ki so na tem mestu nadomestili plemenske voditelje. Tudi v islamski revoluciji so sodelovali pri vprašanju Kurdske avtonomije, bili so podpisniki zahteve po avtonomiji. Zaradi povečevanja urbanega prebivalstva se je aktivnost duhovščine omejila predvsem v

mestih. Ob izbruhu nasilja je bila v porastu tudi levica. Iran je to izrabil in religijski element kurdske družbe obrnil proti levičarjem. Osnovali so revolucionarno gardo Irana (IRGC), ki je služila namenom šiitskega klera, branjenju šiizma. Kot tak je vključeval tudi nekatere šiitske Kurde, ki so podpirali revolucijo in se tako obrnili proti preostalemu kurdskega prebivalstvu, ki so želeli izkoristiti razmere in si izboljšati položaj. Ajatola Homeini je vojno v Kurdistanu obravnaval kot spopad islama proti hereziji.

Medtem ko je levičarska politična stranka Komala nastopila proti religijskemu elementu, je PDKI, ki je po svoji usmeritvi ravno tako leva, a bistveno bolj pragmatična politična stranka, vključeval tudi verske voditelje ali pa jim vsaj ni nasprotoval. V nasprotju z islamskimi trendi v drugih državah kurdski islamisti niso podpirali boja nacionalistov, saj so se poistovetili s panislamsko idejo iranskega režima in so nasprotovali levičarskim idejam, ki so bili po njihovem mnenju usmerjeni proti-islamsko (Mofidi, 2015).

5.2.1. VERSKE MANJŠINE V IRANSKEM KURDISTANU

Po popisu leta 2011 je v iranskem Kurdistanu živel zelo majhen odstotek prebivalcev, ki niso bili muslimani. Delež nemuslimanskega prebivalstva po provincah: Zahodni Azerbajdžan – 0,54 %, Kurdistan – 0,32 %, Kermanšah – 0,33 % in Ilam – 0,38 %.

Med kurdsko populacijo živi več krščanskih skupnosti, ki pa po etnični pripadnosti niso Kurdi. Asirci, ki govorijo aramejski jezik, so pripadniki Jakobitske in Nestorijanske cerkve. Nekaj asirskih skupnosti pa se je pod vplivom misijonarjev spreobrnilo v protestantizem ali katoliško vero. Na jugu iranskega Kurdistanu živi še ena majhna krščanska skupnost Nestorci, ki so bili v preteklosti močno preganjani in razseljeni. Veliko jih je odšlo v Teheran ali pa so zaradi preganjanja pobegnili iz Irana v celoti. Manjša manjšina so tudi Armenci, največ v mestu Urmija, Sanandadž in v okoliških vaseh. Mesto Urmija je znano kot mesto, v katerem je največ krščanskih skupnosti v Iranu.

V iranskem Kurdistanu so bile pomembne judovske skupnosti predvsem v mestih Urmija, Sanandadž, Kermanšah. Veliko judov je odšlo v Izrael, po ustanovitvi države, še več pa jih je odšlo po islamski revoluciji v Iranu (O'Shea, 2004).

Zoroastrizem (zaratustrstvo) je bila uradna vera Perzije od obdobja Sasanidov do prihoda Arabcev in islamizacije, ki je temu sledila. Ustava islamske republike Iran zoroastrizem priznava kot religijo, vendar je število pripadnikov te vere majhno (Akhavi-Pour, 2008). V štirih obravnavanih provincih jih je bilo leta 2011 samo nekaj manj kot 1.500 vernikov.

Večina pripadnikov nemuslimanskih veroizpovedi je bila deležna represije, pobojev in diskriminacije.

6. IRAN, DRŽAVA, V KATERI PREBIVAJO IRANSKI KURDI

6.1. VLOGA IRANA V REGIJI

Kurdistan je v svojem osrednjem poselitvenem delu razdeljen med štiri države. Razvoj kurdskega vprašanja, procesi asimilacije, kulture, vpliva na življenjske razmere so pomembno odvisni od države, v kateri Kurdi prebivajo. Države s svojo notranjo in zunanjo politiko pomembno oblikujejo odnos do narodnostnih manjšin, zato je potrebno razumeti tudi širšo sliko države, njen položaj v regiji in v svetovni geopolitiki ter ključna dogajanja, ki ta položaj spreminjajo.

Iran je država, ki ima površino 1.648.195 km² in je tako osemnajsta največja na svetu. Meji na Turčijo in Irak na zahodu, Afganistan in Pakistan na vzhodu ter Armenijo, Azerbajdžan in Turkmenistan na severu. Na jugu jo obliva Perzijski zaliv, na severu pa leži ob Kaspijskem jezeru. V Iranu živi 81.824.270 prebivalcev (ocena za leto 2015) in tako predstavlja eno največjih držav Bližnjega vzhoda, tako po številu prebivalstva kot tudi po površini (CIA, 2015).

Karta 14: Iran in sosednje države.

Vir: US Energy information Administration, 2015, priredil: Iztok Pavlič.

Iran v svoji zgodovini ni bil nikoli koloniziran ali neposredno vladan s strani zahodnih sil, kot je bila večina azijskih dežel. Razvoj pa je bil vseeno odvisen od evropskih sil, katerih cilj je bil podoben kot v koloniziranih državah: izvoz osnovnih surovin iz Irana in prodaja končnih produktov nazaj v Iran. Povečevanje trgovinske dejavnosti v 20. stoletju je bilo gonilo urbanizacije in modernizacije družbe, ki je pred tem temeljila na kmetijski samooskrbi.

Iran je bil že v drugi polovici 19. stoletja pod vplivom Velike Britanije in Rusije, ki sta z dinastijo Kadžar sklenila koncesije za pridobivanje in izvoz surovin in kmetijskih produktov. Plačilo je bilo razmeroma nizko, denar pa se je večinoma stekal v roke elite. Tudi po prevzemu oblasti s strani dinastije Pahlavi se je nadaljevala podobna politika Britancev in Rusov. Britanci so Reza Šahu pomagali pri modernizaciji države, ki je s pomočjo vojske uveljavljal svojo idejo sekularizacije in širil iranski nacionalizem. Država se je pomikala iz fevdalne družbe v kateri so imeli pomembno vlogo veleposestniki, v centralistično industrijsko družbo, ki je temeljila na nafti. Ta sprememba je bila pogodu Britancem, ki so imeli stekane tesne vezi z iransko elito. Pred drugo svetovno vojno pa so se povečale notranje napetosti, saj so se uprli slabo plačani delavci in verske ter etnične skupine, ki jih je režim brutalno zatiral. Iranska družba se je pričela politično angažirati, formirale so se nove politične skupine ki jih je šahov režim preganjal – liberalni nacionalisti, komunisti in islamisti.

Vrstili so se tudi protesti proti britanskemu vplivu. Anglo-iranski naftni družbi (Anglo-Iranian Oil Company) so očitali izogibanje davkom, zaposlovanje premajhnega števila Irancev in vmešavanje v suverenost Irana. Premier Mosadek je leta 1951 z veliko podporo prebivalstva želel poddržaviti naftno industrijo in s tem posledično oslabiliti Šahov vpliv. S tem je Mosadek postal pomembna anti-imperialistična osebnost Bližnjega vzhoda. Sentiment se je hitro širil po Bližnjem vzhodu, zato so Britanci odreagirali, sprožili bojkot iranske nafte in Mosadeka nasilno odstranili z oblasti. Poleg Britancev so v tem sodelovale tudi ZDA, ki so prevzele najaktivnejšo vlogo, si podredile Šaha in pomembno vplivale na Iran v naslednjih desetletjih. Bogastvo, pridobljeno s povečanim črpanjem nafte se ni prelilo med Irance, ampak je večinoma ostalo novi eliti. Družbene razlike so se povečale, korupcija je bila v porastu, močno so investirali v vojsko in obveščevalne službe z namenom samoohranitve in podreditve celotnega prebivalstva. Ko se je represija stopnjevala, so se povečali tudi protesti, ki so eskalirali v islamski revoluciji leta 1978-79. Poleg islamistov so se v koaliciji proti Šahu združile zelo raznolike skupine: delavci, študentje, ženske, etnične skupine, nacionalisti in komunisti. Po revoluciji je postalo očitno, da tako raznolika paleta družbenih skupin ne more dolgo časa funkcionirati skupaj.

Najprej je islamski režim odrekel pravice ženskim sekularnim gibanjem, saj je izrazito naklonjen patriarhalni družini, kjer je žensko delovanje v javni sferi močno omejeno. Ženske so se morale zakriti, obnašanje v javnosti pa je postalo ključnega pomena, kar je vodilo v odpuščanja in zgodnje upokojevanje. Po novih predpisih so morale pridobiti dovoljenje moža ali očeta za pomembne zadeve, kot so šolanje, potovanje ali zaposlitev.

Islamska revolucija je vplivala tudi na šiitska gibanja v Afganistanu, Pakistanu, Združenih arabskih Emiratih, Saudovi Arabiji, Iraku in Libanonu. Teheran se je v regiji uveljavil kot pomemben igralec in nasprotnik pro-zahodnih režimov v Zalivu in širše. Revolucija je bila popularna med prebivalci v regiji, ki so se čutili prizadeti tako ekonomsko kot politično zaradi vmešavanja Zahoda in njim zvestih režimov. Avtokratske državne oblasti so se premalo ukvarjale z notranjimi razmerami, kot so revščina, brezposelnost, pomanjkanje človeških pravic, izobraževanje in zdravstvene storitve. Ajatola Homeini, ki je bil glavna gonilna sila revolucije, je prinašal prebivalcem Bližnjega Vzhoda upanje po boljšem življenju, zato je spodbujal prebivalce k organiziranju in uporu v lastnih državah.

Najbolj na udaru je bil režim Sadama Huseina v Iraku, kjer je njegova sunitska manjšina vladala nad šiitsko večino. Ameriška administracija je iraški režim spodbudila k posredovanju v Iranu. To posredovanje so na Zahodu sprejeli kot nujno sredstvo za oslabitev iranskega teokratskega režima in njegovo hitro zamenjavo. ZDA in evropski zavezniki so podpirali

opozicijo v Iranu in izvedbo gospodarskih sankcij mednarodne skupnosti. Iraku se je kljub močni zunanji podpori Iran vojaško uspešno zoperstavil in po dolgoletni vojni ozemeljsko ostal nedotaknjen, režim pa je postal še močnejši. Vojna je Iran notranje poenotila, v problematičnih regijah so to homogenost dosegli z vojaško silo. Najbolj intenzivno posredovanje je bilo v iranskem Kurdistanu, ki je utrpel največje uničenje med in po iransko-iraški vojni.

Po vojni so se v iranski politiki izoblikovale tri frakcije: pragmatiki, ki želijo uveljaviti gospodarstvo kot najpomembnejši aspekt družbe, konservativci, ki se tradicionalno opirajo na islamsko ideologijo in zagovarjajo privatno lastnino ter radikalci, čigar glavni cilj je širjenje revolucije.

Po revoluciji so se posvetili temam, kot so morala, etika, nova zakonodaja in neenakomeren ekonomski razvoj. Kmalu pa je postala najpomembnejša tema kapitalizem in vključevanje v svetovno trgovino. Po zalivski vojni leta 1991 so cene nafte narasle in močno izboljšale iranski BDP. Vendar se je iransko gospodarstvo, kot večina z nafto bogatih držav, zanašalo večinoma le na te prihodke, kar je imelo za posledico zaostajanje v razvoju. Vpeljali so gospodarske reforme s svobodnimi ekonomskimi conami na jugu, deregulacijo tujih investicij in povečanje davkov. Na račun posojil so selektivno izboljšali infrastrukturo in izvedli privatizacijo. Neposredne posledice so bile: ekonomska odvisnost, inflacija in povečana brezposelnost. Američanom so zato ponudili dovoljenje za velike investicije v sektor nafte in zemeljskega plina, ki pa so ga le ti zavrnili. Iran je zato partnerje poiskal v Evropi, Kitajski, Rusiji in Indiji (Rosatmi-Povey, 2010).

6.2. GLOBALNI KONTEKST IRANSKE DRŽAVE

Od nastopa islamske revolucije se je pomembno spremenil odnos Zahoda, predvsem ZDA do Irana. Iran se je učvrstil kot regijska sila, ki za vpliv v regiji konkurira z zunanjimi silami. Obkrožen je z državami, ki gostijo vojaške baze, predvsem ameriške vojske. Ti so postavljeni v Turčiji, Pakistanu, Iraku in Azerbajdžanu. Bližnjevzhodne države vidijo Iran kot protiutež ZDA in Izraelu, Zahodu pa Iran po islamski revoluciji predstavlja nevarnost za destabilizacijo razmer v regiji in zmanjšanje vpliva (Rosatmi-Povey, 2010).

Iran se s Turčijo in še z nekaterimi državami bori za prevlado na Bližnjem Vzhodu. Ker so ostale države Bližnjega Vzhoda arabske, se morata tem državam približati na drugačne načine. Iran se z arabskim prebivalstvom povezuje predvsem preko šiitskega verovanja.

V moderni dobi je Iran postal močan igralec, predvsem kot posledica gospodarstva, ki ga je poganjala nafta že v času dinastije Pahlavi. Država se je pozicionirala med sovjetsko močjo in arabsko radikalnostjo pod pokroviteljstvom ZDA. Iran v regiji, predvsem arabskem svetu, ni bil sprejet kot dobrodošel partner predvsem zaradi izgradnje močne perzijske identitete in zavezništva z Zahodom in Izraelom. Ta politika je znotraj Irana odtujila duhovščino, ki je bila pred tem pomemben del iranske družbe. Posledica je bila islamska revolucija in radikalen zasuk zunanje politike. Glavni počeli nove oblasti sta bili anti-imperializem in islam. Ajatola Homeini je ZDA proglasil za »Velikega satana«, Izrael pa za »Malega satana«. Celoten muslimanski svet je v iranski islamski revoluciji videl način, kako se zoperstaviti vplivu Zahoda. Ideja o revoluciji se je najbolj razširila v šiitskih skupnostih v regiji, ki so bila v večini držav v deprivilegiranem položaju. Najbolj uspešen je bil prenos revolucije v Libanon, kjer se je okrepil Hezbolah, ki je zaostрил arabsko-izraelski konflikt.

Prenos revolucije v Irak se je izkazal za manj uspešnega, Irak se je ob pomoči Zahoda ostro odzval in tudi za ceno vojne želel preprečiti šiitsko revolucijo doma. Zahod je s pomočjo gospodarskih sankcij slabil Iran, enako je počela Saudova Arabija, ki je preplavila naftni trg in tako zmanjšala ceno nafte in prizadejala hude udarce iranskemu gospodarstvu. Zahodu je odgovarjala tudi zmanjšana moč iraškega režima, zato se ni pretirano trudil da bi se iransko-iraška vojna končala hitro. Vojaško so ZDA posredovale šele v trenutku, ko je bil ogrožen tankerski promet skozi hormuško ožino.

Iran je bil po vojni zelo oslabljen in si je prizadeval za gospodarsko okrevanje, posledično je bil manj aktiven v širjenju svojih revolucionarnih idej. Želel se je vključiti v svetovno gospodarstvo, vzpostaviti normalnejše odnose z Zahodom in se zadovoljiti z vplivom v ožji regiji. V zunanji politiki pa je ostala ideologija sovraštva do ZDA in Izraela. Iran lahko tudi v novem obdobju upoštevamo kot močnega regijskega igralca, prvega med silami, ki odkrito nasprotujejo ZDA in državam Bližnjega vzhoda, kot sta Egipt in Saudova Arabija. Iran ostaja močan zagovornik in podpornik gibanj Hezbolah in Hamas, ki sta vpleteni v arabsko-izraelski konflikt v Libanonu in Gazi. Z jedrskim programom si je Iran želel še povečati svojo moč in izboljšati svojo protiimperialistično pozicijo (Hinnerbusch, 2013).

6.2.1. ODNOS S TURČIJO

Pomemben rival za regijsko prevlado je Turčija, ki je tako po površini kot tudi gospodarsko, prebivalstveno in vojaško enakovredna Iranu. Turčija je zgodovinska naslednica otomanskega imperija, ki je obvladoval dobršen del Bližnjega vzhoda in je z Iranom že dolgo časa tekmoval za prevlado. Turčija je članica NATO organizacije in tako pomembna zaveznica ZDA in zahodnoevropskih držav. V 21. stoletju se je gospodarsko močno okrepila, obrača se stran od sekularizacije proti islamizaciji in kaže apetite po širjenju vpliva na področje bivšega otomanskega imperija.

Turčija se je v regiji pozicionirala kot mediator, tudi v iranskem jedrskem programu. Ko so njen predlog zavrnili, je Turčija glasovala proti sankcijam Iranu in s tem povzročila zaskrbljenost na Zahodu. Bali so se močne koalicije Turčije s proti-zahodno usmerjenimi državami in gibanji pod vodstvom Irana. Ko pa je bila Turčija prisiljena v izbiro med Natom in Iranom je ostala na strani NATO in dovolila izgradnjo oporišč v vzhodni Turčiji. V zadnjih letih sta se Iran in Turčija dodatno oddaljila zaradi sirijske državljanske vojne, kjer Iran podpira Asadov režim, Turčija pa nekatere sunitske uporniške skupine (Hinnerbusch, 2013).

Državi imata kljub vsemu kar nekaj skupnih interesov, ki so gospodarski, politični in tudi proti-kurdski. Imajo pa tudi razlike, ki so verske, povezava Turčije z Zahodom, jedrski program Irana in sirska državljanska vojna. V devetdesetih sta se oddaljili, zaprli sta tudi mejo predvsem zaradi prelivanja kurdskega separatizma. Po nastopu predsednika Erdogana v Turčiji so se medsebojni odnosi izboljšali. Naslednji razdor je povzročila sirska državljanska vojna, toda zaradi gospodarstva se vrata med njima niso popolnoma zaprla, temveč sta obdržali dobre odnose vsaj v trgovinski dejavnosti. Turčija je eden izmed največjih kupcev iranske nafte in zemeljskega plina. Državi skupaj s Pakistanom, Afganistanom in srednjeazijskimi državami bivše Sovjetske zveze tvorijo Organizacijo ekonomskega sodelovanja, ki ima cilj ustanovitve prostotrgovinske cone po zgledu Evropske unije.

Obe državi se aktivno ukvarjata s svojimi etničnimi skupinami, ki jih želita asimilirati v družbo. Turčija podpira azerbajdžansko turško govorečo skupnost v Iranu, čemur Iran nasprotuje. V obeh državah je pomembna kurdska manjšina. V preteklosti sta državi podpirali

kurdske manjšine v sosednjih državah predvsem z namenom slabitve režima, v novejšem obdobju pa sta pri kurdschem vprašanju prisiljeni sodelovati. Koordinirata celo vojaške operacije, ki so uperjene proti različnim kurdskim upornikom (Salehzadeh, 2013).

6.2.2. ODNOS DO ARABSKIH DRŽAV

Irak je iranska neposredna sosed, s katerim ima skoraj 1.500 km dolgo mejo, tudi kulturno sta si državi zelo podobni. Šiitska sveta mesta so na obeh straneh meje, državi imata šiitsko večino in ekonomijo, ki temelji na izvozu nafte. Do padca režima Sadama Huseinija so bili odnosi med državama zelo slabi. Iran je v času ameriškega posredovanja leta 2003 pomagal uporniškim skupinam in ni aktivno nasprotoval vmešavanju ZDA. Režim stranke Baas je bil skupni sovražnik tako ZDA kot tudi Irana. Po invaziji je Iran postal pomemben partner Iraka na gospodarskem področju. Vmešava se tudi v notranjo politiko, saj aktivno podpira šiite, kar je povzročilo nelagodje sunitske skupnosti, ki v Iraku ni več v privilegiranem položaju.

Iran podpira različne, predvsem šiitske skupine v regiji, ne glede na to, ali so na oblasti ali ne. Podpira tako šiitske upornike v Bahrajnu, kot tudi sirski režim Bašarja Al Asada, kateremu nasprotujejo predvsem suniti. Vezi med sirskim režimom in Iranom so se spletle takoj po islamski revoluciji v Iranu, ko je Sirija kot edina arabska država podprla novo državno ureditev. S pomočjo Sirije je Iran, kljub mednarodnim sankcijam vstopal na mednarodni trg, saj mu je le ta omogočal transport dobrin. Iran v sirski državljanski vojni tako aktivno podpira Asadov režim, zavezništvo z njim je strateškega pomena. S preostalimi arabskimi državami v Perzijskem zalivu ima Iran zelo slabe odnose. Bahrajn, Kuvajt, Oman, Katar, Saudova Arabija in Združeni arabski emirati, države s sunitsko prevlado in močnimi povezavami z ZDA ter zahodnoevropskimi državami so po islamski revoluciji ostri nasprotniki režima v Iranu. Glavni konflikti so verski, iranska ambicija po jedrskem orožju, povezave z Zahodnimi silami, lastništvo naftnih polj, teritorialni spori in vmešavanje v notranjo politiko. Iranske suniti, predvsem Arabci in Baluči tako podpira Saudova Arabija, Iran pa šiite v Saudovi Arabiji. ZDA so zaveznica Saudove Arabije, kjer pridobi veliko nafte, prodaja vojaško opremo in jim zagotavlja varen prehod tankerjev čez Perzijski zaliv, skrbi pa tudi za njihove interese v regiji (Salehzadeh, 2013).

Položaj Irana v Zalivu se je okrepil po prevzemu oblasti šiitov v Iraku, močnega Hezbolaha v Libanonu, obstanku Asadovega režima v Siriji in upora Hutijev v Jemnu. Z normalizacijo razmer z Zahodom pa lahko postane premoč Irana v regiji še večja, kar najbolj skrbi Saudovo Arabijo (Kaya, Sartepe, 2015).

6.2.3. ODNOSI Z ZUNANJIMI SILAMI

Iran se je po islamski revoluciji in posvojitvi anti-imperialistične politike naslonil predvsem na sodelovanje z Rusijo in Kitajsko. Z Rusijo in državami bivše Sovjetske zveze ima Iran dober odnos, Rusija je glavna dobaviteljica orožja in trgovinska partnerica. Iran je formalno še vedno član Gibanja Neuvrščenih, ki se zavzema za neblokovsko razdelitev sveta. Z Rusijo je sodeloval pri »urejanju« razmer v Afganistanu, saj je bil talibanski režim močno usmerjen proti šiitom. V tem oziru je Iran neformalno sodeloval celo z ZDA, ki so zrušili talibanski režim z invazijo v letu 2001. Iran je v tem procesu postal zatočišče mnogih afganistanskih beguncev, ki so še vedno v velikem številu prisotni predvsem v vzhodnem delu Iranu. Zaradi drugačnih pogledov s Pakistanom, ki je po mnenju Irana podpiral talibanski režim v Afganistanu, se je Iran močneje povezal z Indijo (US Survey, 2008).

Iran ima dobre odnose s postsovjetskimi državami, z izjemo Azerbajdžana. V sporu z Armenijo za Gorski Karabah je Iran podprl Armenijo. Razlog je predvsem v politiki Azerbajdžana, ki ne skriva ambicij po delih ozemlja v Iranu, ki so poseljeni z azerbajdžansko manjšino. Iran je z Azerbajdžanom kulturno soroden, ideološko pa sta si državi zelo različni. Azerbajdžan se je po osamosvojitvi obrnil proti Zahodu, država je večinsko šiitska, toda tudi zelo sekularna. S Turčijo je tesno povezana v Panturško gibanje, gospodarsko pa tesno sodeluje tudi z Izraelom, velikim sovražnikom islamskega režima (Salehzadeh, 2013).

V letu 1997 so se poslabšali odnosi z Nemčijo, ker je le ta na procesu, ki so sledili atentatu na kurdske voditelje, posredno obtožila režimske predstavnike sodelovanja v atentatih. Z Veliko Britanijo so se odnosi poslabšali že pred tem s Homeinijevo fatvo Salmanu Rushdieju.

Odnosi z ZDA so se po islamski revoluciji popolnoma spremenili, pred tem so bili prijateljski in pokroviteljski s strani ZDA, po revoluciji pa sta državi ena v drugi našli osovražen režim. V nekaterih specifičnih situacijah sta državi skrivoma še sodelovali, npr. Afganistan, sunitske organizacije, kot so Al Kajda, Islamska država, ipd (US Survey, 2008).

Iran se je moral spopadati z gospodarskimi sankcijami, ki jih je Zahod razširil zaradi jedrskega programa, ki ga je intenziviral predsednik Ahmadinedžad. V letu 2015 je Iran s šesterico (stalnimi članicami varnostnega sveta ZN in Nemčijo) sklenil sporazum o končanju jedrskega programa. S tem dogovorom se pričakuje izboljšanje odnosov z zahodnoevropskimi državami in ZDA. Omilitev ali odprava gospodarskih sankcij bo izboljšala položaj Irana, česar se najbolj boji Izrael, ki je velik nasprotnik iranskega režima, obkrožen pa je z njihovimi zavezniki. Dogovor je pomemben tudi za evropske države in Turčijo, ki si želita povečati gospodarsko in politično sodelovanje. Pozitivno bi lahko vplival tudi na končanje vojne, ki divja v Siriji. Pozitiven učinek dogovora je tudi odmik možnosti intervencije ZDA in Izraela v Iranu ter dodatnega vala beguncev, ki bi ga le ta lahko sprožil (Kaya, Sartepe, 2015).

6.3. ETNIČNA POLITIKA IRANA

V Iranu živi veliko število narodnih manjšin. Perzijskega prebivalstva v Iranu je več kot polovica, vendar je zaradi nepriznavanja etničnih manjšin točno število težko določiti. Največja etnična manjšina so Azerbajdžanci, katerim sledijo Kurdi, Luri, Mazandarani in Gilaki, Arabci, Baluči, Turkmeni in še veliko manjših skupin. Islamska republika Iran je večinsko šiitska, verske manjšine so tako sunitski in drugi muslimani, kot tudi verniki drugih verovanj (CIA, 2014).

Iran je od leta 1979 islamska republika. V tem letu je bila sprejeta ustava, ki je veljavna še danes. V 11. členu ustave je zapisano: Vsi muslimani so en narod, vlada Islamske republike Iran pa ima dolžnost oblikovanja politike tako, da spodbuja prijateljstvo in enotnost vseh muslimanov. V 15. členu piše, da je uradni jezik Irana perzijski. Uradni dokumenti, dopisi in teksti kot tudi učbeniki morajo biti napisani samo v tem jeziku. Dovoljena je uporaba regijskih in plemenskih jezikov v medijih. Druge jezike se lahko uporablja za učenje literature v šolah, vendar ne kot prvi jezik, temveč kot dodatek perzijsčini. 20. člen govori o enakopravnosti žensk in moških pred zakonom, vsi državljani uživajo enake človeške, politične, ekonomske in socialne pravice v skladu z islamskimi normami.

Ustava v svojem 19. členu zagotavlja enake pravice vsem državljanom, ne glede na etnično pripadnost, govori tudi o tem, da nobena rasa, barva kože, jezik in podobno v družbi ni privilegiran. V svojem 12. členu pa te pravice zagotavlja vsem pripadnikom različnih muslimanskih veroizpovedi. Te pravice se v praksi ne izvajajo. V skladu z ustavo niso

priznane etnične ali druge muslimanske skupine kot manjšine, ta status uradno pripada samo verskim manjšinam – skupnostim nemuslimanske veroizpovedi. Iran tako priznava samo pripadnike judovske, krščanske in zoroastrijske veroizpovedi kot verske manjšine in jim po členu 13 nudi zaščito manjšinskih pravic. Stališče vlad do kurdske manjšine je, da uživajo pravice kot polnopravni člani družbe, ki imajo lahko svoje predstavnike v parlamentu in ki imajo določeno mero kulturne avtonomije – televizijske in radijske kanale (Yildiz, 2007).

Karta 15: Etnične skupine Irana.

Vir: CIA, 2004, priredil: Iztok Pavlič.

Odnos centralne oblasti do etničnih manjšin je kompliciran in se spreminja skozi čas. Ob koncu 19. stoletja je dinastija Kadžar izgubljala nadzor nad državo. Njen nadzor je bil omejen na večja mesta, medtem ko so podeželje in periferne dele Irana obvladovali plemenski in vojaški voditelji. Po vojaškem udaru in prevzemu oblasti s strani Reza Šaha se je situacija spremenila. Šah se je lotil temeljite preobrazbe iranske družbe, ki jo je želel modernizirati po zgledu evropskih držav. Njegov način je vključeval izničenje delitev na podlagi jezikov, plemenske in verske pripadnosti ter ustvarjanja moderne iranske identitete na principu evropskih nacionalnih držav. Metode so vključevale prepoved uporabe manjšinskih jezikov v šolah, nomadska plemena so prisilno stalno naseljevali ali jih preseljevali v druge dele. Vse

upore so nasilno zatrli. Njegov naslednik Muhamed Reza Pahlavi je še povečal avtoritarno vodenje države, uvedena je bila tajna policija Savak, ki je nadzorovala in zatirala etnične nemire. Šahov položaj pa se je v sedemdesetih letih poslabšal in etnične skupine so zopet izražale svoje nezadovoljstvo in iskale možnosti za uresničitev svojih političnih ciljev.

Temu je sledila islamska revolucija in prevzem oblasti s strani teokratske elite. Čeprav je med obema režimoma veliko razlik, pa se odnos do etničnih skupin ni kaj dosti spremenil. Kmalu po nastopu nove oblasti so izbruhnili konflikti med centralno oblastjo in več različnimi etničnimi skupinami. Pomembno je, da se večina prebivalcev perzijske narodne skupnosti identificira s šiitskim muslimanstvom in tako tudi podpirajo novo oblast. Centralna oblast se je oprla na civilne organizacije, predvsem Revolucionarno gardo – pasdarani, ki so branitelji šiizma in so brez težav vojaško posredovali proti sunitskim in drugim manjšinam, ki so se uprle režimu.

Izobraževanje je ostalo v domeni centralne oblasti, ki preko njega vpliva na mlado populacijo in njihov pogled na Iran. Kot v času Pahlavija je tudi po islamski revoluciji ostal edini jezik šolstva perzijski. Država se še bolj intenzivno trudi ustvariti iransko identiteto vsega prebivalstva, ki so ji dodali še islamsko. Kulturni in lingvistični napredek etničnih skupin je tako zatiran, čeprav režim vendarle omogoča manjše število, močno nadzorovanih publikacij v jezikih manjšin. V času, ko je bil predsednik Mahmud Ahmadinendžad, je bila založniška dejavnost narodnostnih manjšin še posebno pod nadzorom, močno uveljavljena je bila cenzura, zapiranje založniških družb in pregon urednikov in novinarjev. Po prevzemu oblasti s strani Hasana Ruhanija se je pritisk malo zmanjšal, vendar se pri ključnih temah sistem ni spremenil in je še vedno močno omejen (Marchant, 2015).

Največja verska manjšina v Iranu so suniti. Med njimi je največ Kurdiv, Baluči, Turkmeni, Arabci in manjše perzijske skupnosti. Šiiti generalno priznavajo sunita kot nepopolne muslimane. Iranski režim deklarativno ne preprečuje izkazovanje sunitske veroizpovedi, toda v realnosti ga omejuje, saj blokira tudi izgradnjo mošej, javno izkazovanje vere in sunitske kulture. Še bolj negativen odnos ima režim do verovanja Bahai, ki ga v popolnosti prepovedujejo, pripadniki te vere pa tvegajo aretacijo, če priznajo svojo veroizpoved. Kljub temu, da so nemuslimanske vere priznane kot manjšinske, jim oblasti onemogočajo neovirano izvajanje verskih in ostalih obredov.

Province, ki so večinsko perzijske, so bolj razvite, z boljšo infrastrukturo, čeprav se situacija v zadnjem obdobju vendarle malce izboljšuje tudi v perifernih provincih, kjer prevladujejo druge etnične skupine (Hassan, 2008).

Iran zagotavlja svobodo kulture izražanja in jezikovno raznolikost. Mnogo provinc v Iranu oddaja televizijske in radijske programe v lokalnem jeziku. Jezik šolskega sistema ostaja perzijsčina, azerbajdžanski jezik pa se lahko učijo na univerzah in drugih višjih izobraževalnih zavodih. Azerbajdžanski in kurdski jezik sta edina, ki imata svoj program tudi na univerzi, v bližnji prihodnosti pa se bo podoben program verjetno odprl tudi za arabski jezik.

7. KURDSKO VPRAŠANJE V IRANU

Nekateri Kurdski voditelji so se že ob koncu 19. stoletja sklicevali na kurdske nacionalizem z željo poenotiti prebivalstvo v boju proti obema centralistično orientiranima imperijema. Oba takratna imperija – Otomanski in Perzijski sta ukinila samostojne in pol-samostojne kurdske emirate in kneževine. Posledično so voditelji le teh hoteli pridobiti nazaj svoj vpliv, pojavili pa so se tudi drugi voditelji, ki so se z njimi borili za prevlado. Po ukinitvi kurdske države so imeli še pomembnejšo vlogo plemenski voditelji (Miri in Age), saj sta se morala iranski Šah in Turški sultan zanesti na njih za obvladovanje razmer. Voditelji so se med seboj borili za prevlado, kar je centralnim oblastem onemogočalo trajna zavezništva. Ker ni bilo več vmesne veje oblasti, so za mediacije in reševanje sporov pogosto določili verske voditelje – šejke. Ti praviloma niso bili povezani s posameznimi plemeni, spoštovali so jih plemenski vodje in do neke mere tudi centralna oblast. Šejki so zato postali najpomembnejši politični voditelji Kurdistana do sredine 20. stoletja.

Zametki kurdskega nacionalizma so služili kot dobro orodje za mobilizacijo prebivalstva. Eden izmed voditeljev je zanetil upor leta 1880, ki ga lahko upoštevamo kot prvi poskus kurdskega nacionalizma – Šejk Obajdulah. Njegov cilj je bil združiti vse ozemlje, na katerem živijo Kurdi, toda njegov motiv je bil osebni, obvladovanje večjega ozemlja in odstranitev tekmecev. Uporniki s turške strani so zavzeli tudi dobršen del kurdskega ozemlja v Iranu in nadaljevali boje tudi proti osrednjemu delu Irana. Perzijska vojska je šejka porazila in izvedla povračilne ukrepe s poboji nešiiškega prebivalstva. V boju proti šejku so radi sodelovali tudi kurdske age, ki niso bili naklonjeni ideji njegovega vladanja in so želeli obdržati svojo moč. Ideja o neodvisnosti pa je kljub vsemu ostala v kolektivnem spominu Kurdiv (Koohi-Kamali, 2003).

7.1. PLEMENSKI UPORI KURDOV

Po prvi svetovni vojni so razpadli veliki imperiji in mnogi narodi so imeli priložnost do samoodločbe. Načrt ameriškega predsednika z Wilsona, objavljen leta 1918 je obsegal tudi vprašanje nacionalnih pravic Kurdiv. Kurdi so na konferenci v Sevresu zagovarjali pravico do samoodločbe, države Kurdistan. Za Irak in Turčijo so tako politiki predlagali označitev območja, prehodno obdobje in v končni fazi, če bo želja Kurdiv, možnost neodvisnosti. S tem aktom je bila posredno omogočena tudi združitev vseh Kurdiv v skupno – lastno državo (Deschner, 2007).

Kurdi so s pomočjo Britancev poskusili ustanoviti državo. Interes Britancev je bil v ustanovitvi tamponske države med njihovim vplivnim območjem in Turčijo ter Rusijo na drugi strani. Niso se želeli zoperstaviti Iranu, kjer so svoj vpliv že uveljavili in jim ni ustrezalo, da bi se tam pojavili nemiri in nestabilnost. Svoje aktivnosti so tako usmerili predvsem v iraški in turški del Kurdistana. Kurdi so se na ozemlju propadlega Otomanskega imperija borili proti Turkom za pridobitev svoje samostojnosti. Po uveljavitvi Mustafa Kemala kot močnega turškega voditelja so se tudi nekateri kurdske voditelji odločili za sodelovanje s Turki v muslimanski koaliciji proti možni ustanovitvi države Armenije, Asirije ali drugih krščanskih držav, ki so jih podpirali Rusi. Močni Turki pa po armenskem genocidu in vojaški prevladi v vzhodni Anatoliji o kurdske samostojnosti ali avtonomiji niso hoteli slišati. S sporazumom v Lozani leta 1923 je bilo tako konec ideje o samostojnem Kurdistanu (McDowall, 2004). Novonastali Sirija in Irak, ki sta bili del mandatnega območja Francozov in Britancev pa sta Kurde trajno razdelili med štiri narode, v mejah katerih

prebivajo še danes. Kurdi ob tem v nobeni od držav niso imeli posebne avtonomije (Dahlman, 2002).

Iranska kurdska plemena so pričela z uporom, vendar so le ta večinoma služila pri mobilizaciji proti Teheranu in slabitvi rivalskih plemen in niso imela močnejših nacionalističnih teženj. Najpomembnejši voditelj v tem obdobju je bil Simko iz plemena Šikakov. Med prvo svetovno vojno je Simko širil vpliv po regiji severno in zahodno od jezera Urmija. V tem času je njegova vojska sodelovala s Turki in skoraj iztrebila asirsko manjšino, ki si je v severozahodu Irana prizadevala za avtonomijo. Njihov »modus operandi« je bilo ropanje vasi, pobiranje podkupnin in ustrahovanje. Občasno so sodelovali s perzijsko oblastjo, s Turki, po prihodu Britancev in Sovjetov pa so iskali zaščito tudi pri njih. Simko je razumel, da želijo tuje sile svoje vplivne cone zaščititi s tamponskimi državami. V letu 1922 je nadziral že zelo veliko območje od jezera Urmija do mest Bane in Sardašt na jugu. Na drugi strani se je pričela krepiti perzijska vojska pod vodstvom novega voditelja – Reza Šaha. V tem letu jih je vladna vojska porazila in prevzela oblast nad večino ozemlja. Simka so leta 1929 v zasedi ubili perzijski vojaki.

Kurdski nacionalizem se po prvi svetovni vojni v Iranu ni izražal v politični ideologiji in organizaciji. Političnih strank ni bilo, Simkova mreža pa je temeljila na osebnem stiku. Privrženci so mu sledili zaradi koristi pri plenjenju vasi in pobiranju dajatev. Ko so plenili vasi ali mesta, se dostikrat niso ozirali na nacionalno pripadnost, tako da so oropali tudi kurdsko prebivalstvo. Prav tako so pridružena plemena zapustila Simkovo koalicijo, v kolikor za njih ni bilo zadosti koristi, torej niso sledila svojemu voditelju pri doseganju skupnih ciljev, temveč je prevladovalo osebno pridobitništvo. Simko je sicer uporabljal retoriko nacionalizma, a njegovi nameni in sredstva so bili usmerjeni v lastno korist.

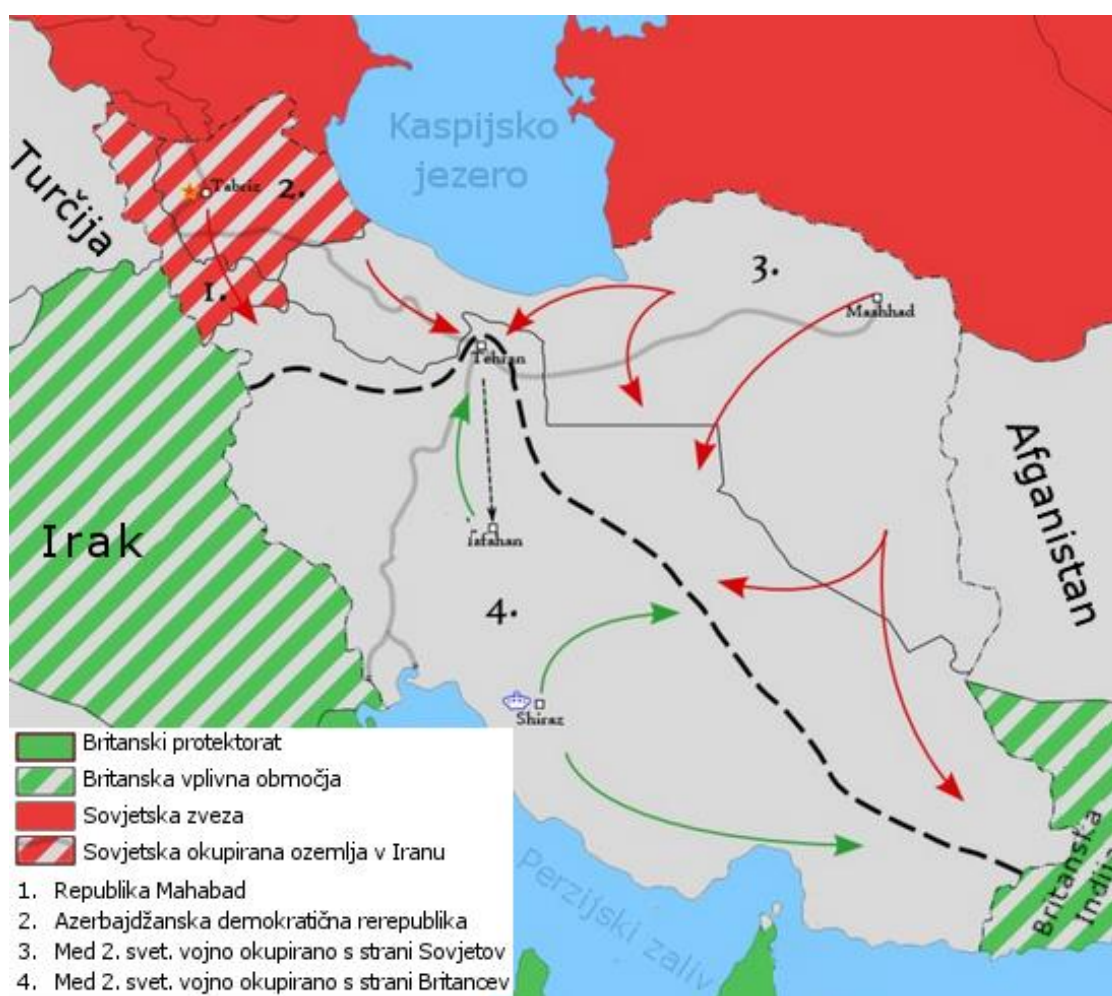
V letih med 1920 in 1940 je centralna oblast pod vodstvom Reza Šaha modernizirala državo in državno upravo, po zgledu zahodnoevropskih držav in tudi Kemalove Turčije. Reza Šah je želel močno centralizirano državo, zato je svoje sile usmeril k okrepitvi moči v perifernih regijah in eliminaciji težav, ki so jih predstavljala plemena. Njegov program je bil namenjen vpeljavi državne industrije in koncentraciji gospodarstva in političnega življenja v Teheranu. Trudil si je združiti državo in državljane v nacionalno enoto s pokoritvijo plemen in odstranitvijo velikih plemenskih vodij. Vpeljal je perzijski jezik kot uradni jezik države in prepovedal uporabo drugih jezikov. Prepovedal je tradicionalne noše, vpeljal je zahodno modo, ipd.

Načrt Reza Šaha je bil, da plemena stalno naseli in s tem eliminira močne plemenske voditelje. Nekatera izmed kurdskih plemen je preselil izven Kurdistana, npr. Kalbagbe v Isfahan, Jazd in Hamadan. Na njihovo ozemlje so naselili turško govoreče prebivalce. Metode so vključevale tudi odvzem čred, prepoved migracij, prisilne preselitve, kar je vplivalo na plemensko solidarnost in sodelovanje. Z ukrepi proti plemenom je bila prekinjena tudi oskrba mest z živili in posledično pomanjkanje denarja in dobrin, ki so jih plemena dobila v zameno, kar je še dodatno služilo v korist Šahovemu načrtu. Leta 1937 je podpisal sporazum s Turčijo in Irakom o priznanju obstoječe meje in o dobrososedskih odnosih, ki je Kurdom onemogočil prost prehod in možnost, da bi s sodelovanjem z oblastmi v sosednji državi povzročali težave doma, kot so to počeli dolga leta. Če ne bi bil leta 1941 Šah prisiljen abdicirati, bi bil njegov načrt nadzora nad plemeni lahko v popolnosti uspešen. Po tem dogodku so se nekateri plemenski vodje zopet okrepili in odšli nazaj v gore (McDowall, 2004).

7.2. REPUBLIKA MAHABAD

Kurdska družba se je s stalno naselitvijo in urbanizacijo premaknila proti nastanku kurdskega gibanja za samostojnost. Leta 1941 se je kurdski nacionalizem okrepil kot posledica dogajanj v 2. svetovni vojni. Zavezniki so želeli pomagati sovjetskim silam z oskrbo iz perzijskega zaliva po kopnem do Kaspijskega morja, zato so Iran napadli in zasedli. Rusi so prodrli s severa in zasedli severozahod države. S tem so na zasedenem ozemlju omogočili razvoj nacionalnih idej še nepriznanih narodov. Provinca Kurdistan ni bila pod sovjetsko okupacijo, južne dele ozemlja s kurdsko poselitvijo je večinoma nadzorovala Velika Britanija. Meja je potekala približno na črti med krajema Sakez in Sardašt. Sovjetska zveza si je zaradi razvoja vojne in stiske želela miru v severozahodu Perzije, zato je bila naklonjena tudi kurdskim nacionalnim idejam.

Karta 16: Iran in regija po koncu druge svetovne vojne.

Vir: Iranreview.org, 2015, priredil: Iztok Pavlič.

Kurdski borci so se v času invazije oskrbeli z orožjem, prevzeli kontrolo nad nekaterimi mejnimi postojankami z Irakom, tako se je lahko sprostil prihod Kurdskih borcev iz Iraka. Med poveljniki iz Iraka je prispel Hama Rašid, ki je uspešno zasedel mesto Bane in prodr v mesto Sanandadž. Tam je od britanskih poveljnikov zahteval priznanje kurdske neodvisnosti. Perzijski general je med tem uspel organizirati enote, tudi s plačevanjem kurdskega plemena

Tilekuhov, ki so napadli Rašidove može. V končni fazi je ta pohod propadel in povzročil večji razdor med Kurdi.

Pomladi 1942 so se Perzijci okrepili in s pomočjo starih zaveznikov plemena Tilekuh zopet uničiti enote Hame Rašida. Na posredovanje zaveznikov so Perzijci morali sprejeti Hamo Rašida kot guvernerja v Banehu. Perzijci so mirne razmere vzpostavili konec leta 1942. Sovjeti so zbrali najpomembnejše politične voditelje in plemenske poglavarje Kurdov. Med njimi so bili poglavarji mogočnega plemena Herkov, ki pa so bili razdeljeni in so jih predstavljali kar trije predstavniki različnih frakcij. Eden izmed političnih voditeljev je bil Gazi Muhamad, ki je predstavljal bogato in izobraženo meščanstvo.

Ena izmed težav, s katero so se ukvarjali Sovjeti, je bilo vprašanje Azerbajdžana, ki je bil že tedaj razdeljen med Iranom in Sovjetsko zvezo. Obenem niso zaupali Kurdom, ki so bili tradicionalno bolj naklonjeni Nemcem. Poglavarji in oblast sta bila praviloma v rokah zemljiških veleposestnikov in verskih voditeljev, torej konservativnih struj, ki bi se lahko odmaknile od sovjetske marksistične ideologije.

Mahabad ali Saudž Bulak je kraj, ki je bil po drugi svetovni vojni versko središče Kurdov. Kurdi so 16. 9. 1942 ustanovili stranko Komite za vstajenje Kurdistana, krajše Komala. V aprilu 1943 so izvolili centralni komite. Gibanje se je širilo med okoliškimi kraji in plemeni – to je potekalo severno od Sakeza, kjer jih niso ovirale britanske ali perzijske varnostne sile. Potekala so srečanja z iraškimi in turškimi Kurdi, kjer so si obljubili medsebojna pomoč in raziskovali možnost ustanovitve skupne države – ideja o skupnem velikem Kurdistanu. Avgusta 1944 so sklenili »Pakt treh dežel« na gori Dalanpur, kjer se stikajo Irak, Iran in Turčija. Pakt je predvideval skupno uporabo materialnih in človeških virov v prihodnjem velikem Kurdistanu, pripravili so tudi zemljevid predvidene države. Kot je to običajno pri idejah o velikih državah, je bilo ozemlje zarisano zelo velikopotezno. Medtem ko je bil del od Ararata do ravnin Evfrata in Tigrisa še skladen z naselitvenim območjem, pa je bila meja na jugu pomaknjena do Perzijskega zaliva. Načrt je vključeval vključitev etničnih skupin Lurov in Bahtijarjev v kurdsko državo. Dejstvo je, da omenjeni skupini nista gojili kurdske narodne zavesti. Na zahodu so mejo pomaknili do Sredozemskega morja, predvsem so se tu opirali na poselitev v okolici Alepa, kjer pa kurdsko prebivalstvo ni bilo v večini. Verjetno sta bila oba dela mišljena bolj strateško, saj bi osrčje kurdske države povezoval z morjem. Podobno je bilo tudi z vključitvijo širše okolice Kirkuka v Iraku, kjer so bili Kurdi sicer v večini, zelo pa so bile prisotne tudi ostale etnične skupine, predvsem Arabci in Turkmeni (Deschner, 2007).

Poleg spodbujanja kurdske samostojnosti so Sovjeti za samostojnost spodbujali tudi azerbajdžansko narodno skupnost. Verjetno pa so imeli v mislih ozemeljsko širjenje, saj bi naknadno lahko obe republiki združili v Sovjetsko zvezo (Smith, 2007). Sovjeti niso niti opustili ideje o ideološkem boju znotraj celotnega Irana. Oblikovana je bila perzijska komunistična stranka Tudeh, ki je imela njihovo podporo. Na parlamentarnih volitvah 1942 so bili neuspešni, zato so se Sovjeti odločili za prvo varianto: podporo azerbajdžanski in kurdski samostojnosti (Deschner, 2007).

Iranski Azerbajdžanci so pod vodstvom Džafarja Piševarja pričeli z bojem za samostojnost. Leta 1928 je rusko–perzijska pogodba razdelila Azerbajdžance v dve državi. Iranske Azerbajdžance je podobno kot Kurde Pahlavijev režim zatiral, zato je tudi pri njih tlela nacionalistična ideja. Iranci so si jih želeli podrediti in popolnoma asimilirati v iransko družbo. Eden izmed ukrepov je bila prepoved njihovega jezika azeri. Na ruski strani tako strogih ukrepov ni bilo, zato so ob zasedbi Irana prebudili narodno zavest in pričeli z bojem za samostojnost. V septembru 1945 so pričeli z aktivnostmi, zavzeli so maloštevilna perzijska vojaška oporišča in žandarmerijske postojanke ob podpori Sovjetov. 15.12.1945 so razglasili

Avtonomno republiko Azerbajdžan in oblikovali skupščino iz članov Demokratske stranke Azerbajdžana. Pričeli so s trdimi sovjetskimi prijemi: razlastijo veleposestnike, javno življenje sovjetizirajo, vzpostavijo tajno policijo, cenzuro, aretacije in likvidacije nasprotnikov.

Kurde so Sovjeti poskušali prepričati, da bi se odpovedali lastni državi in se pridružili Azerbajdžancem. Kasneje bi z razširitvijo na ostale dele kurdskega ozemlja ustanovili skupno državo Kurdistan. Ko je kurdski voditelj Gazi Muhamad to odklonil, so Sovjeti vseeno ponudili sodelovanje pri odcepitvi od Irana. Komala se je po povratku delegacij preimenovala v Kurdsko demokratsko stranko (KDP). V svojem programu so zahtevali Veliki Kurdistan, kurščino kot uradni državni jezik, državne prihodke, ki morajo ostati v Kurdistanu in vzpostavitev bratstva z narodnostnimi manjšinami, ki živijo v Kurdistanu (Deschner, 2007).

Karta 17: Ozemlje republike Mahabad.

Vir: O'Shea, 2004, stran 152, priredil: Iztok Pavlič.

23.1.1946 ustanovijo Kurdsko republiko Mahabad. V februarju prejmejo sovjetsko pomoč v orožju in radijski oddajnik, s katerim pričnejo oddajati v kurdskem jeziku – prvi kurdski radio. Ustanovili so vojsko, v katero se je vključilo veliko iraških Kurdev, ki so bili navdušeni nad idejo kurdske samostojnosti. Vojaška pomoč Sovjetov je bila skromna, dobili niso

težkega orožja, niti zadosti vozil, prav tako niso priskrbeli dogovorjene finančne pomoči. Medtem so se vojski Mahabada pridružili številni plemenski vodje s svojimi vojaki, npr. Šikaki, Herki, vojska Hama Rašida. Pridružili so se jim tudi Mustafa Barzani s svojimi borci iz Iraka, ki so se umikali ob spopadih z iraškimi in britanskimi silami na ozemlju severnega Iraka. Barzani je s svojimi tri tisoč borci hitro pričel z vojaškimi operacijami proti jugu v provinci Kurdistan in Kermanšah z namenom združitve kurdskih ozemelj v novonastalo državo. V Mahabadu se je medtem nova država utrjevala. Gospodarstvo se je okrepilo, cvetela je trgovina, predvsem s pretihotapljenim blagom iz Iraka. Država ni postala podobna Demokratični republiki Azerbajdžan, saj ni izvajala množične represije in je državljanom omogočala prost izhod v tujino, cenzure tiska ni bilo, niti se niso lotili zemeljskih razlastitev. Stranka se je zavedala, da bi s preveč reformami odtujila plemenske voditelje in posestnike, kar pa si zaradi odvisnosti od njihove vojaške pomoči ni mogla privoščiti (Deschner, 2007)

Vpliv Sovjetske zveze je bil zelo blag, praktično neobstoječ. Sovjeti so se v tem času obrnili na Teheran in zahtevali pravice do vrtnanja nafte v severnem Iranu. To je bil tudi eden glavnih ciljev Sovjetske zveze v Iranu. V začetku leta 1946 so svoje zadnje garnizije umaknili Britanci, skupaj z ZDA in Francijo pa so preko OZN zahtevali odhod sovjetskih sil. Njihove aspiracije so bile prav tako povezane z nafto v Iranu in njenim nadzorom. Ko so Sovjeti dosegli podpis pogodbe o črpanju nafte, so Iran zapustili. Njihov drugi cilj vključitev poslancev komunistične stranke Tudeh v vlado je bil prav tako uspešen, zato so svoje enote umaknili iz Irana. Moskva je tako iranske Azerbajdžance in Kurde pustila brez varovanja.

Iranski ministrski predsednik je v novembru 1946 ukazal zasedbo iranskega Azerbajdžana in Kurdistanu. V Kurdistanu še niso bili seznanjeni s skrivnimi dogovori Moskve, zato so računali na pomoč Sovjetov. Decembra 1946 so perzijske enote vkorakale v prestolnico Azerbajdžana Tabriz in s pomočjo opozicije krvavo obračunale s separatisti.

17. 12. 1946 so perzijske enote vkorakale tudi v Mahabad in razglasila konec Kurdske republike in ponovno vključitev v Iran. Voditelja Gazija Muhameda so zaprli v hišni pripor. Proti režimu se je na strani republike borilo le malo plemen, nekatera izmed plemen so raje odšla proti Azerbajdžanu in sodelovala pri plenjenju. Šah Muhamed Reza Pahlavi je s pomočjo vojaškega sodišča na veleizdajo obsodil voditelje in jih usmrtil (Deschner, 2007). Mustafa Barzani, ki je medtem ustanovil politično stranko, ravno tako poimenovano Kurdska demokratska stranka (KDP), je zbežal v Irak (Dahlman, 2007).

7.3. OSLABITEV POLITIČNE MOČI IRANSKIH KURDOV

Po propadu republike Mahabad so oblast v iranskem Kurdistanu zopet prevzeli lokalni voditelji, plemenski poglavarji in veleposestniki, ki so tako moč imeli že prej v času dinastije Kadžarov. Ti neformalni voditelji so vaščanom pomagali pri uradnih zadevah (večina je bila nepismena), nudili zaščito, priskrbeli posojila in s tem poskrbeti za odvisnost od njih. Reza Šah je obračunal z velikimi plemenskimi voditelji, vendar je manjše voditelje pustil pri miru. Kurdski kmetje se niso uprli, toda s položajem niso bili zadovoljni. Stranka PDKI je morala delovati v ilegali, v Iranu je bila uradno prepovedana in v tem času ni imela velikega vpliva nad kurdskim prebivalstvom (McDowall, 2004).

KDP je bila ideološko blizu marksistični stranki Tudeh, vendar nista nikoli sodelovali. Leta 1949 je Muhamed Reza Šah pričel z ofenzivo in stranko Tudeh prepovedal, uvedel je tudi cenzuro. Po nastopu novega premierja Mosadeka pa so se razmere umirile. Kurdi so ga podprli, saj so verjeli v njegove obljube o decentralizaciji. Stranka KDP se je zopet okrepila,

prebivalci Mahabada so leta 1953 celo izvolili poslanca KDP v iranski parlament (Strohmeier, Yalcin-Hackman, 2003).

Ministrski predsednik Mosadek se je trudil, da bi vlogo Šaha zmanjšal na minimum, zato ga je ta s pomočjo Američanov odstranil z oblasti. Po ponovnem prevzemu oblasti je Šah še siloviteje nadaljeval z reformami: vse šolanje je potekalo v perzijsščini, vsi pomembnejši uradniki so bili nastavljeni s strani Teherana, Kurdistan pa je bil v praksi podvržen izrednim razmeram. KDP se je postavil na okope in predstavil prioritete: zrušitev monarhije, oblikovanje kurdske entitete, liberalizacija vsega Kurdistana in pravice žensk. Po padcu Republike Mahabad so prvič izdali časopis v kurdščini, v katerem so se zavzemali za separatizem. Svoj centralni štab je stranka preselila v Irak, kjer je prišla pod vpliv Barzanijeve KDP. Obe stranki pa sta postali bolj konservativni.

Iranski režim je previdno izbiral tarče represije, saj se je bal sovjetske intervencije. Medtem so se v Iraku pričela trenja, padec Hašimitov in poziv Kurdom k sodelovanju v upor. Iranski režim je zato v svoj Kurdistan napotil vojsko, saj se je bal prelivanja upora tudi na iransko stran. Mula Mustafa Barzani je leta 1958 predlagal združitev strank KDP z iraške in iranske strani. Iran je reagiral in s pomočjo Savaka, tajne policije, aretiral okrog 250 aktivistov in s tem zelo oslabil stranko PDKI v Iranu. Večina preostalih je zbežala čez mejo v Irak. Leta 1961 je iranski PDKI sodeloval v pomoči iraškemu pri upor. Do združitve strank ni prišlo.

Barzani je v velikem kurdske razkolu obrnil hrbet iranskemu PDKI, saj je potreboval pomoč iranskega šaha v boju proti iraškemu režimu stranke Baas. Šah je od Barzanija zahteval protiusluge, ki so bile uperjene proti Kurdom v Iranu. Barzani je zato od iranske stranke PDKI zahteval, da konča s protirežimskim delovanjem, odrekel je gostoljubje borcem in predstavnikom v Iraku. Med kurdske skupinami se je vnel oborožen spopad, v katerem so iranski Kurdi utrpeli hude izgube. Leta 1975 je Iran končal sodelovanje z Barzanijevimi Kurdi, sklenil sporazum z Irakom in povzročil hud poraz iraških Kurdev proti režimu Sadama Huseina (McDowell, 2004).

Agrarna reforma Šaha Pahlavija od šestdesetih let naprej je v Iranu predvidevala izboljšanje stanja malih kmetov in zmanjšanje posesti veleposestnikov. Zmanjšanje posesti so izvajali zelo selektivno, saj so razlastili predvsem nasprotnike režima, plemenske vodje in veleposestnike, ki pa so sodelovali z režimom, pa so pustili pri miru. Država je nato poskusila s kooperativami in zadrugami. S tem ukrepom so ustvarili agrarni proletariat, kar je posledično pomenilo povečanje trenj in razvoj ideološkega boja. Zaradi centralizacije so se povečevale razlike znotraj države: industrializacija je praktično zaobšla periferijo in povečala ekonomsko neenakost, spodbudila je ekonomske migracije. Leta 1977 je bilo v centralnem Iranu kar 80 % mestnega prebivalstva, v Kurdistanu pa samo 25 %, delež pismenih je bil v centralnem Iranu 66 %, v Kurdistanu pa 36 %. Po drugi strani pa je ta proces zadal pomemben udarec in je zmanjšal vpliv starih vladajočih razredov: plemenskih voditeljev in veleposestnikov (McDowall, 2004).

Stranka PDKI je zopet postala popularna med kurdske prebivalstvom, znala je nagovoriti nove socialne razrede, opustila je večino gverilskih aktivnosti in pričela s povečevanjem baze tudi na račun intelektualcev, ki so živeli in študirali na zahodu. Zopet se je obrnila na levo in za voditelja izbrala dr. Gasemluja. V naslednjih letih so sodelovali z marksističnimi in islamističnimi skupinami, ki so se v Iranu zoperstavile monarhiji. V stranki se je pojavilo več struj in izstopov, predvsem na račun opustitve gverilskega boja proti oblasti (Yildiz, 2007).

Stranka PDKI je zahtevala federalizacijo Irana na principu Jugoslavije. Njihovo geslo je bilo: »Demokracija Iranu, avtonomija Kurdistanu«. Organizacija in večina prebivalstva prave želje

in možnosti po boju za samostojnost niso več čutili. Bili so v boljšem položaju kot iraški Kurdi, saj jih je z Iranom združeval podoben jezik in kultura, njihov položaj pa je bil podoben ostalim skupinam z obrobja, kot so Baluči ali Luri. Nadalje se je nekaterim Kurdom uspelo prebiti v vladni aparat, nekaterim posestnikom pa so ob agrarni reformi dovolili obdržati posesti in s tem politično moč. Militantnim in separatističnim voditeljem je bilo tako težje definirati svoje cilje in mobilizirati prebivalstvo (Koochi-Kamali, 2003).

7.4. KURDSKI NACIONALIZEM IN ISLAMSKA REVOLUCIJA

Šahova centralizacija in sekularizacija sta bili glavni vodili upora raznovrstne iranske opozicije. Etnične manjšine so čutile posledice centralizacije in nazadovanja perifernih regij. Medtem ko je bilo razmerje med industrijskimi delavci in kmeti v Vzhodnem Azerbajdžanu 1:2,6, je bilo to razmerje v provinci Kurdistan 1:20. V osrednjem Iranu se je krepila nacionalna iranska zavest, kar je bil del Šahovega načrta. Ta zavest pa se ni razširila na periferijo, še več, etnične skupine so se temu uprle, prebivalci so se politično angažirali in zahtevali avtonomijo in decentralizacijo. Na drugi strani je režim s korupcijo, približevanjem Zahodu, ekstravagantnim življenjskim slogom oblastnikov in sekularizacijo močno angažiral duhovščino pod vodstvom Ajatole Homeinija, ki je organizirala proteste in mobilizirala prebivalstvo.

Kurdski voditelji stranke PDKI so predstavili program kurdske avtonomije leta 1979. Stranka je bila bistveno bolj organizirana in zrela, kot je bila leta 1946 pri ustanovitvi Republike Mahabad. Po koncu islamske revolucije je stranka »de facto« vladala v Kurdistanu, saj tam ni bilo prisotne Iranske vojske ali policije. Ustanovili so Revolucionarne svete, svete delavcev in kmečke zveze, ki so zamenjale režimske enote. Provinca Kurdistan je postala močna opozicijska baza. Novoustanovljena oblast z Ajatolo Homeinijem je bila na začetku še naklonjena ideji o pravicah etničnih skupin in je načelno sprejela možnost avtonomije kurdskega prebivalstva, vendar je kmalu spremenila svoje mnenje. Mnenje uradnega Teherana je bilo, da bi se s tem uprle tudi druge etnične skupine, podporo bi lahko dobili tudi s strani zunanjih sil in s tem ogrozili teokratsko republiko (Yildiz, 2007).

Ko so Kurdi po islamski revoluciji spoznali, da njihove ambicije po avtonomiji ne bodo uresničene, so izbruhnili spopadi. Leta 1981 se je stranka PDKI združila z Nacionalnim odporniškimi svetom, ki je združeval vse iranske opozicijske sile. Orožje naj bi Kurdom priskrbeli tudi Turčija in Irak, ki sta želela destabilizirati Iran. Kurdski borci so se borili proti novi Revolucionarni gardi – Pasdrani, trdi zagovornici šiizma. Režim jih je poslal v posredovanje namesto redne vojske in s tem samo podžgal upor sunitskih Kurdiv. Podeželje je med spopadi ostalo pod kurdsko oblastjo, mesta pa večinoma ne, saj so jih tudi močno bombardirali z artilerijo in bombniki. Utrdba je bilo mesto Bukan, večkrat so Kurdi osvojili tudi Mahabad. Ajatola Homeini je razglasil sveto vojno nad Kurdi, prepovedal je njihovo politično aktivnost, voditelje pa izgnal iz Teherana. V dveh letih je bilo ubitih 10.000 Kurdiv, med bojevanjem, a tudi s poboji z namenom zastraševanja (Ahmadzadeh, Stensfield, 2010).

Režim je izvedel referendum za sprejetje nove ustave, ki pa ni priznavala etničnih manjšin. Kurdi in Azerbajdžanci so referendum bojkotirali. Na kurdske strani je bilo veliko neenotnosti. PDKI, najpomembnejša kurdska stranka, je imela podporo v okolici Mahabada in Umrije, toda na drugih naseljenih delih iranskega Kurdistanu je bil njen vpliv manjši. Na severu se je vmešavala iraška KDP z Barzanijem, ki je nagovarjala skupnost kurmandži govorečih Kurdiv in jih usmerila proti upornikom (McDowall, 2004).

Na jugu pa je bila rivalska organizacija Komala. Nova Komala se je formirala kot nasprotovanje stranki PDKI zaradi njenega odmika od militantnega upora in socialistične ideologije konec šestdesetih let. Bili so marksisti, navdušeni nad kitajsko revolucijo, z izobraževanjem so želeli ustvariti kadre, ki bi Kurdistan popeljali v napredek v kmetijstvu in industriji. PDKI so označevali kot buržoazne nacionaliste. Najmočnejšo podporo so imeli v Sanandadžu in Mairvanu, kjer se je bolj razvilo poljedelstvo in tržni odnosi ter posledično bolj socialno strukturirana družba. Ta del Kurdistana se je politično razvijal drugače kot osrednji deli. Bolj so skrbeli za zmanjševanje ekonomskih razlik, npr. v času najhujše lakote so zaplenili skladišča lokalnih velikašev in jih razdelili pomoči potrebnim. Ob nasilju Pasdarana PDKI v teh delih ni posredoval, zato pa se je angažirala Komala in Fida'in. Stranka Komala je bila leta 1983 izgnana iz Irana in ima od takrat glavni sedež v Iraku.

Kurdski plemenski voditelji so bili redko vpleteni v politične stranke in njihova podpora nacionalističnim idejam je bila različna. Celo znotraj istih plemen so nekateri voditelji podpirali in sodelovali z različnimi skupinami, ki so se borile proti ali za kurdske nacionaliste. Sam režim si je zaveznike poskušal poiskati med pomembnimi osebami, ki niso bile naklonjene politični avtonomiji, ampak so podpirale le kulturno avtonomijo. Nekateri voditelji iz kleriških krogov so podpirali levičarske stranke in tako mehčali dokaj konservativno prebivalstvo, medtem ko so drugi sodelovali na strani režima. V Marivanu, kjer so bili zelo slabi odnosi med kmeti in posestniki, so to zadnji izkoristili in podporo kmetov Komali obrnili v svoj prid. Ustavili so agrarno reformo in obdržali večino svojih posesti (Koohi-Kamali, 2003).

Šiitski Kurdi, južno od Sanandadža so imeli odklonilno stališče do avtonomije. V provinci Kermanshah je režim lahko rekrutiral pešmerge, ki so zagovarjali enotnost Irana in so se borili proti sunitim Kurdom.

Homeini ni priznaval prizadevanj narodnih manjšin. Vse islamske narodnosti je označil kot brate, manjšine so bile lahko le ne-muslimanske. Če manjšinske pravice zahtevajo muslimani, pa je to razumeti kot bogokletno dejanje. Obstajala je možnost, da bi Kurdi postali manjšina na račun sunitске veroizpovedi, vendar je ustava priznala zakone štirih sunitških vej prava, tako da so formalno odpravili tudi to možnost. De facto pa je islamska republika privilegirala šiizem; za vse pomembnejše politične funkcije ustava predpisuje, da jo mora zasedati politik šiitske veroizpovedi.

Sunitški Kurdi na referendumu o ustavi, ki ni upoštevala ne etničnih ne verskih manjšin, niso glasovali, šiitski Kurdi pa so jo podprli. PDKI je postala prepovedana, iranska vojska pa je zasedla večino Kurdistana. Istega leta se je pričela iransko-iraška vojna. PDKI je ob tem dejstvu zahteval, da režim odide iz Kurdistana in prizna avtonomijo (McDowall, 2004).

7.5. OBRAČUN TEOKRATSKEGA REŽIMA S KURDI

Ob pričetku vojne Irana z Irakom so iranski Kurdi videli priložnost, da ta položaj izkoristijo. Teheranu so ponudili svoje sodelovanje proti Iraku v zameno za avtonomijo, a jih je ta zavrnil. Ker je bila iranska vojska v boju z iraško, so Kurdi prevzeli nadzor nad iranskim Kurdistanom. Obe državi sta se zavedali svojih problemov s Kurdi, zato sta se kljub medsebojni vojni odločili posredovati.

Leta 1984 je Teheran ob pomoči Barzanijevega KDPja izvedel množično ofenzivo v iranski Kurdistan, kjer je zavzel večino ozemlja in tja stalno postavil vojsko. Prebivalstvo je pričelo bežati, pešmerge PDKI pa so bili pregnani v Irak, kjer so v sodelovanju z drugo organizacijo

iraških Kurdev PUK napadali Iran. PUK (Patriotska unija Kurdistanu) je s PDKI sodelovala predvsem zaradi rivalstva z Barzanijevo KDP v iraškem Kurdistanu. PDKI je sodelovala tudi z organizacijo Komala. Sodelovanje se ni dobro končalo, saj se je zaradi spora razvil konflikt in oborožen spopad, ki je trajal več let. Sočasno je neenotnost izkoristila tudi perzijska oblast, ki je rekrutirala šiitske Kurde iz province Kermansah za borbo proti nacionalistom (Koochi-Kamali, 2003).

Iraška stran je močno bombardirala obmejna mesta, ki so bila večinoma kurdska. Pri tem so uporabili kemično orožje, ki so ga uporabili tudi proti civilnemu prebivalstvu. Najbolj so bila prizadeta mesta, kjer so kurdske aktiviste preganjali in pobijali tudi iranske enote (Yildiz, 2007).

Iranski Kurdistan je bil po koncu iransko-iraške vojne uničen. Veliko prebivalstva je bilo razseljenega, smrtnih žrtev je bilo veliko, stranka in borci PDKI pa popolnoma poraženi, ozemlje je bilo pod nadzorom iranske vojske. Ker so vojaško posredovali tudi Iračani v iraškem Kurdistanu, se je veliko beguncev usmerilo čez turško mejo. V Turčiji so kmalu opustili humanitarno pomoč in jih prisilili, da so se vrnili v Iran.

Šiitski del Kurdistanu je večinoma močno podpiral islamsko revolucijo, vendar je po dolgem obdobju brutalnosti in zatiranja kurdskega upora sunitske manjšine vendarle razvil zamero do oblasti. Kurdi so v devetdesetih soočeni z visoko brezposelnostjo, uničeno infrastrukturo, zaradi povečevanja populacije pa so problemi eksistenčni, kar je vodilo v migracije proti bogatejšim regijam – Huzestan, Teheran in v druge države.

Predstavnik PDKI Gasemlu se je po koncu vojne pogajal z iransko vlado in vztrajal na avtonomiji. Leta 1989 so Gasemluja v atentatu ubili, ravno tako kot njegovega naslednika Šarafkandija v letu 1992. V atentatih so umrli tudi nekateri vidnejši predstavniki Komale. V letu 1993 je Iran bombardiral 271 vasi, ki so jih izpraznili in ustvari tamponsko cono. Kurdi niso imeli ne politične, ne vojaške moči, zato so bile njihove aktivnosti v naslednjih desetletjih zelo omejene (Anderson, Anderson, 2010).

Stranka PDKI si je v takih okoliščinah še vedno želela avtonomijo znotraj Irana, ker pa je bila oblast močna, ni verjela, da je čas primeren za pogajanja. Iranski režim je od leta 1993 naprej Kurdom dovolil nekaj svobode, možnost organizacije nekaterih kulturnih dogodkov in izdajo publikacij. S političnimi strankami se niso pogovarjali, vojaško so napadali njihove cilje, ki so bili locirani v iraškem Kurdistanu. Leta 1991 je iraškim Kurdom uspelo močno izboljšati svoj položaj in doseči de facto avtonomno regijo, zato je Iran še povečal aktivnosti proti svojemu kurdskega prebivalstvu. Verjeli so, da bodo uspehi v Iraku spodbudili nov val kurdskega upora v Iranu. To se ni zgodilo tudi zaradi dokaj dobrih vezi med Kurdske regionalno vlado v Iraku in Iranom, ki PDKI zaradi dogovora s Teheranom ne dovoli uporabo svojega ozemlja za izvajanje vojaških aktivnosti (McDowall, 2004).

Leta 1996 so izbruhnili upori zaradi smrti vplivnega sunitskega klerika Mule Muhameda Rabieija v Kermansahu (Human rights watch, 1997). Na splošno so pravice sunitske manjšine v Iranu zelo okrnjene. Oblast jim zavrača prošnje za izgradnjo mošej, v državnem aparatu na vidnejših položajih ni sunitov. Leta 1997 je bil kot predsednik Irana, z izdatno pomočjo Kurdev, izvoljen Muhamed Hatami, ki je obljubljal reforme, decentralizacijo in večji politični pluralizem. Ob njegovem vladanju je bil na mesto guvernerja province Kurdistan postavljen šiitski Kurd, Kurdistan je zapustila vojska, za izboljšanje razmer v regiji je namenil več sredstev. Izboljšal je odnose s sunitskimi manjšinami, v njegovi vladi so sodelovali tudi Kurdi. Na univerzah so kurdske študenti začeli izdajati svoje časopise, ustanavljala so se literarna in kulturna društva, kurdske parlamentarci so se združili v skupno poslansko skupino.

Veliko mladih Kurdov se je pričelo zanimati za politiko, kar se je pokazalo tudi v medijskem življenju, ki ga nista več obvladovali stranki PDKI in Komala (Ahmadzadeh, Stansfield, 2010).

Leta 1999 je bil ujet voditelj kurdske delavske stranke PKK iz Turčije Abdulah Ocelan, kar je sprožilo množične demonstracije v iranskem Kurdistanu, ki so jih oblasti nasilno zatrle. Tudi ostale večje spremembe, ki jih je napovedoval Hatami, so ostale neizpolnjene, predvsem zato, ker je v kompliciranem političnem sistemu zadnja beseda še vedno na strani šiitskega klera. Hatamijev reformistični slog je bil tako vseeno precej omejen (On the margins, 2012).

Leta 2000 je Komala izstopila iz Komunistične stranke Irana, ki jo je ustanovila sama in imela v njej večino, predvsem zaradi odtujenosti od kurdskega vprašanja in posledično manjše podpore v regiji. Do takrat so propagirali razredni boj, ki pa zaradi ostalih strank posledično ni vključeval kurdskega nacionalizma in je privedel do alienacije njihove baze. Nova Komala ima ambicioznejši nacionalni program, saj zahteva federalizacijo Irana, seveda s kurdsko federativno enoto (Koohi-Kamali, 2003).

7.6. PREGANJANJE POLITIČNEGA AKTIVIZMA

Leta 2005 je bil na iranskih predsedniških volitvah izvoljen zelo konservativni Mahmut Ahmadinedžad, ki je zopet okrepil oblast in jo približal šiitskim teokratskim elitam. Ahmadinedžad je trd zagovornik islamske identitete in je zatiral vse regijske in etnične zahteve. Ko je bil ubit kurdski aktivist Šivan Kaderi, so mu sledili nemiri ogorčenega kurdskega prebivalstva. Odnosi z oblastjo so se zaostрили, izvajali so masovne aretacije, usmrčitve, ukinjanje kurdskih časopisov in zatiranje kulturnega udejstvovanja. Med leti 2005 in 2008 so po poročilih organizacije Human rights watch usmrtili okrog 900 kurdskih aktivistov. Veliko usmrtitev je javnih, sodni procesi pa po poročilih nepravilni. Kurdski aktivizem oblasti obravnavajo kot separatistične težnje in s tem opravičujejo aretacije. V Iranu je aktivna moralna policija in obveščevalna služba – Herasat, ki sta pozorni na aktivnosti, ki kljubujejo režimu (On the margins, 2012). Politični organizaciji PDKI in Komala sta se angažirali in računali na vojaško intervencijo Zahoda, ki bi sledila intervenciji v Iraku. Američani pa so tam naleteli na veliko težav, tako da ideja o operaciji v Iranu ni bila uresničena. Kurdske stranke sta se od takrat notranje razklali in imata zelo omejen vpliv (Ahmadzadeh, Stansfield, 2010).

Leta 2004 je bila ustanovljena nova kurdska stranka PJAK (Stranka svobodnega življenja Kurdistan), ki ima močne povezave s turško kurdsko stranko PKK. Zase trdijo, da so edina stranka, ki ni odvisna od Kurdske avtonomne republike v Iraku, čeprav ima svoj sedež tudi čez iraško mejo v gorah Kandil, kjer je sedež PKK. Nastanek stranke je povezan predvsem z vakuumom, ki je nastal po prepovedi in izgonu tradicionalnih kurdskih strank iz Irana. Stranka PJAK je tako lahko pridobila članstvo – predvsem mlade Kurde. Izvedli so več napadov na cilje v Iranu. Cilj stranke je demokratični sistem v Iranu in konfederacija Irana. Leta 2011 so z Iranom podpisali premirje, ki pa se v praksi ne izvaja (Langanger, 2015).

Ker se je Ahmadinedžad še močneje zapletel v jedrski spor z ostalim svetom, je to zopet obudilo kurdske upe po intervenciji (Yildiz, 2007). Organizacijo PJAK kot najbolj aktivno občasno bombardirajo, njene člane pa preganjajo kot teroriste. Turčija in Iran se leta 2008 celo dogovorita o usklajenih akcijah proti kurdskim upornikom v Iraku. V novem obdobju je pomemben tudi vpliv diaspore iranskih Kurdov iz Evrope, ki so ustanovili več strank s ciljem samostojnega iranskega Kurdistan (Langerer, 2015).

7.7. JEDRSKI SPORAZUM KOT PRILOŽNOST ZA IZBOLJŠANJE RAZMER

Leta 2013 je bil izvoljen nov predsednik Irana Hasan Rohani. Rohanija so večinsko podprli tudi prebivalci iranskega Kurdistanu, ker je v svoji kampanji, podobno kot Hatami, obljubljal odpravo diskriminacije in neenakosti verskih in etničnih skupin v Iranu. Eden izmed pozitivnih ukrepov je bila ustanovitev programa za kurdski jezik in literaturo na univerzi v Sanandadžu, ki pa je osredotočena samo na literaturo in se izogiba tem, kot so politika, zgodovina ali sociologija (The Guardian, 2016).

Rohani je znan kot zmeren politik, ki je naklonjen razrešitvi jedrskega spora in s tem odpravi gospodarskih sankcij zahoda in normalizaciji zunanjih odnosov. Deloval je kot glavni pogajalec o jedrskem programu Irana. Želi si spodbuditi gospodarsko rast, zasebno potrošništvo in izboljšavo poslovnega okolja, kontrolirati inflacijo in zmanjšati odvisnost od uvoza (Scollon, 2013). Z vidika človekovih pravic se situacija ni bistveno izboljšala, saj so našli kar 599 usmrtitev v prvih 14 mesecih njegovega vladanja (Blair, 2014). Cenzura medijev in interneta sta še vedno akutni temi. Rohani se je kot prvi državnik Irana po islamski revoluciji srečal z nekaterimi voditelji z Zahoda. Predsednik Rohani je po sporazumu, ki ga je v aprilu 2015 podpisal z zahodom o ustavitvi jedrskega programa, obiskal Kurdistan. Obljubil je izgradnjo jezdov, izboljšanje električne oskrbe, izgradnjo in obnovo cest. Rohani želi pridobiti kurdsko naklonjenost, jih spomniti, da so s Perziji sorodni, bratski narod in jih s tem odvrniti od nacionalističnih teženj. Kurdi so si v zadnjem obdobju izborili bolj ugoden položaj, v zadnjem času predvsem sirski Kurdi, ki v sirski vojni nadzorujejo dele svojega ozemlja (Homa, 2015).

V maju 2015 se je v mestu Mahabad zgodil incident, ko se je mlado kurdsko dekle ubilo s skokom skozi okno, ker je domnevno hotelo ubežati poskusu posilstva s strani iranskega pripadnika varnostnih sil. Dogodek je sprožil val demonstracij, na katerih so posredovale iranske varnostne sile. Iranske sile so ubile nekaj protestnikov, kar je demonstracije še razširilo v mesto Sardašt, Bukan, Šina, Marian in Sanadašt (Erdbrink, 2015).

Iran še vedno preganja aktiviste prepovedane stranke PJAK, ki občasno izvajajo militantne akcije, obenem pa so aktivni tudi med kurdskim prebivalstvom. V avgustu 2015 so člani organizacije izvedli povračilne ukrepe ob usmrtitvi kurdskega političnega aktivista. Kljub mirovnemu sporazumu med organizacijo PJAK in Iranom so kršitve tega sporazuma redne (Sharafedin, 2015).

V januarju leta 2016 so se končale sankcije proti Iranu, saj so inšpektorji potrdili izvajanje zaustavitve jedrskega programa. Iranu so odmrznili račune v tujini, dovolili izvoz nafte, trgovanje v mednarodni trgovini, dvignili prepoved uvoza določenih izdelkov in dovolili uporabo globalnega bančnega sistema. V času med 2012 in 2016 je Iran izgubil več kot 160 milijard dolarjev kot posledico sankcij pri izvozu nafte. Iran je takoj pričel z izvozom nafte, okrog 300.000 sodčkov dnevno (Naji, 2016).

Iran je sprejel strategije, s katerimi želi izboljšati ekonomsko situacijo v državi. Želi si povečati gospodarsko aktivnost, napredek v znanosti in tehnologiji in kulturni razvoj. Pričakujejo 8 % gospodarsko rast letno, reformo državnih podjetij, finančnega in bančnega sektorja in novo razporejanje denarja, pridobljenega s prihodki od nafte. Država bo ostala ključna v gospodarstvu neposredno ali preko državnih podjetij v proizvodnji in komercialnih sektorjih. Država je ukinila subvencije naftnim, vodnim in električnim podjetjem ter te subvencije namenila gospodinjstvom. Učinki dviga sankcij bodo opazni šele čez nekaj let. Iran spodbuja tudi investicije v privatnem sektorju, prebivalstvo je mlado, kar 60 % je mlajših

od 30 let, zato so nova delovna mesta prioriteta. Revščina se je med letoma 2009 in 2013 zmanjšala na okrog 9 %, največ kot posledica preusmeritve denarnega toka s podjetij proti gospodinjstvom. V prihodnosti se pričakuje povečanje produkcije in rast BDP-ja ter na drugi strani povečanje potrošnje, investicij. Inflacija se bo umirila, denarna valuta Rial se bo dvignila in zmanjševala uvoženo inflacijo. Leta 2017 je pričakovano, da bo Iran ustvarjal presežek prihodkov nad odhodki (The World bank, 2016).

26. člen ustave dovoljuje obstoj političnih strank, če le te niso v neskladju z neodvisnostjo, svobodo, narodno enotnostjo, islamom ali bistvom islamske republike. Od leta 1998 naprej so bile formalno dovoljene politične stranke. Politične stranke, kot jih pozna Evropa, ne obstajajo v Iranu. V Iranu volivci izbirajo med različnimi gibanji, frakcijami, katerih liste mora odobriti Svet varuhov. Svet varuhov gibanjem pogosto prepreči sodelovanje na volitvah, kar preprečuje sodelovanje liberalnejših struj družbe in ostalih gibanj, ki niso po godu oblastem (US Survey, 2008).

Kurdom v Iranu je svetovnim medijem in mednarodnim organizacijam težje opozoriti na svoj položaj, saj se praviloma ukvarjajo z Iranom kot celoto. Turčija se zaradi ustavne demokracije in zelo resne želje po približevanju EU mora ukvarjati s kurdsko problematiko, ko ti svojo pozicijo izpostavijo medijem in mednarodnim organizacijam. Sirija je v centru pozornosti, Kurdi pa so zelo pomembna, če ne celo najpomembnejša kopenska sila v boju proti Islamski državi. Kurdi v Siriji de facto obvladujejo ozemlje, njihova problematika je izpostavljena svetovni javnosti in obeta boljšo prihodnost. Podobna je slika v iraškem Kurdistanu, kjer so bili zaradi posredovanja ZDA pod medijskim drobnogledom in so se v novejšem obdobju znašli celo v najugodnejšem položaju, saj imajo z ustavo zagotovljeno avtonomijo znotraj Iraka.

Islamska država Iran pa je znana kot nedemokratska sila, a hkrati tudi močna regijska igralka, ki močno vpliva na dogajanje na celotnem Bližnjem vzhodu. Znotraj takega položaja položaj posameznih etničnih skupin ni zadosti slišen, čeprav se v državi dogaja veliko nepravilnosti in kršenja človekovih pravic tudi na račun etnične pripadnosti.

V luči izboljšanja odnosa z Zahodom se mora spremeniti tudi odnos kurdske manjšine v Iranu. Ker bo mednarodna skupnost od Irana nedvomno zahtevala spremembe in ker jih bo Iran v želji po izboljšanju ekonomskih pogojev verjetno vsaj deloma sprejel, se lahko nadaljuje politični boj za uveljavitev pravic etničnih manjšin, kot to počnejo v sosednji Turčiji. Upanje na vojaško posredovanje Zahoda je v tem trenutku iluzorno, kot je malo verjetno tudi, da bi se v celotnem Iranu zgodile tako velike spremembe, ki bi vsaj kratkoročno destabilizirale teokratski režim. Če bi s političnimi spremembami dosegli večjo vpletenost Kurdov v politiko, bi lahko olajšali življenje vsem Kurdov. V tem trenutku je kulturna avtonomija najboljša možnost.

8. POLITIČNE STRANKE IRANSKEGA KURDISTANA

Prve politične stranke, ki so vključevale elemente kurdskega nacionalizma, so nastale po 1. svetovni vojni. Takrat so bile v okviru razpada velikih imperijev možne ustanovitve novih držav. Na območju Bližnjega vzhoda je ob propadu Otomanskega imperija nastala možnost nacionalnih držav, kot jih je predvideval tudi Wilson načrt. Kurdi v Turčiji in Libanonu so ustanovili stranke, ki so si prizadevale za ta cilj. Kurdske stranke pri tem niso bile uspešne in so počasi izginile s političnega prostora v sledečih letih. Prva moderna politična stranka je tako nastala šele ob koncu druge svetovne vojne v iranskem Kurdistanu. Število političnih strank v novejšem obdobju je veliko, nastajajo tudi kot posledica notranje razdelitve obstoječih strank, pojavljajo se s podobnimi ali celo enakimi imeni in ideologijo.

8.1. DEMOKRATSKA STRANKA KURDISTANA V IRANU (PDKI)

Stranka je bila ustanovljena 16. 8. 1945 kot Kurdska demokratska stranka – KDP in je najstarejša kurdska stranka. V Mahabadu je ustanovila prvo neodvisno kurdsko državo – Republiko Mahabad. Republika je po enem letu propadla, ozemlje je bilo zopet priključeno v Iran, večino njenih voditeljev je bilo zaprtih ali ubitih. Stranka se je bila prisiljena umakniti v podzemlje, v petdesetih letih je sodelovala pri odstavitvi Šaha in podpori premierju Mosadeku, vendar se je po zadušitvi upora vrnila v ilegalo. Leta 1957 je bila v Iraku ustanovljena stranka z enakim imenom, pod vodstvom Mustafe Barzanija. KDP v Iranu se je tako preimenovala v KDPI ali KDP-I (I označuje Iran) in sodelovala skupaj z iraškim KDP. Stranka se je po izdaji KDP in njihovem sodelovanju z iranskim režimom od te stranke odmaknila. KDP-I je bila stranka mestnega prebivalstva z levo usmeritvijo. Po padcu Mahabada je večinoma zagovarjala avtonomijo znotraj Irana.

Pred islamsko revolucijo se je stranka vrnila iz podzemlja in sodelovala v uporih proti Šahu. Kmalu po islamski revoluciji pa je nov režim obračunal s Kurdi v Iranu, organizacija KDPI pa je bila premagana in pregnana izven Irana, kjer se je povezala z iraško kurdsko stranko PUK. Po smrti Ajatole Homeinija, ki je razglasil sveto vojno proti organizaciji, so se novi voditelji odločili za pogajanja s stranko. Na predsednika stranke dr. Gasemluja, njegovega naslednika in ožje vodstvo je bil izveden atentat, kar je ustavilo vsa pogajanja, stranka pa se je zopet umaknila v podzemlje. Stranka je od devetdesetih let, ko je opustila oborožen upor, dokaj šibka in slabo organizirana. Zaradi boljše prepoznavnosti je svoje ime spremenila v PDKI. Povezala se je z drugimi etničnimi manjšinami v Iranu in se zavzema za federalizacijo ali druge oblike avtonomije etničnih skupin v Iranu. Stranke so združene v Kongresu nacionalnosti za federalizacijo Irana (Langanger, 2015).

Najvišji nivo odločanja v stranki je centralni komite, ki ga izvolijo na kongresu stranke. Centralni komite izvoli izvršno telo, ki je poznano kot Politbiro. Trenutni predsednik stranke je Mustafa Hidžri, ki je vodstvo stranke prevzel leta 1992.

8.2. KOMALA

Komala, ki v kurdskem jeziku pomeni skupnost, je bila ustanovljena leta 1969 v Teheranu kot kurdsko marksistično gibanje. Od nastanka naprej se je aktivno vključila v kurdski upor proti šahovemu režimu. Leta 1983 se je pridružila drugim levičarskim skupinam v Iranu, s katerimi so ustanovili Komunistično stranko Irana. Stranko so kmalu zapustili zaradi izgube podpore med kurdskim prebivalstvom. V osemdesetih je bila pomembna v mestu Sanandadž in njeni okolici, medtem ko je KDPI obvladoval vsa ozemlja severneje. V sredini osemdesetih se je vnel oborožen spopad med obema skupinama. Po letu 1989 in atentatu na dr. Gasemluja, predsednika stranke KDPI, je bil umorjen tudi vidni član stranke Komala. Leta 1997 se je Komala pridružila Kurdschemu nacionalnemu kongresu skupaj z več ostalimi strankami. Komala je v iraškem Kurdistanu ustanovila vojaške baze, ki pa so jih po posredovanju ZDA leta 2003 morali zapreti. Stranka ima v novejšem obdobju majhen vpliv v iraškem Kurdistanu, aktivna je v diaspori, kjer oddaja tudi satelitski program s Švedske. V iraškem Kurdistanu pa izdajajo časopis (Hevian, 2013).

Do devetdesetih let sta bili pomembni le stranki KDPI in Komala. Od leta 1980 pa so se ustanovljale tudi druge kurdske stranke, kot npr. sunitska organizacija nacionalnega in islamskega upora, ki je bila ustanovljena s strani verskih in civilnih aktivistov, pod vodstvom šejka Džalala Hoseinija. Leta 2006 se je preimenovala v Uporniško organizacijo iranskega Kurdistanu pod vodstvom Džalalovega sina Babeškega Hoseinija. Organizacija se bori za kurdsko avtonomijo v Iranu s poudarkom ohranjanja teokratske vladavine islama. Izdajajo publikacijo Tekošān (Upor) kot glavno glasilo stranke.

Leta 1991 je bila ustanovljena nova stranka: Revolucionarna unija Kurdistanu, ki so jo ustanovili v iraškem Kurdistanu. Ustanovitelje je Said Jazdanpana, ki je bivši član iranske organizacije Fidaye. Said je bil istega leta umorjen, njegovo delo je prevzel brat Husein. Cilji organizacije so kurdska samoodločba, demokracija in socializem. Stranka se je leta 2006 preimenovala v Kurdsko svobodno stranko – PAK, kot novega voditelja pa so izbrali Alija Gazija, sina pokojnega voditelja kurdske neodvisne Republike Mahabad. Po izvolitvi novega vodstva so kot glavni cilj sprejeli ustanovitev Republike Kurdistan. Iz stranke je izstopilo prejšnje vodstvo in ustanovilo novo stranko – Revolucionarno unijo Kurdistanu. (Ahmadzadeh, Stansfield, 2010).

8.3. STRANKA SVOBODNEGA ŽIVLJENJA KURDISTAN – PJAK

V devetdesetih je zaradi odsotnosti prevladujočih političnih sil KDPI in Komala, ki sta bili poraženi in izgnani v Irak, svoje aktivnosti pričela izvajati Kurdska delavska stranka – PKK, ki ima sedež v Turčiji. V zgodnjih letih po letu 2000 se je stranka PKK po notranji in ideološki preobrazbi odločila, da svoje članstvo organizira v samostojne stranke znotraj posameznih držav. Leta 2004 je bila tako ustanovljena stranka Svobodno življenje Kurdistan – PJAK. Uveljavljene stranke so bile skeptične do nove stranke in je niso vključevale v skupne aktivnosti. Z druge strani jih je uradni Teheran obtoževal, da so agentje ZDA in Izraela in jo je hitro prepovedal (Ahmadzadeh, Stansfield, 2010). PJAK ima svojo bazo v gorah Kandil iraškega Kurdistan, skupaj s sestrsko stranko PKK, kjer prebiva okoli tri tisoč pripadnikov oboroženega krila. Stranka se je kmalu po ustanovitvi oborožila in pričela z bojem zoper iranski režim. Stranka je članica Unije skupnosti Kurdistan, ki združuje kurdske skupine iz štirih držav, pod skupno izvršno oblastjo. Unijo je ustanovil voditelj stranke PKK Abdulah Ocelan in deluje na principu konfederacije. Cilj stranke je ustanovitev polavtonomne regijske entitete ali kurdske federalne države v Iranu, Turčiji in Siriji po zgledu Iraške kurdske regionalne oblasti (KRG). Voditelj stranke je Hadži Ahmadi, oddajajo satelitski program in spletni časopis Newroz iz Osla (Hevian, 2013).

8.4. OSTALE POLITIČNE STRANKE IN GIBANJA

Nekateri iranski Kurdi sodelujejo tudi v ustanavljanju strank, katerih glavni cilji niso povezani s pravicami kurdske etnične manjšine. Tako so leta 2005 v Teheranu ustanovili Kurdsko združeno fronto, katere glavni cilji so izenačitev kulturnih, socialnih, političnih in ekonomskih pravic vseh Irancev. Stranka želi spremeniti nekaj členov ustave, toda verjame, da se etnične težave lahko rešijo znotraj obstoječega sistema. Leta 2009 je bila ustanovljena stranka Koalicija kurdske reforme, ki je sestavljena iz devetih političnih skupin in si z reformami želi izboljšati položaj kurdske skupnosti.

V diaspori, predvsem Evropi, so iranski Kurdi ustanovili več političnih strank, katerih glavni cilj je neodvisni Iranski Kurdistan. Stranke so neenotne podobno kot na matičnem ozemlju. Leta 1989 je bila na Švedskem ustanovljena Kurdska stranka za neodvisnost pod vodstvom bivšega vidnega člana stranke KDPI. Po nekaj letih je sledil razdor v stranki in ustanovitev nove stranke. Na Norveškem je bila ustanovljena Socialdemokratska stranka Kurdistan – vzhod pod vodstvom bivših članov Komale.

Kurdske politične organizacije v Iranu so zelo razdrobljene, z druge strani pa je razmeroma enoten režim islamske države, ki se o položaju Kurdov ali drugih etničnih skupin ne želi pogajati, saj v trenutnih razmerah za to nimajo niti potrebe. Nekatere organizacije so se zato zopet zatekle k orožju, tukaj je najpomembnejša organizacija PJAK, vendar ta način ni

prinesel prednosti kurdske strani. Kurdske stranke so v Iranu prepovedane, svoje delovanje pa poskušajo koordinirati z ozemlja iraškega Kurdistan, vendar so ob moči režima njihovi poskusi jalovi. Iz vseh večjih strank so ob prelomnih dogodkih izstopali vidni člani, ki so ustanavljali nove stranke s podobnimi ali celo enakimi imeni. V tem trenutku je stranka KDPI razdeljena na dva dela, Komala pa celo na tri (Ahmadzadeh, Stansfield, 2010).

Kurdi v Iranu se zaradi svoje zapostavljenosti, diskriminacije redno udeležujejo demonstracij, ne glede na organizatorje dogodkov. Stranka KDPI uživa velik ugled in legitimnost zaradi dogodkov po drugi svetovni vojni, vendar je podpora zdaj bolj vprašljiva, saj izvajajo le manjše število aktivnosti v Iranu. Kljub pozivom na demonstracije je težko določiti, ali so to podporniki stranke ali samo Kurdi, ki so se mobilizirali ob točno določenem dogodku. Potencial pripadnosti torej še obstaja, vendar je trenutni vpliv majhen. Vsekakor pa je jasno, da je večina podpornikov stranke sunitske veroizpovedi. V novem obdobju se stran od tradicionalnih strank obrača mlada populacija, ki z njihovo ideologijo ne najdejo več povezave. Mladi se bolj odločajo za organizacijo protestov »od spodaj navzgor« po principu, ki je postal popularen v zahodnem svetu in ne preko etabliranih političnih organizacij.

Popularnost stranke Komala je omejena na nekatera mesta, predvsem na jugu province Kurdistan, npr. Sanandadž in Bukan. Tudi njen vpliv je omejen na sunitska kurdska poselitvena območja.

V novem obdobju je najbolj popularna stranka PJAK, vendar zanesljivih podatkov o številu pripadnikov in podpornikov ni, saj vse stranke delujejo v ilegali. PJAK je predvsem stranka izobraženih mladih Kurdov. Kot kaže je postala tudi največji trn v peti iranskih oblasti, saj je največ kurdske politične zapornikov iz te stranke. PJAK je stranka, ki ima vpliv tudi v šiitskem delu iraškega Kurdistan, v provincah Kermanshah in Ilam. Šiitski Kurdi so na splošno zelo neangažirani v političnem aktivizmu, so pa podporniki kurdske avtonomije v Iraku. Večina iranskih Kurdov se zaradi večje aktivnosti te stranke bolj identificira z njo, njena baza v gorah Kandil pa je ravno tako poznana kot trdnjava, ki ni nadzorovana s strani uradnih državnih institucij in tako velja kot varno pribežališče (Danish Refugee council, 2013).

Kurdi v Iranu politično niso enotni. Po obdobju prevlade PDKI in deloma Komale se je že v osemdesetih začelo pojavljati več različnih strank, ki so konkurirale med prebivalci iraškega Kurdistan. Sploh po prehodu v novo tisočletje in trdi politiki Irana do politične organiziranosti manjšin, ki so ji sledili zapiranja in usmrtnitve aktivistov, je moč posameznih političnih organizacij močno omejena. Same stranke pa so daleč od enotnosti, saj etablirane stranke kot po pravilu razpadajo zaradi frakcijskih trenj, ustanavljajo pa se nove stranke, ki ne prispevajo k enotnosti in osredotočenosti pri boju za zagotavljanje pravic kurdske populacije. Stranki KDPI in Komala sta se morali odreči oboroženemu boju, ker so tako od njih zahtevali v KRGju, kjer sta našli zatočišče. To zopet nakazuje na povezave, ki so že obstajale v preteklosti med Iranom in Kurdi v Iraku, s katerimi sodelujejo zaradi svojih interesov, medtem ko Kurde v Iranu zatirajo in jih omejujejo. Verjetno si je ravno zaradi tega dejstva najpomembnejšo vlogo izbral PJAK, ki svojega štaba nima neposredno na ozemlju KRG, hkrati pa je povezan s turško PKK in tako lahko izvaja oborožen boj.

9. ZAKLJUČEK

Iranski Kurdi so ena izmed mnogih etničnih skupin, ki živi v Iranu. Kontekst Irana je pomemben, saj država ni doživela neposredne evropske kolonizacije kot večina azijskih in bližnjevzhodnih držav. Na ozemlju Irana so se formirale stare civilizacije, predniki Irancev pa so svoje ozemlje širili in ustvarjali obsežne imperije. Iran tudi v današnjem obdobju obvladuje velik teritorij. Samo močna država lahko obvladuje tako raznolike etnične skupine tudi v sedanjosti. Hkrati so Kurdi Perzijcem jezikovno sorodni, kar je manjša prednost v primerjavi s Kurdi v drugih državah, kjer živijo ob arabski ali turški kulturi, ki je še bistveno bolj drugačna od perzijske.

Dejstvo je sicer, da se ideje o ustvarjanju narodne identitete in iskanju poti do nacionalnih držav na Bližnjem Vzhodu pojavijo kasneje kot v Evropi. Iran je nadaljeval svojo politiko do perifernih regij, kjer je pred tem obračunaval z upornimi plemeni; v moderni dobi je to zamenjalo obračunavanje z oblikovanimi narodnostnimi manjšinami. Iran še vedno trdno drži oblast nad celotnim teritorijem Irana in etnične skupine, kot tudi druge nasprotnike režima, nadzira in drži trdno pod kontrolo. V Iranu se zaradi političnega aktivizma izvaja več kazni, ki vključujejo tudi usmrtitve z obešanjem, ki so v 21. stoletju še vedno realnost.

Kurdi so narod, ki so ta prostor poseljevali že dolgo obdobje. Stopnja njihove organiziranosti v času imperijev je bila na nivoju plemen, bili so na obrobju spopadov, ki ga je v največji meri zaznamovalo perzijsko-turško rivalstvo. Delitev Kurdistana med oba imperija, ki je bila formalizirana leta 1639, velja med Kurdi za prvo veliko delitev kurdskega ljudstva. Iranski Kurdi so tako formalno že zelo dolgo obdobje ločeni od drugega kurdskega prebivalstva. Na splošno je kontekst države zelo močno odločal o uveljavljanju narodnostnih pravic, podpora in tudi življenjskih razmerah. Še bolj kot to je pomembno ugotoviti, da so si države s kurdsko manjšino na račun Kurdov v sosednji državi pomagali pri destabilizaciji razmer in slabitvi rivalske države. Tako je npr. Iran istočasno podpiral iraške Kurde v vojni z režimom Sadama Huseina, hkrati pa brutalno obračunaval s svojo kurdsko manjšino. Kurdi so tudi pomembni figura v odnosu z zunanjimi silami, ki jih praviloma izkoriščajo za doseganje svojih strateških ciljev, po uveljavitvi pa jim ne nudijo več podpore. V primeru iranskih Kurdov so se le ti po drugi svetovni vojni naslonili na Sovjetsko zvezo, ki pa se je po dosegu cilja z naftnimi koncesijami umaknila iz Irana in povzročila padec kurdske Republike Mahabad. Iran pa po revoluciji obtožuje ZDA in Izrael, da financirata iraške Kurde z namenom destabilizacije teokratskega režima.

Kurdi v Iranu in širše poseljujejo višje ležeče dele Bližnjega Vzhoda v gorovju Zagros in Taurus. Izrek, da Kurdi nimajo drugih prijateljev kot gora, kaže na njihov slab položaj v odnosu do držav, v katerih Kurdi živijo. Z druge strani pa ima položaj na perifernem goratem delu tudi nekaj prednosti. Vode na Bližnjem Vzhodu ni v izobilju, v bližnji prihodnosti pa bo postala ključna dobrina. V Iranu, padavinsko zelo depriviligirani državi, je dobršen del vodooskrbe, pa tudi kmetijstva in industrije odvisna od vodotokov iz iranskega Kurdistana. Za Iran je regija pomembna tudi z vidika kmetijstva, saj v večini preostalega Irana za to ni primernih pogojev. Gore pa so zgodovinsko pomembne tudi s strateškega vidika, saj so se Kurdi ob intervencijah iranske vojske umaknili tja. Ob modernejših načinih bojevanja je ta vpliv nekoliko zmanjšan, še vedno pa Iranu onemogoča popolno kontrolo ozemlja.

Pomembno je ugotoviti, da Kurdi v Iranu niso več nomadi, kot jih stereotipno poznamo. Ta način življenja so pomembno izkoreninili že v času dinastije Pahlavi. Še vedno se nadpovprečno ukvarjajo s kmetijstvom, Iran pa se v skladu s svojo centralistično politiko izogiba investicijam v periferne dele države. Posredno tako spodbuja migracije v druge dele

Irana in asimilacijo v perzijsko družbo. Kurdska družba v Iranu je zelo raznolika, bolj kot v drugih državah. Govorijo več različnih variacij kurdskega jezika, bistveno bolj pestra je religiozna sestava. Medtem ko je večina Kurdiv sunitov, se na jugu osrednjega Kurdistana v Iranu povečuje delež šiitov predvsem kot posledica stika s perzijsko skupnostjo, ki je po islamski revoluciji šiizem povzdignila v državno religijo.

Kurdi so zagon svojih nacionalnih idej dobili po prvi svetovni vojni, ki je pomenila konec otomanskega imperija. Wilsonov načrt je predvideval samoodločbo narodov, tudi kurdskega. Ta ideja se ni uresničila, je bila pa podlaga za razvoj političnih gibanj tudi med iranskimi Kurdi. Ti so po drugi svetovni vojni ustanovili svojo državo, kar je bil velik dosežek za celotno kurdsko populacijo. Te državnosti zaradi preračunljivosti tujih sil niso uspeli zadržati, kasneje pa Iran podobnih poskusov ni več dovolil oziroma jih je brutalno zatiral. Pomemben je bil še en dogodek v iranski zgodovini, ko je islamska revolucija odstranila monarhijo. Duhovščina je imela podporo raznolike opozicije, tudi kurdske nacionalistov, ki so pričakovali veliko stopnjo avtonomije. Šiitski teokratski režim, ki Iranu vlada do današnjega dne, je te ideje zatrl z vojaškim posredovanjem, ki je bilo še intenzivnejše in je skoraj v popolnosti uničilo politične ter vojaške kapacitete iranskih Kurdiv. Od devetdesetih let naprej iranski režim trdno obvladuje svoje etnične skupine, kurdske nacionalizem se ni nikoli več opomogel.

V Iranu je perzijski jezik edini uradni jezik države, kljub temu pa ne prepoveduje uporabe drugih jezikov. Kurdi so pridobili določeno mero kulturne avtonomije, lahko izdajajo svoje publikacije, oddajajo svoje televizijske programe, imajo možnost študiranja kurdskega jezika na univerzi. Vse delovanje pa je pod drobnogledom oblasti, ki še vedno redno zapira medijske hiše, izvaja cenzuro, zapira politične aktiviste, nekatere med njimi čaka tudi smrtna kazen.

Kurdi so že v šestdesetih letih bolj ali manj opustili idejo o lastni državi, zahtevali so federalizacijo Irana z geslom: »Demokracija Iranu, avtonomija Kurdistanu«. Po islamski revoluciji in tudi v novejšem obdobju, ko je šiitski režim samo pridobival na moči, pa tudi federalizacija Irana ni realna. Večina iranskih kurdske stranke jo deklarativno še podpira, v realnosti pa si angažirano civilno prebivalstvo prizadeva za višjo stopnjo kulturne avtonomije.

Raznolikost kurdskega prebivalstva je poleg moči oblasti drugi pomemben omejitveni dejavnik pri boju za narodnostne pravice. Šiitski Kurdi so bili že v času izrazitega kurdskega nacionalizma bistveno manj angažirani v političnih aktivnostih. Po islamski revoluciji so se nekateri med njimi celo pridružili šiitskim vojaškim silam, ki so posredovale v iranskem Kurdistanu. Tudi politična pripadnost in prerivanje za prevlado igra pomembno vlogo med iranskimi Kurdi. V času prevlade stranke PDKI in Komala sta le ti redko sodelovali, v času po islamski revoluciji se je med njima vnel celo vojaški spopad. Poleg omenjenih strank se je v novejšem obdobju uveljavil PJAK, ki sodeluje s turško PKK in je na terenu zapolnil praznino, ki sta jo za seboj pustili prej omenjeni stranke, ki sta se odrekli oboroženemu boju. Dodatno fragmentiranost povzročajo izstopi članstva iz uveljavljenih strank in ustanavljanje novih. Vedno več strank se ustanavlja tudi v diaspori, ki pa nima pomembnejšega vpliva na razmere v Iranu. Znotraj kurdske družbe je dodaten omejitveni dejavnik odnos med večinsko levičarskimi političnimi strankami in konservativnejšimi strujami, katere že od konca 19. stoletja združuje duhovščina s svojimi vplivnimi šejki. Velik vpliv na iranski Kurdistan imajo tudi Kurdi v Iraku. Barzanijev KDP, ki je sodeloval pri formiranju Republike Mahabad je kasneje intenzivno sodeloval s Teheranom in v zameno za njihovo pomoč na različne načine, tudi vojaško, posredoval proti iranskim Kurdom. Kljub temu, da imajo stranke PDKI in Komala svoje baze v iraškem Kurdistanu, jim Barzani v dogovoru s Teheranom ne dovoljuje

vojaških intervencij v Iranu. V novejšem obdobju je na ozemlju iranskega Kurdistanu aktivna samo politična organizacija PJAK, ki ima podporo v PKKju, katere člane in aktiviste preganja iranska oblast.

Iranski Kurdi čutijo diskriminacijo v Iranu. Formalno so polnopravni člani družbe, toda v realnosti imajo slabše možnosti pri zaposlovanju, uveljavljanju v državni upravi, kulturnem izražanju, ipd. Kurdski politični aktivizem pa iranska družba strogo sankcionira, posamezni aktivisti ga plačajo z lastnim življenjem. Kurdska identiteta je živa in v času, ko se zgodijo posamezni incidenti, v katerih so žrtve Kurdi, organizirajo demonstracije, ki jih solidarno podprejo v več kurdskih mestih. Asimilacija določenega dela kurdske družbe v perzijsko se bo zaradi praktičnosti verjetno še nadaljevala, vendar je narodna identiteta Kurdiv v Iranu močna, število in ugodna starostna struktura prebivalstva ter sklenjena poselitev pa garant za obstoj.

V svetovni javnosti iranski Kurdi ne zbudijo veliko odzivov. Iran je močan, razmeroma neodvisen igralec na Bližnjem Vzhodu in je kot tak trn v peti zahodu. Obravnavajo ga praviloma celovito in se ne ukvarjajo s težnjami posameznih etničnih skupin. Iran pod predsednikom Ruhanijem želi zbližanja z Zahodom. Z morebitno popolno uveljavitvijo jedrskega sporazuma se bo morala pomembno spremeniti tudi iranska zunanja in notranja politika. Če se bo Iran želel posvetiti gospodarskemu razvoju, bo v državi potreboval mirne razmere, kar bi Kurdi lahko izkoristili za izboljšanje svojega položaja. Ruhani obljublja investicije v infrastrukturo, več delovnih mest in Kurde opominja, da so s Perzijci brati. Te razmere bi iranski Kurdi lahko izkoristili predvsem za povečanje svoje kulturne avtonomije.

10. SUMMARY

Iranian Kurds are one of many ethnical groups that live in Iran. The context of Iran is important, since the country wasn't colonized by European nations, as were the majority of Asian and Middle Eastern countries. The territory was a birthplace to many important civilizations; Iranians themselves expanded territorially and created vast empires. Iran is still a large country by area and population and only as such, it can control a vast array of different ethnical groups. Kurds are related to Iranians by language, which is an advantage compared to Kurds in neighboring countries, where they live next to the Arabian and Turkish population, with a language and culture that is significantly different.

Nationalistic ideas have emerged later in Middle East compared to Europe. Iran has a long established history of the policy toward the peripheral regions, where it rules by force over the tribes. It still has a firm grasp over those regions, ethnical and other opposition groups are subject to control and repression. Political activism is punishable, in some cases even with execution by hanging.

Kurds are a Middle Eastern nation and have continuously inhabited the same territory for millennia. They were organized in tribal structures and lived on the peripheral locations, which served as a battleground between competing empires. The most important was the Turco-Persian rivalry that brought the first big division of the Kurdish population. It occurred in 1639 with the treaty that set the border between the two empires. Iranian Kurds have therefore lived separated from the rest of the Kurdish population from that time. For Kurds it is still important in which country they reside, as their ethnical rights, support and living conditions depend on it. It is even more important to point out that the neighboring countries utilized each other's Kurdish minority to destabilize and weaken the rival countries. Iran has, for example, supported the Iraqi Kurds in its war against the regime of Saddam Hussein, but at the same time attacked its own Kurdish population.

External powers often form alliances with the Kurds. The support is usually withdrawn when the strategic goals are achieved, often with terrible consequence for the Kurds. After the Second World War, the Iranian Kurds have established a state with the support of the Soviet Union. The support ended as soon as the Soviets gained oil concessions with the Iranian regime, leaving the Kurds alone against a revengeful and powerful opponent.

Kurds in Iran and elsewhere in the region inhabit the mountainous parts of the Middle East in the highlands of Zagros and Taurus. There is a saying that Kurds have no friends, but the mountains, indicating the bad conditions within the countries they live in. The territory has one significant advantage, the relative high volume of water that supports the otherwise very dry region. Iran is highly dependent on Kurdistan for water supply for various uses. The region is also very important for agriculture; other parts of Iran don't receive enough precipitation to support it. Mountains are strategically vital for Kurds as they provide safe refuge.

Kurds in Iran are no longer nomads, as is the stereotype in the West. In the Pahlavi era the nomads were forcibly settled permanently, destroying the old way of living. Agriculture has remained an important occupation in the region; the Iranian Kurdistan shows a higher level of employment in this sector as is the Iranian average. The economic policy of Iran is very centralistic; investment in peripheral regions is a rare occasion. The Kurds have to look for alternative employment, which promotes migration to other regions and assimilation into the Persian society.

Kurdish society in Iran, compared to other Kurdish inhabited countries, is more diverse. They speak a wider array of Kurdish languages and practice diverse religions. The majority of the Kurdish population is Sunni Muslims, but in Iranian Kurdistan, the Shia community is very strong, especially in the south, where there is a direct contact with the dominating Persian Shia group.

Beginning of the nationalistic efforts of the Kurdish ethnic group dates to the end of the First World War, when the Ottoman Empire ceased to exist. Woodrow Wilson's plan predicted self-determination of nations, but the idea never realized in case of the Kurds. It did however have an impact, as the Kurds began with a more organized political movement in search of an independent Kurdistan. After World War 2 the Kurdish state – Republic of Mahabad was established under the protection of the Soviet Union. As soon as Soviet Union stopped the support, the territory was incorporated back into Iran. After this event, Iran tightened the grip on the region and rebellious groups. Islamic revolution in 1979 removed the monarchy and brought hope to the oppressed in Iran. The Shia clergy had a wide support for the revolution, with the Kurdish nationalists expecting a broad autonomy. The new regime denied any ambitions with a military occupation of Iranian Kurdistan that destroyed most of the political and military capacity of the Kurds. From the nineties onward the Iranian regime is in firm control of all ethnical groups, Kurd nationalists have never fully recovered since.

Persian language is the only official language of Iran, but the use of other languages isn't forbidden. Kurds have gained a certain degree of cultural autonomy. Kurds publish publications in Kurdish language, broadcast TV channels and study Kurdish language at the University. All the activity is under strict surveillance, censorship of media and internet is very active.

Kurds in Iran have abolished the idea of an independent state since the sixties and have replaced it with the idea of federalization of Iran. After the Islamic revolution, the regime has gained power and the federalization isn't a real option. Most of the Iranian Kurdish parties still support the federalization of Iran, but the civil Kurdish activists are advocating for a higher degree of cultural autonomy.

The diversity of Kurds in Iran is an important limiting factor in the struggle for national rights. Shia Kurds are less involved in political activity for the Kurdish cause. After the Islamic revolution, some of them joined the revolution forces in the military operations against rebels in Iranian Kurdistan. Political affiliation is also a significant factor for Kurds. In the twentieth century there were only two relevant political parties PDKI and Komala. They rarely cooperated and even engaged in military operations against each other. The two parties were driven into exile by the Iranian government and a new party PJAK began gaining support. Important members from established political parties have left them, forming new groups and causing additional fragmentation. New parties are also created in the diaspora, but have very limited effect in Iran. The Kurdish society is additionally divided between mostly left-wing political parties and the conservative part that is represented by clergy leaders – the Sheiks.

Iraqi Kurds have a significant influence on Iranian Kurdistan. Barzani's KDP has cooperated in establishing of the Kurdish state in Iran, but has later collaborated with the Iranian regime, also engaging in military actions against the Iranian Kurds. However, the political parties PDKI and Komala have their headquarters in Iraqi Kurdistan, territory controlled by Barzani's Peshmerga forces. The parties aren't allowed to start military operations in Iran otherwise they would be expelled. The only political party, with an active armed wing is PJAK, who collaborates with the Turkish Kurdish party PKK.

Iranian Kurds feel discriminated in Iran. They are formally full members of the Iranian society, but in reality, they have limited options in employment, high-ranking positions in public sector, cultural expression, etc. Kurdish political activism isn't allowed in Iran; a person can be executed for his political beliefs. Kurdish identity is nevertheless very much alive; Kurds participate in demonstrations against the regime when ethnically motivated incident occur. Assimilation of a certain part of the society into the dominating Persian one is a reality and it will continue due to practical reasons. National identity of the Kurds still remains strong, since the population size is considerable, they are a young and expanding society and inhabit a continuous territory.

Kurds from Iran aren't making the headlines in international media. Iran is an important country in the Middle East that is relatively independent. It has an anti-Western position, which attracts a lot of attention from Western politics and media. The various ethnical groups from Iran aren't heard, the country is normally assessed as unified and in most cases as a potential threat to the West. Iranian president Rouhani has agreed to stop the nuclear program in exchange for better political and economic relations with the West. Kurds in Iran could use this fact for their advantage. President has already promised investments in the region, more employment opportunities and called Kurds to a fellowship with Persians. Kurds are in a good position to demand at least more cultural autonomy.

11. LITERATURA IN VIRI

- Acker V. G., 2004. Religion among the Kurds: Internal tolerance, external conflict. Kennedy school review, 5, str. 99 – 110. URL: <http://eds.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/detail/detail?sid=3fe641db-af62-494f-8c14-d9d7b485f7f4%40sessionmgr198&vid=40&hid=117&bdata=Jmxhbmc9c2wmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#AN=edsgcl.140790636&db=edsgus> (citirano 5. 4. 2016)
- Ahmadzadeh H., Stansfield G., 2010. The political, Cultural, and Military Re-Awakening of the Kurdish Nationalist Movement in Iran. Middle East Journal, 64, 1, str. 12 – 27. URL: <http://web.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=819360fc-3c4f-4c3d-804d-35e55d1d2e58%40sessionmgr102&vid=19&hid=124> (Citirano 12. 3. 2016)
- Aliakbari M., Gheitasi M., Anonby E., 2015. On Language Distribution in Ilam Province. Iranian studied, 48, 6, str. 835 – 850. URL: <http://www-tandfonline-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/pdf/10.1080/00210862.2014.913423> (Citirano 14. 3. 2016)
- Ali Madih, 2007. The Kurds of Khorasan. Iran and the Caucasus, 11, 1, str. 11 – 31. URL: <http://web.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=8be24fcc-f4f1-4fed-ab8f-c71f35c7261e%40sessionmgr114&hid=124> (Citirano 15. 3. 2016)
- Anderson E. W., 2000. The Middle East: Geography & geopolitics. London, Routledge, 342 str.
- Anderson E. W., Anderson L. D., 2010. An Atlas of Middle Eastern affairs. Oxon, Routledge, 267 str.
- Atlas of the Middle East. 2008. 2. izd. Mehler C. (ur.) Washington D.C., National Geographic society, 128 str.
- Azerbaijan. Region, Iran. Encyclopaedia Britannica online. 2014. URL: <http://www.britannica.com/place/Azerbaijan-region-Iran> (Citirano 16. 4. 2016)
- Berger H., 1997. Iran. Kronshagen, Conrad Stein Verlag, 385 str.
- Blair D., 2014. Iran's president attacks Cameron's »unacceptable« remarks as woman faces execution. The telegraph. URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/11131075/Irans-president-attacks-Camerons-unacceptable-remarks-as-woman-faces-execution.html> (Citirano 10. 4. 2016)
- Bozorgmehr N., 2014. Iran's Kurds seek coexistence with Shia as life improves. Financial Times. URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/f37b3d50-6f3f-11e4-b50f-00144feabdc0.html#axzz47DvUVXXS> (Citirano 16. 3. 2016)

- CIA The world factbook, 2014. URL: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_ir.pdf (Citirano 15. 3. 2016).
- Climate data for cities worldwide. Climate-data.org, 2015. URL: <http://en.climate-data.org/> (Citirano 10.2.2016)
- Dahlman C., 2002. The political Geography of Kurdistan. Eurasian Geography and Economics, 43, 4, str. 271 – 299. URL: <http://web.b.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail/detail?vid=3&sid=c7393049-06db-44c1-b5a0-c41bf33cc178%40sessionmgr198&hid=124&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=7071413&db=a9h> (Citirano 15. 3. 2016)
- De Planhol X. Azerbaijan i. Geography. 2011. URL: <http://www.iranicaonline.org/articles/azerbaijan-i> (Citirano 16. 4. 2016)
- Deschner G., 2007. Kurdi: Narod brez države: Zgodovina in upanje. Ljubljana, Modrijan založba, 304 str.
- Democratic party of Iranian Kurdistan, 2016. URL: <http://pdki.org/english/about/> (Citirano 18. 4. 2016)
- Erdbrink T., 2015. Riot Erupts in iran's Kurdish capital over Women's death. The New York Times. URL: http://www.nytimes.com/2015/05/08/world/middleeast/riot-erupts-in-irans-kurdish-capital-over-womans-death.html?_r=0 (Citirano 10. 4. 2016)
- Habib, B. 2014. Kermanshah i. Geography. *Encyclopædia Iranica, online edition*. URL: <http://www.iranicaonline.org/articles/kermanshah-01-geography> (Citirano 9. 2. 2016)
- Hassan D. H., 2008. Iran: Ethnic and Religious Minorities. Congressional Research Service. URL: <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL34021.pdf> (Citirano 28. 4. 2016)
- Heivan R., 2013. Middle East Review of International Affairs, 17, 2, str. 94 – 113. URL: <http://www.rubincenter.org/wp-content/uploads/2013/08/Heivan-YA-SG-YA-au2-PDF.pdf> (Citirano 12. 3. 2016)
- Held C. C., Cummings J. T., 2011. Middle East patterns: places, people and politics. 5. izd. Boulder, Westview Press, 659 str.
- Hinnebusch R., 2013. Failed Regional Hegemons: the Case of the Middle East's Regional Powers. Journal of Diplomacy & International Relations, 14, 2, str. 75 – 88. URL: <http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=04994fae-8283-47fa-af7e-c7cf5962a3c1%40sessionmgr4003&vid=2&hid=4208> (Citirano 12. 6. 2016)
- Homa A., 2015. What Kurds think about Rouhani's visit and promises in Kurdistan. URL: <http://rudaw.net/english/middleeast/iran/03082015> (Citirano 12. 3. 2016)

- Ilam Province. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ilam_Province (Citirano 19. 3. 2016)
- Iran, 2015. US Energy information Administration. URL: <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=IRN> (Citirano 12. 6. 2016)
- Iran, 2016. The World Bank. URL: <http://www.worldbank.org/en/country/iran/overview#1> (Citirano 29. 4. 2016)
- Iran: a country study. 2008. Curtis G. E., Hoogluns E. (ur.). Washington D.C., Federal Research Division, Library of Congress, 354 str. URL: https://cdn.loc.gov/master/frd/frdcstdy/ir/irancountrystudy00curt_0/irancountrystudy00curt_0.pdf (Citirano 18. 3. 2016)
- Iran maps. The University of Texas at Austin. URL: <http://www.lib.utexas.edu/maps/iran.html> (Citirano 13. 3. 2016)
- Iran Topography – Iran maps. Mapsof.net, 2016. URL: <http://mapsof.net/iran/iran-topography> (Citirano 18. 3. 2016)
- Iranian Kurds, 2013. Copenhagen, Danish refugee council, 86 str. URL: <https://drc.dk/media/1309699/fact-finding-iranian-kurds-2013.pdf> (Citirano 15. 3. 2016)
- Irancarto. Cartographic studies on iran and the iranian world, 2016. URL: <http://www.irancarto.cnrs.fr/index.php?l=en> (Citirano 19. 3. 2016)
- Izady M. R., 1991. The Kurds: A concise handbook. Oxon, Taylor & Francis, 268 str.
- Izady M.R., 2008. Khuradani Kurdish Exclave in the 19th Century. Kurdistanica. URL: <http://www.kurdistanica.com/?q=node/135> (Citirano 19. 4. 2016)
- Izady M. R., 2010. The kurds in Iraq and Iran. V: Guibernau M., Rex J. (ur.). The ethnicity reader. Cambridge, Polity Press, str. 198 – 210.
- Južnič S., 1993. Identiteta. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 399 str.
- Kaya S., Sartepe Z., 2015. Contentious Politics in Iran: Factions, Foreign Policy and the Nuclear Deal. Turkish Journal of International Relations, 14, 3, str. 1 – 12. URL: <http://eds.b.ebscohost.com/nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=d8e36e3b-b77f-4cef-9852-e6d741a8222d%40sessionmgr120&hid=111> (Citirano 12. 6. 2016)
- Kiyani Haflang K., 2003. The Book of Iran: a survey on the geography of Iran. Teheran, Center for International-Cultural Studies, 107 str.
- Kladnik D., 2008. Geografija. Tržič, Učila International, 682 str.

- Kordestan. Encyclopaedia Britannica online. 2016. URL: <http://www.britannica.com/place/Kordestan> (Citirano 16. 3. 2016)
- Kurdistan province. URL: <http://www.en.ostan-kd.ir> (Citirano 17. 3. 2016)
- Koohi-Kamali F., 2003. The political Development of Kurds in Iran: pastoral nationalism. Hampshire, Palgrave MacMillan, 248 str.
- Marchant J., 2015. National fabric: Iran's Ethnic Minorities. Small media. URL: <https://smallmedia.org.uk/nationalfabric/Nationalfabric.pdf> (Citirano 30. 4. 2016)
- McDowall D., 2004. A modern history of the Kurds. 3. Izd. London, I.B.Tauris & Co, 515 str.
- Mihatsch M. A., 2016. Innerstaatliche Konflikte: Kurdenkonflikt <http://www.bpb.de/internationales/weltweit/innerstaatliche-konflikte/54641/kurdenkonflikt> (Citirano 12. 3. 2016)
- Mofidi S., 2015. Religion and Politics in Eastern Kurdistan (With a focus on Maktab Qur'an During Iranian Revolution, 1979). Journal of Politics and Law, 8, 3, str. 36 – 50. URL: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/jpl/article/viewFile/50787/27255> (Citirano 17. 3. 2016)
- Molnar M., 2006. Tertiary Development of the Zagros Mountains. Geol 418—Earth History. URL: http://people.uwec.edu/jolhm/Student_Research/Molnar/reports/zagros.pdf (Citirano 15. 3. 2016)
- Naji K., 2016. Iran nuclear deal: Five effectson lifting sanctions. BBC News. URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35342439> (Citirano 29. 4. 2016)
- On the Margins: Arrest, Imprisonment and Execution of Kurdish Activists in Iran Today. 2012. Connecticut, Iran Human Rights Documentation center, 81 str. URL: <http://www.iranhrdc.org/english/publications/reports/1000000089-on-the-margins-arrest-imprisonment-and-execution-of-kurdish-activists-in-iran-today.html> (Citirano 11. 3. 2016)
- O'Shea M. T., 2004. Trapped Between the Map and reality: geography and Perceptions of Kurdistan. New York, Routledge, 235 str.
- Poetry and silence: Iran's Kurds tread the line between art and activism. The guardian. 2016. URL: <http://www.theguardian.com/world/2016/feb/26/iran-kurdistan-rouhani-tehranbureau> (Citirano 12. 3. 2016)
- Potočnik D., 2015. Iran: dežela med Perzijo in islamom. Maribor, Založba Pivec, 348 str.
- Provinces of Iran, 2016. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Provinces_of_Iran (Citirano 10. 2. 2016)

- Provinces of Iran. Province of Kurdistan. Iran Chamber Society. URL: http://www.iranchamber.com/provinces/10_kurdistan/10_kurdistan.php (Citirano 16. 3. 2016)
- Provincial transportation and Terminals Department of Hamedan. URL: <http://www.hamedan.rmto.ir/English/Pages/Introduction.aspx> (Citirano 18. 3. 2016)
- Religious minorities, 1997. Human rights watch. URL: <https://www.hrw.org/reports/1997/iran/Iran-05.htm> (Citirano 19. 3. 2016)
- Rostami-Povey E., 2010. Iran's Influence: A Religious – Political State and Society in Its region. London, Zed Books Ltd, 264 str.
- Roth J., 1981. Kurdi: geografija zatiranih. Ljubljana, DZS, 165 str.
- Salehzadeh A., 2010. Iran's Domestic and Foreign Policies. Helsinki, National Defense University, 42 str. URL: [https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/92615/Alan%20Salehzadeh%20-%20Iran%20\(verkko\).pdf](https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/92615/Alan%20Salehzadeh%20-%20Iran%20(verkko).pdf) (Citirano 12. 6. 2016)
- Shafarudi R. Ilam i Geography – ii. Encyclopaedia Iranica. 2012 URL: <http://www.iranicaonline.org/articles/ilam-i-ii> (Citirano 19. 3. 2016)
- Sharafedin B., 2015. Iran executes Kurdish activist, wary of Kurdish gains in Middle East. Reuters. URL: <http://www.reuters.com/article/us-iran-rights-kurds-idUSKCN0QW24H20150827> (Citirano 29.4.2016)
- Scollon M., 2013. Profile: Iranian President-Elect Hassan Rohani. Radio Free Europe/Radio Liberty. URL: <http://www.rferl.org/content/iran-profile-president-rohani/25018291.html> (Citirano 10. 4. 2016)
- Shekofteh A., 2008. The Kurds in Khorasan, North-east of Iran. Pen-Kurd. URL: <http://www.pen-kurd.org/englizi/varia/The-Kurds-in-Khorasan.pdf> (Citirano 19. 4. 2016)
- Smith B. , 2007. Land and Rebellion: Kurdish Separatism in Comparative Perspective URL: http://government.arts.cornell.edu/assets/psac/sp09/Smith_Kurdish_Separatism_Feb09_PSAC.pdf (Citirano 1. 3. 2016)
- Smith D., 2006. The State of the Middle East: An Atlas of Conflict and Resolutions. London, Myriad Editions, 144 str.
- Sorkhabi R., 2012. The Zagros Uplift. Geoexpro, 9, 1, str. 18 – 26. URL: <http://www.geoexpro.com/articles/2012/05/the-zagros-uplift> (Citirano 5. 4. 2016)
- Strohmeier M., Yalcin-Heckmann L., 2003. Die Kurde: Geschichte, Politik, Kultur. 2. izdaja. Munchen, C.H. Beck o HG, 260 str.

- Statistical centre of Iran. URL: <http://amar.org.ir/english/> (Citirano 9. 2. 2016)
- St. Vincent D., 1997. Iran, a travel survival kit. Hawthorn, Lonely Planet Publications, 343 str.
- Svet. Fizična in politična karta. 2010. 1:42.000.000. Ljubljana, Kartografija.
- Šehić, D., Šehić, D., 2006. Atlas Azije. Ljubljana, Monde Neuf, 119 str.
- Vodniki ljubljanskega geografskega društva: Iram. 2000. Gabrovec, M. (ur.), Ljubljana, Ljubljansko geografsko društvo, 70 str.
- West Azerbaijan Province. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/West_Azerbaijan_Province (Citirano 16. 4. 2016)
- World war II: Anglo-Soviet Invasion of Iran, 2015. Iranreview.org. URL: <http://www.iranreview.org/content/Documents/World-War-II-Anglo-Soviet-Invasion-of-Iran.htm> (Citirano 17. 3. 2016)
- Taucher W., Vogl M., Webinger P., 2015. The Kurds: History, Religion, Language, Politics. Dunaj, Austrian Federal Ministry of the Interior, 183 str. URL: http://www.bfa.gv.at/files/broschueren/KURDS_Monographie_2015_11.pdf (Citirano 8. 3. 2016)
- Tavakoli M., Heydari A., 2011. Urbanization in Kurdish cities after The Islamic revolution of Iran, case study Saqqez city. Sustainable Cities and Society, 2., str. 25 – 49. URL: http://ac.els-cdn.com/S2210670711000631/1-s2.0-S2210670711000631-main.pdf?_tid=d12a4892-2bbb-11e6-b3ea-00000aabb0f6c&acdnat=1465199815_8e3204ea054708618048c1d66940d46c (Citirano 10.3.2016)
- The Cambridge History of Iran: Volume 1: The Land of Iran. 1968. Fisher W. B. (ur.). Cambridge, Cambridge University press, 766 str.
- The Gulf/2000 project. Maps and Statistics Collections, 2016. URL: <http://gulf2000.columbia.edu/maps.shtml> (Citirano 15. 3. 2016)
- The encycplodia of Earth; Energy profile of Iran. 2013 <http://www.eoearth.org/view/article/152502> (Citirano 8. 4. 2016)
- The Kurds: A Contemporary Overview. 2005. Kreyenbroek P.G., Sperl S. (ur.). New York, Routledge, 202 str.
- Van Bruinessen M., 1992. Agha, Shaikh and State: The Social and Political Structures of Kurdistan. London, Zed Books Ltd., 373 str. URL: http://www.let.uu.nl/~Martin.vanBruinessen/personal/publications/Bruinessen_ASS_Zed.pdf (Citirano 4. 3. 2016)

- Yildiz K., Taysi T.B., 2007. The Kurds in Iran: The Past, Present and Future. London, Pluto Press, 134 str.
- Zupančič J., 2013. Kulturna geografija: Raznolikost svetovnega prebivalstva in kulturnih pokrajin, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 261 str.

12. SEZNAM KART, GRAFOV IN TABEL

12.1. SEZNAM KART

Karta 1: Kurdi na Bližnjem vzhodu.	6
Karta 2: Province osrednjega iranskega Kurdistanu.....	8
Karta 3: Kurdske vasi v Severnem Horasanu in Horasanu Rezavi.	16
Karta 4: Kurdske entitete v perzijskem in turškem imperiju okrog leta 1835.	20
Karta 5: Relief Irana.	26
Karta 6: Naravnogeografska delitev Irana.	27
Karta 7: Podrivanje Arabske pod Iransko in Anatolsko tektonsko ploščo.....	28
Karta 8: Geološki pasovi v Iranu.....	29
Karta 9: Podnebni pasovi v Iranu.	32
Karta 10: Razporeditev padavin in glavna povodja v Iranu.	36
Karta 11: Delež kurdskega prebivalstva v iranskih vaseh na podlagi popisa leta 1986.....	39
Karta 12: Jeziki v provinci Ilam.	45
Karta 13: Verska pripadnost v širšem Kurdistanu.	47
Karta 14: Iran in sosednje države.	50
Karta 15: Etnične skupine Irana.	56
Karta 16: Iran in regija po koncu druge svetovne vojne.	60
Karta 17: Ozemlje republike Mahabad.	62

12.2. SEZNAM GRAFOV

Graf 1: Klimogram Mahabada (celinsko podnebje).	33
Graf 2: Klimogram Kermanšaha (sredozemsko podnebje).....	34
Graf 3: Klimogram Makuja (hladno stepsko podnebje).....	34
Graf 4: Klimogram Mehran (vroče stepsko podnebje).	35

12.3. SEZNAM TABEL

Tabela 1: Izbrani socialno - ekonomski kazalci provinc osrednjega iranskega Kurdistanu in primerjava s provinco Teheran ter Iranom kot celoto.	9
---	---